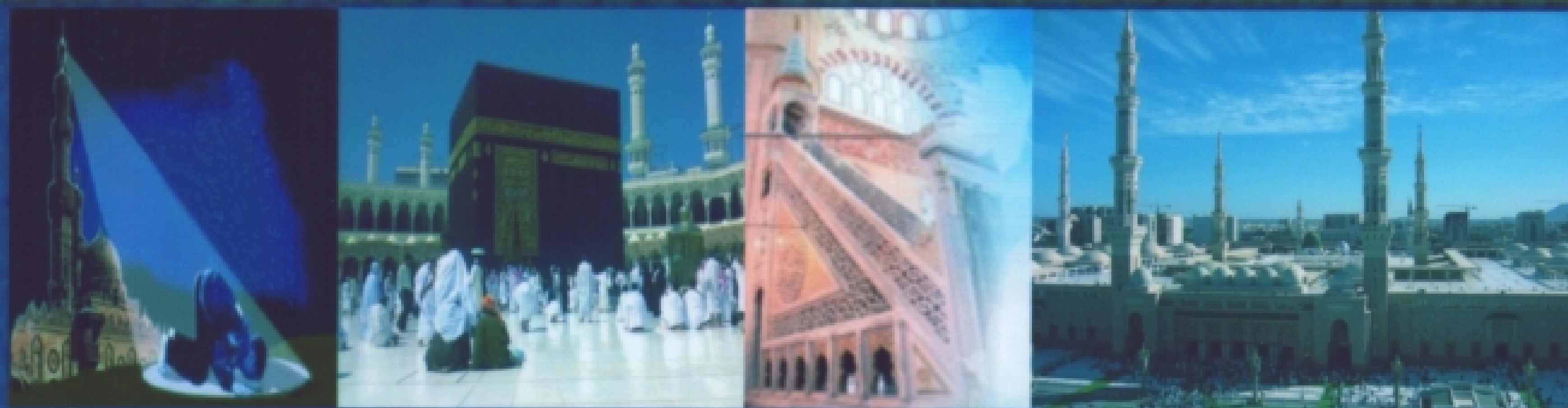
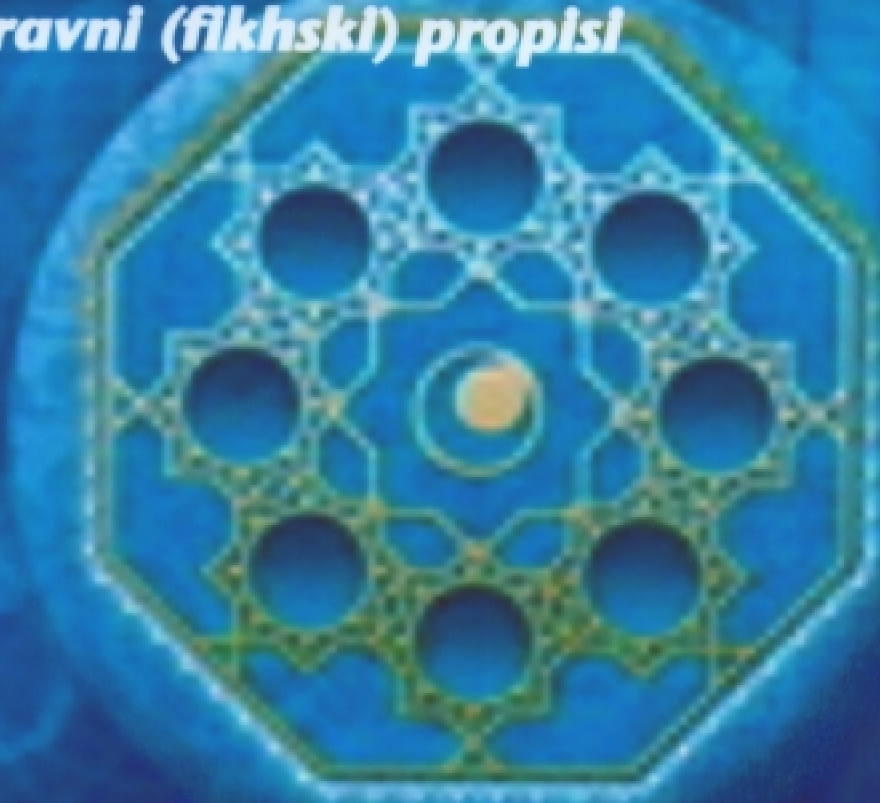
Safet Kuduzović



Džuma-namaz

Pravni (fikhski) propisi



Safet Kuduzović

DŽUMA-NAMAZ
Pravni (fikhski) propisi

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

U ime Allaha , Milostivog, Samilosnog

Allah ﷻ kaže:

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَوٰةِ مِن يَوۡمِ ٱلۡجُمُعَةِ فَٱسۡعَوۡاْ إِلَىٰ ذِكۡرِ ٱللَّهِ وَذَرُواْ ٱلۡبَيۡعَۚ
ذَٰلِكُمۡ خَيۡرٞ لَّكُمۡ إِن كُنتُمۡ تَعۡلَمُونَ ﴿٩﴾ فَإِذَا قُضِيَتِ ٱلصَّلَوٰةُ فَٱنتَشِرُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَٱبۡتَغُواْ
مِن فَضۡلِ ٱللَّهِ وَٱذۡكُرُواْ ٱللَّهَ كَثِيرٗا لَّعَلَّكُمۡ تُفۡلِحُونَ ﴿١٠﴾ سورة الجمعة

"O vjernici, kada se petkom na namaz pozovete, kupoprodaju ostavite i na namaz pođite, to vam je bolje neka znate! A kada namaz obavite onda se po zemlji raziđite i Allahovu blagodat tražite i Allaha mnogo spominjite, da biste uspjeli." (Prijevod značenja Qur'ãna, El-Džumu'a, 9-10)

Allahov Poslanik ﷺ je kazao:

"Ko opere svoju glavu i okupa se petkom, potom porani na džumu-namaz idući pješice, ne koristeći prijevozno sredstvo, zatim se približi imãmu i pažljivo sluša, imaće nagradu za svaki učinjeni korak godinu dana posta i namaza." (Hadis - Sabirači *Sunen-ã*)

Umjesto predgovora

Budući da svaka nebeska objava ima svoje elementarne fundamente na kojima počiva, a bez biva potpuno bezvrijedna, tako i ova uzvišena vjera islam, koja je dokinula sve prethodne nebeske religije, ima pored duhovnih i svoje praktične osnove.

Najesencijalniji i najefektivniji praktični obred u islamu je namaz. On se tretira fokusom na kome počiva vjera i paravanom između istinskog vjerovanja i nevjerstva. Ko ga uspostavi uspostavio je vjeru, a ko ga zapostavio zapostavio je svoju vjeru, jer duhovna egzistencija svagog muslimana ovisi o njegovom namazu kao temeljnom činiocu zdravog vjerovanja. To je jedini vjerski obred koji je propisan bez posredstva plemenitog meleka Džibrila, عليه السلام, iznad nama nedostupnih nebeskih sfera, prvo pedeset, potom pet puta u jednom danu.

Ovi aksiomi indiciraju na značaj i ulogu namaza u islamskoj doktrini koji predstavlja glavnu vezu i osnovnu nit između Uzvišenog Allaha i Njemu pokornih robova. Ova veza počiva još u ranom djetinjstvu i ostaje sve do smrti. Allahov Posanik ﷺ je rekao: ***"Naređujte djeci namaz u sedmoj, a udarite ih (ako odbiju namaz) u desetoj godini."*** Ovo privikavanje maloljetnika na namaz ima bitnu ulogu u ljudskom životu na ovom i na budućem svijetu. Uzvišeni Allah je rekao: إِنَّ ٱلصَّلَوٰةَ تَنْهَىٰ عَنِ ٱلْفَحْشَآءِ وَٱلْمُنكَرِ **"Uistinu namaz odvraća od razvrata i svega što je ružno."**(sûra El-'Ankebût, 45) Allahov Vjerovjesnik, ﷺ, kaže: ***"Prvo za šta će čovjek polagati račun na Sudnjem danu je namaz. Ako bude ispravan, biće ispravna i primljena ostala djela. Ako namaz bude pokvaren, biće i ostala djela pokvarena i bezvrijedna."*** (En-Nesâi, *Sunen*, br. 465)

Očito je da ovakvo preferencijalno mjesto pripada jedino namazu za kojega je Allahov Poslanik ﷺ rekao: ***"Paravan između nas i njih (licemjera) je namaz, ko ga ostavi počinio je nevjerstvo."***

Molim Uzvišenog Allaha da nas učini ustrajnim u obavljanju namaza, da očisti naša srca i namjere i da nas obaspe Svojom neizmjernom milošću. Amin!

Autor
U Ammanu, 30.12.2002. god.

Uvod

Zahvala pripada Allahu. Samo Njega obožavamo i samo od Njega pomoć tražimo. Njemu se utječemo od zla naših duša. Koga On uputi, niko ga u zabludu ne može odvesti; a koga On u zabludi učini, niko ga na Pravi put ne može uputiti.

Svjedočimo da nema drugog boga osim Allaha ﷻ i da je Muhammed Njegov rob i Njegov Poslanik.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِۦ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُم مُّسۡلِمُونَ ﴿١٠٢﴾ سورة آل عمران

"O vjernici, bojte se Allaha istinskom bogobojaznošću i umirite samo kao muslimani."(sûra Ãli 'Imrãn, 102)

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱتَّقُواْ رَبَّكُمُ ٱلَّذِي خَلَقَكُم مِّن نَّفۡسٖ وَٰحِدَةٖ وَخَلَقَ مِنۡهَا زَوۡجَهَا وَبَثَّ مِنۡهُمَا
رِجَالٗا كَثِيرٗا وَنِسَآءٗۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ ٱلَّذِي تَسَآءَلُونَ بِهِۦ وَٱلۡأَرۡحَامَۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلَيۡكُمۡ رَقِيبٗا ﴿١﴾

"O ljudi, bojte se Gospodara svoga Koji vas od jednog čovjeka stvara, i od njega je suprugu njegovu stvorio i od njhi dvoje mnoge muškarce i žene rasijao. I Allaha se bojte s imenom čijim jedni druge molite, i rodbinske veze ne kidajte, jer Allah, zaista, stalno nad vama bdi." (sûra En-Nisã', 1)

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَقُولُواْ قَوۡلٗا سَدِيدٗا ﴿٧٠﴾ يُصۡلِحۡ لَكُمۡ أَعۡمَٰلَكُمۡ وَيَغۡفِرۡ لَكُمۡ
ذُنُوبَكُمۡۗ وَمَن يُطِعِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ فَقَدۡ فَازَ فَوۡزًا عَظِيمًا ﴿٧١﴾ سورة الأحزاب

"O vjernici, bojte se Allaha i govorite samo istinu, On će vas za vaša dobra djela nagraditi i grijehe vam oprostiti. A onaj ko se Allahu i Poslaniku Njegovu bude pokoravao, postići će ono što bude želio." (sûra El-Ahzãb, 70-71)

"Uistinu, najljepši je govor Allahov govor, a najbolja je uputa - uputa Muhammeda ﷺ najgore stvari su novotarije, a svaka novotarija je zabluda."[1]

Uzvišeni Allah je svakom narodu propisao dan u kome će se sastajati, jedni druge podsjećati, upozoravati i prisjećati se Dana kada će Allah cijelo čovječanstvo na jedno mjesto

[1] Muslim (867), En-Nesãî (1403), Ahmed (1/432), Tajãlisî (338), Ibn Nasr Merwezî u *Es-Sunne* (75).

sakupiti, potom im po pravdi presuditi. Budući da su sljedbenici posljednjeg Poslanika i Vjerovjesnika ﷺ najbolji narod koji je stvoren na zemlji, simetrično je da njima pripadne najbolji dan u sedmici, a to je petak. Allahov Poslanik ﷺ o ovome danu kaže: ***"Najbolji dan u kome je granulo Sunce je petak. U njemu je stvoren Ãdem, u njemu je izveden iz Dženneta i umro je u njemu. Petkom će se puhnuti u rog i nastupiće Sudnji dan. Svako živo biće se plaši nastupa Sudnjeg dana petkom od zore do izlaska Sunca,[2] osim ljudi i džinna."*** [3] U drugoj predaji stoji petka (nastupa Sudnjeg dan) plaše bliski meleki, nebesa, Zemlja, vjetar, planine i mora.[4]

Petkom se okupljaju muslimani da obave džumu-namaz, koji se smatra temeljnim simbolom islama, čijim je povodom Uzvišeni Allah objavio posebnu sûru u Qur'ãnu, sûretu-l-Džumu'a.[5]

Budući da džuma-namaz ima posebne propise koji nisu svojstveni drugim namazima i zbog brojnih propusta koji se čine pri obavljanju ovog namaza napisao sam ovo skromno djelo. U njemu je prezentiran način obavljanja džume-namaza shodno vjerodostojnom Sunnetu Allahovog Poslanika ﷺ.

---

[2] Ovako se navodi u svim hadiskim zbirkama: ***"...od nastupa zore do izlaska Sunca."***

[3] Ebû Dãwud (1046), Ahmed (2/486), Šãfija u *El-Umm* (1/209), Bejheqî (3/20) i u *Es-Sunenu-s-sugra* (1/27-28), Asbehanî u *Et-Tergîbu we-t-terhîb* (1/497), Imãm En-Newewî i šejh Albãni svrstali su je među vjerodostojna predanja. Vidjeti: *Hulasatu-l-ahkãm* (2/753), *Sahîhu-s-sunen* (1/289-290).

[4] Ibn Mãdže (1093), Ahmed (3/430), Ibn Ebî Šejbe (1/477), Bezzãr (9/191), Ebû Šejh Asbehanî u *El-Azame* (1191), Ebû Nu'ajm u *El-Hilije* (1/281), Asbehanî u *Et-Tergîbu we-t-terhîb* (1/501-502). Imãm Busirî i šejh Albãnî ovu predaju smatraju vjerodostojnom. Vidjeti: *Misbãhu-z-zudžãdže* (1/129) i *Sahîhu-s-sunne* (1/321).

[5] Ebû Hurejre kaže: ***"Sjedili smo sa Allahovim Poslanikom, ﷺ, kada mu je objavljena sûra El-Džumu'a."*** Buhãrî (4897), Muslim (2546), Ebû Hurejre je relativno kasno nakon Hidžre primio islam. Imãm Qurtubî i Sem'anî tvrde da je ova sûra objavljena u Medini po konsenzusu islamskih učenjaka. Vidjeti: *El-Džãmi'u li ahkãmi-l-Qur'ãn* (18/91) od Imãma Qurtubija i *Tefsîru-l-Qur'ãn* (5/430) od Imãma Sem'anija. Medžutim, Imãm Alusî kaže da većina islamskih učenjaka zastupa ovo mišljenje. Vidi: Rûhu-l-me'ãni (1/136). Vidjeti, također: *Džãmi'u-l-bejãn* (28/106) od Imãma Taberija; *Tefsîru Ebî Suad* (6/246) od Imãma Amadija; *El-Muharreru-l-wedžiz* (14/438) od Imãma Ibn 'Atijje; *Me'alimu-t-tenzil* (5/81) od Imãma Begawija; i *Fethu-l-Qadîr* str.1777, od Imãma Šewkãnija.

Neophodno je naznačiti da položaj današnjih muslimana ovisi o njihovom držanju za Sunnet, jer Allah ﷻ učvršćuje na Zemlji one koji se vladaju po normama koje je uspostavio Poslanik ﷺ. Jedini put koji vodi muslimane ka prosperitetu i konvergenciji na ovom i budućem svijetu je praktikovanje izvornog islama kao idealnosg sistema za ljudski život. Obaveza je vjernicima da se u svemu pokore Allahu i Njegovom Poslaniku ﷺ. Uzvišeni Allah je rekao:

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥٓ أَمْرًا أَن يَكُونَ لَهُمُ ٱلْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ ۗ وَمَن يَعْصِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَٰلًا مُّبِينًا ﴿٣٦﴾ سورة الأحزاب

"**Kada Allah i Poslanik Njegov nešto odrede onda ni vjernik ni vjernica nemaju pravo da po svome hiru postupe. A oni koji su nepokorni Allahu i Njegovom Poslaniku u očitoj su zabludi.**" (sûra El-Ahzãb, 36) U drugom ãjetu Allah ﷻ kaže:

فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا۟ فِىٓ أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا۟ تَسْلِيمًا ﴿٦٥﴾ سورة النساء

"**I tako Mi Gospodara tvoga oni neće istinski vjerovati dok za sudiju u sporovima međusobnim tebe ne prihvate i da onda zbog presude tvoje u dušama svojim nimalo tegobe ne osjete i dok se sasvim ne pokore.**" (sûra En-Nisã', 65)

Vjerovjesnik ﷺ je rekao: *"Meni je objavljen Qur'ãn i s njim slično njemu, (tj. Sunnet)."*[6]

Brojni su dokazi koji aludiraju na obavezu slijeđenja Sunneta. Iz navedenih citata možemo uočiti da je Sunnet neprikosnoveni izvor islama i da nije ispravno slijediti bilo čije stavove i mišljenja ako se kose sa riječima ili djelom Allahovog Poslanika, ﷺ. Islamski učenjaci su tumačili Qur'ãn i Sunnet na osnovu raspoloživih argumenata. Nisu slijepo slijedili mišljenja svojih prethodnika, naročito ako se radi o pitanjima za koja

[6] Ebû Dãwud (4604), Ahmed (4/130), Tahawî u *Šerhu-l-me'ãni* (4/209), Ibn Hibbãn (1/188), Dãrequtnî (4723), Bejheqî (9/332), Ibn Nasr Merwezî u *Es-Sunne* (257), Hazimî u *El-I'tibãr*, str.22; Šejh Albãnî je ovaj hadis ocijenio vjerodostojnim. Vidjeti: *Sahîhu-l-džãmi'a* (1/516).

postoje kategorički dokazi. Bili su daleko od svih vrsta slijepe pristrasnosti. Nisu odstupali od Sunneta kada se potvrdi njegova vjerodostojnost, znajući da mišljenja učenjaka ne mogu zamijeniti objavu.

Jednoga dana imãm Šãfija je spomenuo hadis i potvrdio njegovu vjerodostojnost. Jedan od prisutnih ga upita da li prihvata rad po dotičnom hadisu? Imãm Šãfija se naljuti i reče: "Smatraš li me kršćaninom?!, ili si me možda vidio u crkvi?! Da li sam se opasao zunarom?! Prenosim hadis, a da ne prihvatam rad po njemu?!"[7] Poznati tãbi'în Mudžãhid b. Džerb je rekao: "Od svakog se prihvata i odbija osim riječi Allahovog Poslanika ﷺ."[8] Abdullãh b. Mubãrek prenosi da je Imãm Ebû Hanîfe kazao: "Kada Poslanik, ﷺ, nešto kaže to je neprikosnoveno. Kad kažu ashãbi možemo birati između njihovih mišljenja. Što se tiče tãbi'îna diskutovaćemo o njihovim stavovima."[9] Veliki hadiski autoritet Ebû Bekr b. Huzejme je rekao: "Ničije se riječi ne mogu usporediti sa riječima Poslanika, ﷺ, ako su vjerodostojno prenesene."[10] Identično ovome kazao je 'Umer b. 'Abdu-l-'Azîz.[11]

Vidimo da su naši prethodnici smatrali Sunnet osnovom koja sudi među ljudima.[12] Niko od njih nije obavezivao na

---

[7] U ovom kontekstu navodi je Imãm Sujûtî u *Miftãhu-l-dženneh*, str.16. Smisao ove predaje bilježi Ebû Nu'ajm u El-Hilije (9/106), i u Zikru ahbãri Asbehãn (1/174), sa vjerodostojnim lancem prenosilaca.

[8] Ebû Nu'ajm u *El-Hilije* (3/300), Hatîb u *El-Fiqhu we-l-mutefeqqih* (1/441), i Bejheqî u *El-Medhalu* (1/107), sa vjerodostojnim lancem prenosilaca. ove riječi se također pripisuju Ibn 'Abbãsu i Imãmu Mãliku.

[9] Ibn 'Abdu-l-Berr u *El-Munteka*, str.145, sa dobrim lancem prenosilaca. uzeto iz *Miftãhu-l-dženneh*, str.92. i 104 (iz fusnote). Ovu predaju je također zabilježio Imãm Bejheqî u *El-Medhalu* (1/111).

[10] Bejheqî u *El-Medhalu* (1/106), Hatib u *El-Fiqhu we-l-mutefeqqih* (1/536), i Qajseri u *Tezkiretu-l-huffãz* (2/728) sa ispravnim lancem prenosilaca.

[11] Dãrimî (432), Adžurri u *Eš-Šerî'ah* (1/182), Ibn Nasr Merwezî u *Es-Sunneh* (96), Ibn Bettah u *El-Ibãne* (1/60), Herewî u *Zummu-l-kelãmi we ehlihi* (3/12) i (5/27), Hatib u *El-Fiqhu we-l-mutefeqqih* (1/508) sa dobrim lancem prenosilaca.

[12] Poznati tãbi'în Ibn Šihab Ez-Zuhrî je rekao: "Naši učeni prethodnici su govorili da je držanje sa Sunnet spas." Dãrimî (96), Lãlikãi u *Šerhu usûli-l-i'tikãd* (1/15) i (1/93-94), Ebû Nu'ajm u *El-Hilije* (3/369), Ibn Bettah u *El-Ibãne* (1/83), Bejheqî u *El-Medhalu* (1/454), sa vjerodostojnim

slijeđenje nekog od islamskih učenjaka ponaosob, jer nepogriješivost u vjeri pripada samo poslanicima, dok učenjaci mogu pogriješiti u interpretaciji vjersko-pravnih pitanja, bez obzira na stepen njihove znanosti. Najistaknutije islamske ličnosti i osnivači velikih pravnih škola nisu dozvolili da ih neko slijepo slijedi ili preferira njihova mišljenja nad hadisima Allahovog Poslanika ﷺ.

Imãm Ebû Hanîfe je rekao: "Kada se ispostavi vjerodostojnost hadisa to je moje mišljenje."[13] Isto ovo se prenosi od Ebû Sewra.[14]

Imãm Mãlik je kazao: "Ja sam čovjek pogodim i pogriješim. Kad vidite da se moje mišljenje podudara sa Qur'ãnom i Sunnetom uzmite ga, u protivnom ga ostavite."[15]

Od imãma Šãfije se prenose naredne izreke: "Nije dozvoljeno učenjaku da ostavi riječi Allahovog Poslanika, ﷺ, zbog nečijeg mišljenja."[16] "Ako vidite u mojim knjigama što se kosi sa Sunnetom Allahovog Poslanika, ﷺ, uzmite Sunnet a ostavite moje mišljenje."[17] "Ako vam spomenem ispravan hadis

lancem prenosilaca. Muhammed b. Sîrîn, također tãbi'în, kazao je: "Smatrali su (ashãni i tãbi'îni) da su na pravom putu sve dok se drže Sunneta." Lãlikai u *Šerhu usûli-l-i'tikad* (1/86); Dãrimî (141), Adžurri u *Eš-Šerî'ah* (1/132), i Ibn Bettah u *El-Ibãne* (1/99), sa vjerodostojnim lancem prenosilaca. Ebû 'Ãlije, tãbi'în, oporučio je: "Dobro se prihvatite Sunneta Poslanika, ﷺ, i prakse njegovih ashãba." 'Abdu-r-Rezzãq u *El-Musannefu* (11/367), Ibn Weddah u *El-Bida* (80), Adžurri u *Eš-Šerî'ah* (1/124), Lãlikai u *Šerhu usûli-l-i'tikad* (1/58), Ibn Bettah u *El-Ibãne* (1/77) i (1/91-92); Ibn Adi u *El-Kãmilu* (3/163), Ibn Nasr u *Es-Sunneh* (26), Ebû Nu'ajm u *El-Hilije* (2/218), sa vjerodostojnim lancem prenosilaca. u ovome smislu se navode brojne druge predaje od ashãbã i tãbi'îna, a mogu se vidjeti u prethodno navedenim djelima.

[13] Vidjeti: *Hašijetu Ibni 'Abidin* (1/385). Imãm Ibn 'Abidin ove riječi pripisuje imãmima četiri pravne škole. Vidjeti, također: *Sifetu sãlati-n-Nebijj*, str.46-48, od šejha Albãnija.

[14] Vidjeti: *Sijeru e'alãmi-n-nubelã'* (10/35) od Imãma Ez-Zehebija.

[15] Vidjeti: *Mewãhibu-l-dželîl* (3/40), *El-Ihkãm* (6/244) od Ibn Hazma, *I'lãmu-l-muweqqi'în* (1/75) od Ibn Qajjima El-Džewzija.

[16] Vidjeti: *El-Umm* (7/260) od imãma Šãfije i *Hilijetu-l-ewlijã* (9/107)

[17] Bejheqî u *El-Medhalu* (1/205) i Hatib u *El-Feqîhi we-l-mutefeqqih* (1/389) sa ispravnim lancem prenosilaca. Vidjeti, također: *El-Medžmû'a* (1/136), *Mewãhibu-l-dželîl* (1/400), *'Awnu-l-mabud* (2/323), *Šerhu-z-Zurkani* (1/407), *Tuhfetu-l-ahwezî* (1/456), *Subulu-s-selãm* (4/38), *Kešfu-z-Zunûn* (1/826).

pa ostavim rad po njemu, znajte da sam izgubio razum."[18] "Muslimani su složni da nije dozvoljeno ostaviti vjerodostojan Sunnet zbog nečijeg mišljenja."[19] "Odričem se svojih mišljenja koja nisu u skladu sa Sunnetom Allahovog Poslanika, ﷺ, i slijedim hadise."[20]

Imãm Ahmed je govorio: "Ne slijedite mene, niti Mãlika, niti Šãfiji, niti Ewzã'ia, niti Sewrija, već uzmite odakle su oni uzeli."[21]

Imãm Ibn Hazm, osnivač bukvalističke pravne škole, govoreći o jednom slabom hadisu, kaže: "Da je ispravan rado bih ga prihvatio i ne bi ga ostavio zbog nekakvih drugih mišljenja"[22] Na drugom mjestu Ibn Hazm je rekao: "Što se nas tiče, ničije riječi nisu (kategorički) dokaz osim riječi Allahovog Poslanika ﷺ. Da ima ispravna predaja od Vjerovjesnika ﷺ po ovom pitanju, prihvatili bismo je i zadovoljili se time."[23]

Dakle ovo su stavovi osnivača pet danas postojećih pravnih škola ehlu-s-sunnetskih provenijencija. Svi su zabra-njivali da ih neko slijepo slijedi, naročito ako njihovi stavovi nisu u potpunoj saglasnosti sa Qur'ãnom ili Sunnetom. Iz navedenih citata također vidimo, neosnovanost uvjerenja onih koji smatraju da će islamski učenjaci zagovarati kod Uzvišenog Allaha za svoje sljedbenike zbog eventualnih propusta koje počine slijedeći njihova mišljenja, iako su znali da su oprečna Qur'ãnu ili Sunnetu.

Sve podjele među muslimanima imaju negativan odraz na njihove međusobne odnose, naročito ove vjerske o čijoj

---

[18] Bejheqî u *Medhalu* (1/205), i Hatib u *El-Feqîhi we-l-mutefeqqih* (1/389) sa također ispravnim lancem prenosilaca.

[19] Vidjeti: *I'lãmu-l-muweqqi'în* (1/7).

[20] Ebû Nu'ajm u *El-Hilije* (9/107). Vidjeti, također: *I'lãmu-l-muweqqi'în* (2/285).

[21] Felãnî (113). Uzeto iz *Sifetu salãti-n-Nebijj*, str.53. Vidjeti, također: *I'alãmu-l-muweqqi'în* (2/201), i *El-Qawlu-l-mufîd* (1/61) od imãma Šewqãnija.

[22] Vidi: *El-Muhalla* (10/408) od Ibn Hazma.

[23] Vidjeti: Isto (5/75).

stvarnosti svjedoči vrijeme u kome živimo, što se, dakako, kosi sa konvencijom koju je uspostavio islam među vjernicima. Ponekad se ove divergacije pravdaju hadisom čije porijeklo nije poznato vrhunskim hadiskim ekspertima. U njemu stoji da je Allahov Poslanik ﷺ kazao: *"Razilaženje je mislost mojim sljedbenicima."* [24] Nakon što je spomenuo smisao citiranog hadisa Imãm Ibn Hazm kaže: "Ovo su ništavne i bezvrijedne riječi. Ako je razilaženje milost, onda su sloga i jedinstvo, gnjev i gorčina."[25] Negirajući ispravnost ovog hadisa Imãm Es-Subkî kaže: "Ova predaja nije poznata hadiskim stručnjacima. Ne poznajem njen vjerodostojan lanac prenosilaca, niti faličan, niti apokrifan."[26] Navode se i drugi apokrifni hadisi koji podržavaju razilaženja kao: *"Allah neće kažnjavati ljude zbog jednog vjerskog propisa oko koga se spore." "Razilaženje među ashãbima je milost vama." "Moji ashãbi su kao zvijezde na nebu, koga god slijedili od njih bićete na uputi."*[27]

Molim Uzvišenog Allaha da ujedini muslimane, da ih okupi oko Qur'ãna i Sunneta, da ih sačuva svega što ih razjedinjava, odazivajuć se riječima Uzvišenog Allaha:

وَأَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَلَا تَنَٰزَعُواْ فَتَفۡشَلُواْ وَتَذۡهَبَ رِيحُكُمۡ...﴿٤٦﴾ سورة الأنفال

"**I pokoravajte se Allahu i Poslaniku Njegovu, i ne sporite se, pa da u raskol odete, i duhom svojim klonete...**" (sûra El-Enfãl, 46) U drugom ãjetu Allah ﷻ kaže:

إِنَّ هَٰذِهِۦٓ أُمَّتُكُمۡ أُمَّةٗ وَٰحِدَةٗ وَأَنَا۠ رَبُّكُمۡ فَٱعۡبُدُونِ﴿٩٢﴾ سورة الأنبياء

"**Vaša je vjera jedna vjera, a Ja sam vaš Gospodar, pa samo Mene obožavajte.**" (sûra El-Enbijã', 92)

---

[24] Vidjeti: *El-Lealilu-l-mensûre*, str. 38, od imãma Zerkešija; *Ed-Dureru-l-muntesire*, str.59, od imãma Sujûtije; *Kešfu-l-hafa*, (1/66) od imãma Adžlunija; *El-Esrãru-l-merfû'a*, str.108, od Imãma Alija Qãrija; *Esne-l-metalib*, str.52. od imãma Bejrutija; Šejh Albani ovaj hadis smatra apokrifnim. Vidjeti: *Es-silsiletu-d-da'îfe*, (1/6-78) i *Da'îfu-l-džãmi'a*, str.34.

[25] Vidjeti: *El-Ihkam*, (5/61) od Ibn Hazma.

[26] Vidjeti: *Fejdu-l-qadîr*, (1/212) od Imãma Menawija.

[27] Vidjeti: *Musnedu-l-firdews*, (4/160) od imãma Dejlemija; *Fejdu-l-qadîr*, (1/212); *Ed-Dureru-l-muntesire*, str.59.; *El-Esrãru-l-merfû'a*, str.372.; *Kešfu-l-hafa*, (2/504), *Esne-l-metalib*, str.52.; i *Es-silsiletu-d-da'îfe*, (1/78-79).

Kada je Allahov Poslanik, ﷺ, poslao Mu'ãza i Ebû Mûsãa kao izaslanike u Jemen, rekao im je: *"Olakšavajte a ne otežavajte, obradujte ljude i ne odbijajte ih, budite jedinstveni i ne razilazite se."*[28]

Autor
12.ramazan 1423. god. po H.
19. novembar 2002. god.
Amman – Jordan

[28] Buhãrî (3038), Muslim (1733).

Korištene metode pri pisanju ovog djela

Da bi određeno djelo imalo svoju vrijednost treba biti konstituisano po određenim uzusima koje uspostavljaju kompetentni stručnjaci u određenoj oblasti. tako pisanjem ovog djela korištene su određene metode koje su, dakako, služile islamskim učenjacima u njihovom traganju za istinom. Možemo ih svrstati u naredne skupine:

Prvo: Navedeni su qur'ãnski i hadiski šerijatsko-pravni dokazi sa stepenom ispravnosti hadisa, služeći se ocjenama eminentnih hadiskih sručnjaka. Kao argumenti korišteni su izričito vjerodostojni/*sahîh* i dobri/*hasen* hadisi.

Drugo: Posebna pažnja posvećena je konsenzusu islamskih učenjaka, jer je on, također, verifikovani i legitimni vjerski izvor kod učenjaka ehlu-s-sunnetskih pravnih usmjerenja.

Treće: Zbog opće koristi bilo je neophodno pojasniti neke propise koji su manje poznati ili zanemareni i upozoriti na neke propuste koji se čine petkom.

Četvrto: U nekim situacijama zbog upozorenja ali ne kao dokaz spomenuta su neka nevjerodostojna predanja koja uzrokuju pogrešno shvatanje i krivo praktikovanje vjerskih propisa.

Peto: Korišteno je više različitih izdanja jednog istog djela ovisno o dodstupnoj štampi, npr.: *El-Istizkãr*, od Imãma Ibn 'Abdu-l-Berra; *Bedãu-s-senãia*, od Imãma Kasanija; *El-Medžmû'a*, od Imãma En-Newewija; *Fethu-l-Bãrî*, hãfiza El-Asqalãnija; *El-Mugnî*, Imãma Ibn Qudãme; *Medžmu'atu-l-fetãwã*, šejhu-l-islam Ibn Tejmijje.

Šesto: Kod izričito spornih pitanja među islamskim pravnicima navedeni su argumenti dviju strana, potom su komentarisani, po našem mišljenju, slabiji do njih.

Sedmo: Ovom prilikom nužno je istaći neka stara djela kao primarne izvore koji su bili od posebnog značaja, kao što su: *El-Ewsat*, *Et-Temhîd*, *El-Medžmû'a šerhu-l-muhezzeb*, *Hulusatu-l-ahkãm*, *El-Minhãdžu šerhu Sahîhi Muslimin b. El-Hadždžãdž*, *Medžmû'u-z-zewãid*, *Medžmû'atu-l-fetãwã*, *Sunnetu-l-džumu'a*, *Zãdu-l-me'ãd*, *Fethu-l-Bãrî*, *Et-Telhisu-l-habîr*, *Nejlu-l-ewtar*, *Tuhfetu-l-ahwezî*.

Od savremenih djela posebnu pažnju zaslužuju: *Eš-Šerhu-l-mumti'a*, *Es-Silsiletu-s-sahîha*, *Sahîhu-l-džãmi'a*, *Irwãnu-l-galil*, *El-Qawlu-l-mubîn*, *El-Munteqã min ehãdîsi-l-džumu'a*, *Tenkihu-l-kelãm*.

Osmo: Djelo nije naklonjeno mišljenju jedne pravne škole, već je slobodoumno, shodno argumentima, odabiran prioritetniji stav. Time je dato svim islamskim učenjacima pravo koje zaslužuju, ne preferirajući nijednog od njih nad drugima. U suprotnom, uskratilo bi se pravo dijelu učenjaka, učinivši im nepravdu, kako tvrdi Imãm Eš-Šãtibî u djelu *El-Muwãfeqãt* (3/131-132). Prema tome, odabrana mišljenja nisu neprikosnovena tako da nikoga ne obavezujemo da ih slijedi.

Deveto: Na kraju ovog djela navedena je bibliografija s imenom autora, godinom njegove smrti, mjestom i godinom izdanja, ako su poznati. Izvori su poredani po abecednom redosljedu.

Deseto: Jedino je govor Uzvišenog Allaha neprikosnovena istina, dok su riječi i djela ljudi bliže ili dalje od nje. Prema tome, ovo skromno djelo nije osim jedan u nizu brojnih pokušaja kreacije islamske misli, koja bi podsjetila našu populaciju, ispravnom načinu praktikovanja vjerskih propisa, koji je, dakako, prisutan nekoliko stoljeća na Balkanu.

Odlike petka i džume-namaza

Uzvišeni Allah je odlikovao petak i džumu-namaz posebnim svojstvima, preferirajući time ovaj dan nad drugim danima i džumu nad drugim namazima. Shodno hadisima koji govore o vrlinama petka i džume ove odlike možemo svrstati u sljedeće skupine:

1. Džuma do džume briše (manje) počinjene grijehe između njih

Ebû Hurejre prenosi da je Allahov Poslanik ﷺ rekao: ***"Ko se abdesti upotpunjujući svoj abdest, potom ode na džumu, te bude pažljivo slušao i šutio biće mu oprošteno što počini do naredne džume."***[29] U drugom hadisu stoji: ***"Pet dnevnih namaza i džuma do džume brišu sve što je manje od velikih grijeha."***[30]

2. Petak je najbolji između ostalih dana

Ebû Hurejre prenosi da je Vjerovjesnik ﷺ kazao: ***"Najbolji dan u kome je granulo Sunce je petak. U njemu je stvoren Ãdem, u njemu je uveden i izveden iz Dženneta, a Sudnji dan neće nastupiti osim u petak."***[31] U predaji Ebû Lubãbe se navodi da je Allahov Poslanik ﷺ kazao: ***"Petak je poglavar svih dana."***[32]

Šejhu-l-islãm Ibn Tejmijje kaže: "Najbolji dan u sedmici je petak po konsenzusu islamskih učenjaka, a najbolji dan u godini

---

[29] Muslim (867), Ebû Dãwud (1050), Tirmizî (498), Ibn Madže (1099), Ibn Huzejme (3/130-131), Asbehãnî u *Et-Tergîbu we-t-terhîb* (1/509).

[30] Muslim (233), Et-Tirmizî (214), Ahmed (2/400), Ibn Huzejme (3/158), Ibn Hibbãn (1733), El-Bejheqî (10/ 187), Ebû Je'alã (6486), Ebû 'Awwãne (2/20).

[31] Muslim (854), Ebû Dãwud (1046), Tirmizî (488), 'Abdullãh b. Ahmed u *Es-Sunne* (520), Hãkim (2/544), Tajãlisi (2331) prvi dio hadisa.

[32] Ibn Mãdže (1093), Ahmed (3/430). Imãm Busirî i šejh Albãnî su lanac prenosilaca ove predaje ocijenili dobrim. Vidjeti: *Ez-Zewãid* (1/129), i *El-Miškah* (1/430).

je Kurban-bajram."[33]

3. Petkom ima čas u kome se uslišava dova

U vezi s ovim momentom Ebû Hurejre nam prenosi sljedeće Poslanikove ﷺ riječi: *"U njemu (u petku) ima čas u kome musliman ako zamoli svoga Uzvišenog Gospodara za nešto daće mu to."*[34]

4. Odlazak na džumu nagrađuje se Džennetom

Ebû Se'îd el-Hudrî je čuo Poslanika ﷺ kada je rekao: *"Ko uradi (sljedećih) pet stvari u jednom danu Allah će ga upisati među džennetlije: ko posjeti bolesnika, prisustvuje dženãzi, posti, ode na džumu i ko oslobodi roba."*[35]

5. Svaki korak do džume-namaza vrednuje se kao djela učinjena u jednoj godini

Ews es-Seqafî prenosi da je Vjerovjesnik ﷺ rekao: *"Ko opere svoju glavu i okupa se petkom, potom porani na džumu-namaz idući pješice, ne koristeći prijevozno sredstvo, zatim se publiži imãmu i pažljivo sluša, imaće nagradu za svaki učinjeni korak godinu dana posta i namaza."*[36]

Imãm 'Alî el-Qãrî, navodeći riječi nekih učenjaka kaže: "Ne poznajemo vjerodostojnijeg hadisa koji objedinjuje (za neko učinjeno djelo) ovakve nagrade."[37]

---

[33] Vidjeti: *Medžmu'atu-l-fetãwã* (25/288).

[34] Buhãrî (935), Muslim (852).

[35] Ibn Hibbãn (2771), Ebû Je'alã (1044), imãm Hejsemî u *El-Medžme'a* (2/382), tvrdi da su prenosioci ove predaje pouzdani. Šejh Albãnî je smatra dobrom. Vidjeti: *Sahîhu-t-tergîb* (1/288).

[36] Nesãî (1380), Tirmizî (496), Ebû Dãwud (345 i 346), Ibn Mãdže (1096), Ibn Huzejme (3/132), Ibn Hibbãn (2781), Ahmed (4/104), Asbehãnî u *Et-Tergîbu we-t-terhîb* (1/499-500), Hãhim (1/282), imãm Hãkim i Busrî su ga ocijenili vjerodostojnim. Vidjeti: *Ithãfu-l-hajereti-l-mehere* (3/11), imãm Tirmizî, Newewî i šejh Albãnî ga smatraju dobrim.Vidjeti: *El-Medžmû'a* (4/542), *Hulãsatu-l-ahkãm* (2/775), i *Sahîhu Suneni-t-Tirmizî* (1/281).

[37] Vidjeti: *Mitkatu-l-mesãbih* (3/437) od 'Alija Qãrija.

6. Ko umre petkom ili uoči petka biće sačuvan kaburskih iskušenja

Potvrda ovome je predaja 'Abdullãha b. 'Amra u kojoj se spominje da je Poslanik ﷺ kazao: ***"Svaki musliman koji umre petkom ili uoči petka biće sačuvan kaburskih iskušenja."***[38]

7. Stepen vjernika na Sudnjem danu ovisi o vremenu njegovog odlaska na džumu

'Abdullãh b. Mes'ûd kaže da je Allahov Poslanik ﷺ rekao: ***"Ljudi će na Sudnjem danu biti u Allahovoj blizini shodno odlasku na džume. Prvo koji porani, potom naredni, potom naredni."***[39]

8. U petku je najbolji namaz

Allahov Poslanik ﷺ je kazao: ***"Najodabraniji namaz kod Allaha je sabah-namaz petkom u džema'atu."***[40]

Džuma-namaz i petak imaju brojne druge specifičnosti kojima se odlikuju nad drugim namazima i danima.[41]

---

[38] Tirmizî (1074), Ahmed (2/169), Asbehãnî u *Et-Tergîbu we-t-terhîb* (1/504). Šejh Albãnî ga je ocjenio dobrim. Imãm Mubãrekfûrî je, također, ukazao na pojačavanje ovog hadisa u *Tuhfetu-l-ahwezî* (4/136).

[39] Ibn Mãdže (1103), Taberãnî u *El-Kebîru* (10/78), Ibn Ebî 'Ãsim u *Es-Sunne* (633), Uqajlî u *Ed-Du'afã* (4/204), Bejheqî u *Eš-Šu'abu* (3/99). Imãm Munzirî i Busirî ovu predaju smatraju dobrom. Vidjeti: *Daifu-t-tegib* (1/227) i *Misbãhu-z-zudžãdže* (1/364). Ibn Qajjim je ovom predajom dokazivao vrijednost ranog odlaska na džumu-namaz. Vidjeti: Zãdu-l-me'ãd (1/311). Dobrom ju je ocjenio dr. Besim el-Džewãbire u svojim opaskama na *Es-Sunne* (1/425) od Ibn Ebî 'Ãsima. Međutim imãm Ebû Hãtim er-Rãzî, Dãrequtnî, Ibrãhim Hasini i šejh Albãnî su prigovorili ovoj predaji. Vidjeti: *'Ilelu Ibni Ebî Hãtim* (1/211); *'Ilelu Dãrequtnî* (5/138); *El-Bejãnu we-t-tarif* (2/46); *Es-Silsiletu-d-da'îfe* (6/329-331); *Temãmu-l-minne*, str.325-326; *Daifu-s-sunen*, str.85. U biografiji Mamera b. Rešida el-Ezdija, koji slovi kao pouzdan prenosilac, istoričari navode mahane hadisa koje prenosi od El-Eameša, a citirani hadis pripada ovoj skupini. Vidjeti, *Taqrîbu-t-tehzîb* (2/271).

[40] Ebu Nu'ajm u *El-Hilije* (7/243-244), Taberãnî u *El-Kebîru* (1/56) i u *El-Ewsatu* (1/65); i Bezzãr (*El-Kešf*, 1/298). Šejh Albãnî u *Es-Sahîha* (4/91-93), ga je ocjenio vjerodostojnim. Međutim drugi islamski učenjaci su prigovorili ovom hadisu. Vidjeti: *El-Džãmi'u fî ehãdîsi-l-'ibãdãt* (2128), od 'Abdu-s-Selãm Alluša.

[41] Šejhu-l-islam Ibn Qajjim je spomenuo trideset i tri odlike džume-namaza i petka. Vidjeti: *Zãdu-l-me'ãd* (1/282-326). Imãm Sujûtî ima posebno djelo u kome je sabrao odlike petka i džume-namaza, koje su dostigle stotinu odlika. Međutim, veliki dio ovih hadisa nije utemeljen u vjerodostojnom Sunnetu. Djelo je štampano dva puta. Prvi put pod imenom *El-Lemãtu fî hasãisi jewmi-l-džumu'a*, a drugi put pod imenom *Hasãisu jewmi-l-džumu'a*. Vidjeti, također: *Bezlu-l-medžhud* (6/4).

Džuma-namaz je obligatna obaveza

Na obavezu džume-namaza jasno ukazuju Qur'ãn, Sunnet i konsenzus muslimana."

Uzvišeni Allah je rekao:

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَوٰةِ مِن يَوۡمِ ٱلۡجُمُعَةِ فَٱسۡعَوۡاْ إِلَىٰ ذِكۡرِ ٱللَّهِ وَذَرُواْ ٱلۡبَيۡعَۚ ذَٰلِكُمۡ خَيۡرٞ لَّكُمۡ إِن كُنتُمۡ تَعۡلَمُونَ ﴿٩﴾ سورة الجمعة

"**O vjernici kada se petkom na namza pozovete, kupoprodaju ostavite i k namazu pohrlite, to vam je bolje neka znate.**"(sûra El-Džumu'a, 9)

Upozoravajući muslimane od ostavljanja džume Vjerovjesnik ﷺ je kazao: *"Ili će svijet prestati napustiti džumu-namaz ili će Allah njihova srca zapečatiti i nemarnim ih učiniti"*[42]

Ebû Mûsã prenosi da je Vjerovjesnik ﷺ kazao: *"Svakom muslimanu je stroga obaveza da klanja džumu-namaz u džemã'atu osim četverice: roba, žene, maloljetnika i bolesnika."*[43]

U predaji Hafse stoji: *"Džuma je obavezna svakom punoljet-niku."* [44] Islamski učenjaci su suglasni na obavezi džume-namaza[45] i da onaj ko porekne njenu obavezu izlazi iz okvira islama (smatra se otpadnikom od vjere).[46] Ukoliko ipak

---

[42] Muslim (865), Nesãî (1369), Ibn Mãdže (801), Ahmed (1/239), Tajãlisî (2735).

[43] Ebû Dãwud (1067), Bejheqî (3/173), Dãrequtnî (1561) i Hãkim (1/288). Imãm Hãkim, Zehebî i Newewî ga smatraju vjerodostojnim. Vidjeti: *El-Medžmu'a* (4/483), i *Hulasatu-l-ahkãm* (2/757). Imãm Bejheqî u Es-Sunenu-s-sugrã (1/210) je ukazao na njegovo pojačavanje. Međutim, neki učenjaci nisu prihvatili ovu predaju.

[44] Nesãî (1370), Ebû Dãwud (342) Ibn Huzejme (3/110). Imãm Newewî kaže da ova predaja ipunjava Muslimove kriterije. Vidjeti: *El-Medžmu'a* (4/483), i *Hulasatu-l-ahkãm* (2/758). Šejh Albãnî je smatra vjerodostojnom. Vidjeti: *Sahîhu-s-Suneni-n-Nesãî* (1/443).

[45] Vidjeti: *Et-Temhîd* (10/277-278), *El-Idžmã*, str.44; *El-Ewsat* (4/291), *'Aridatu-l-ahwezî* (2/286), *Bedãeu-s-sanãi'a* (1/577); *El-Medžmu'a* (4/363); *El-Mugnî* (3/158-159); *Medžmu'atu-l-fetãwã* (11/615) i (21/339); *Zãdu-l-me'ãd* (1/283) i (1/301); *Hašijetu Ibni Abidin* (2/145); *Fiqhu-s-sunne* (1/228); *Hajru-l-ejjãmi*, str.15.

[46] Vidjeti: *Bedaeu-s-senãi'a* (1/577); i *Es-Salãtu we hukmu tãrikihã*, str.16-17, od Ibn Qajjima.

ne porekne obavezu džume-namaza, ali je ne obavlja, takav je veliki griješnik, od koga se ne prihvata svjedočenje, po mišljenju svih islamskih učenjaka.[47]

Posljedice neopravdanog ostavljanja džume-namaza

Allah ﷻ je u Svojoj Plemenitoj Knjizi naredio obavljanje džume-namaza, kao i Poslanik ﷺ u brojnim hadisima. Stoga, ostavljanje ovog obreda spada među najveže grijehe, za koje Uzvišeni Allah žestoko kažnjava.

U hadisu Ebû Džãda prenosi se da je Vjerovjesnik ﷺ kazao: ***"Ko ostavi džumu-namaz tri puta, bez opravdanog razloga, Allah će zapečatiti njegovo srce."***[48] U hadiskim zbirkama Ibn Huzejme i Ibn Hibbãna stoji da je Poslanik ﷺ rekao: ***"Ko ostavi tri džume bez opravdanog razloga on je licemjer."***[49]

Ibn Mes'ûd kaže da je Vjerovjesnik ﷺ kazao: ***"Htio sam narediti nekome da predvodi džemã'at, a ja da odem popaliti kuće onih koji ne dolaze na džumu-namaz."***[50]

Džãbir b. 'Adbullãh prenosi da je Poslanik ﷺ rekao: ***"Ko***

---

[47] Vidjeti: *El-Istizkãr*, 2/322; i *Mewãhibu-l-dželîl*, 2/168.

[48] Nesãî (1368), Ebû Dãwud (1052), Tirmizî (500), Ibn Mãdže (1135), Hãkim (1/280), Ibn Huzejme (3/176), Ibn Hibbãn (7/26), Ahmed (3/424), Begawî (1048), Tajãlisî (2435), Merwezî u *El-Džumu'a* (62), Bejheqî u *Es-Sunenu-s-sugrã* (1/207), Dulãbî *u El-Kunã* (158), Asbehanî u *Et-Tergîbu we-t-terhîb* (1/517). Imãm Tirmizî, Begawî, Newewî, Bisirî, Hejsemî i Askelãnî ovaj hadis smatraju dobrim. Dãrequtnî, Hãkim, Ibn Seken, Ibn Munzir, Zehebî, i Ibn Ebi-l-Aiz su ga ocijenili vjerodostojnim. Vidjeti: Ibid, *Et-Telhis* (2/562-563); *Hulusãtu-l-ahkãm* (2/758); *Misbãhu-z-zudžãdže* (1/135); *Šerhu-l-'aqîdeti-t-Tahãwijje* (2/773); i *El-Medžme'a* (2/192).

[49] Ibn Huzejme (3/176); i Ibn Hibbãn (*El-Mewãrid*, 2/275-276); Šejh Albãnî ga je ocijenio vjerodostojnim. vidjeti opaske Albãnija na *Sahîhu Ibn Huzejme* (3/176); *Sahîhu-l-džãmi'a* (2/1058); *Sahîhu-t-tergîb* (1/451); i *Sahîhu mewãridi-z-zemãn* (1/265).

[50] Muslim (652), Hãkim (1/292), Tajãlisî (316).

vjeruje u Sudnji dan neka dolazi na džumu-namaz."[51]

Ovdje možemo ponoviti hadis Ebû Hurejre u kome Poslanik ﷺ kaže: *"Ili će svijet prestati napustiti džumu-namaz, ili će Allah njihova srca zapečatiti i nemarnim ih učiniti."*[52]

Ibn 'Abbãs ؓ kaže: *"Ko ostavi tri džume uzastopno, taj je napustio svoj islam."*[53]

Dakle, vidimo da je ostavljanje džume-namaza, bez opravda-nog razloga, postupak koji ima negativne posljedice na ovome i budućem svijetu. To je, ustavri, veliki grijeh (فسق/*fisqun*) koji može počinioca učiniti licemjerom, što je očita propast.[54]

---

[51] Bejheqî (3/184), Dãrequtnî (1560). 'Abdu-l-Haqq, Ibn Qattãn i Ibn Mulekkîn su je ocijenili slabom. Vidjeti: *Hulasatu-l-bedri-l-munîr* (1/217), Ova predaja iako ima dvije mahane u svome lancu prenosilaca, imãm Bejheqî navodi druge verzije koje je pojačavaju. To potvrđuje i imãm Newewî u *El-Medžmû'a* (4/483-484).

[52] Muslim (865), Nesãî (1369), Ibn Mãdže (801), Ahmed (1/239), Tajãlisî (2735), Asbehãnî u *Et-Tergîbu* (1/518).

[53] Ebû Je'alã (2712), 'Abdu-r-Rezzãq (5169), Hãfiz Hejsemî i Askelãnî tvrde da su prenosioci ove predaje pouzdani. Vidjeti: *El-Medžme'a* (2/423) i *Et-Telhis* (2/563). Hãfiz Munzirî, Busirî i šejh Albãnî je smatraju vjerodostojnom. Vidjeti: *Ithãfu-l-hajereti-l-mehere* (3/23) i *Sahîhu-t-tergîb* (1/308-309).

[54] Imãm Zehebî je ostavljanje džume svrstao među velike grijehe, pod rednim brojem sedamdeset pet. Vidi: *El-Kebãir*, str.208.

Ko nije obavezan klanjati džumu-namaz

Prethodno smo spomenuli vjerodostojnu predaju u kojoj se navodi da je Poslanik ﷺ kazao: ***"Svakom muslimanu je stroga dužnost klanjati džumu-namaz u džemã'atu osim četverice: roba, žene, malodobnika i bolesnika."***[55]

Prema tome, ove četiri skupine nisu dužne klanjati džumu-namaz, dok je to ostalim muslimanima obligatna dužnost, osim uz vjerski adekvatan razlog.[56]

Kada se zadese džuma i bajram-namaz u istom danu

Pored prethodno spomenutih skupina, džumu nije obavezan klanjati onaj ko klanja petkom bajram-namaz.

Mu'ãwija b. Sufjãn je pitao Zejda b. Erkama **da li je klanjao sa Poslanikom ﷺ u danu kada se spoje dva bajrama.**[57] **Rekao je: "Da, klanjao sam." Potom ga upita: "Šta je Allahov Poslanik ﷺ činio?" Odgovorio je: "Klanjao je bajram i učinio olakšicu u pogledu džume, ali ko želi može je klanjati."**[58]

---

[55] S obzirom na svoju ispravnost ovaj hadis ispunjava Buhãrijine i muslimove kriterije. Vidjeti: *El-Medžmû'a* (4/483), i *Hulasatu-l-ahkãm* (2/757).

[56] Vidjeti: *El-Ewsat* (4/18-21), *Es-Sunenu-l-kubrã* (3/184), *El-Idžmã*, str.44, od Ibn Munzira, *El-Istizkãr* (2/289), *Bidãjetu-l-mudžtehid* (2/327), *El-Mugnî* (3/217), *Šerhu-z-Zurkani* (1/315).

[57] Tj. bajram i džuma, jer se džuma smatra sedmičnim bajramom muslimana.

[58] Ebû Dãwud (1070), Nesãî (1590), Ibn Mãdže (1326), Ibn Huzejme (2/359), Hãkim (1/228), Ibn Medînî, Ibn Huzejme, Hãkim, Zehebî, San'anî i Albãnî ovaj hadis smatraju vjerodostojnim. Vidjeti: *Et-Telhîsu-l-habîr* (2/621), *Bulûgu-l-merãm*, str.85.; *Subulu-s-selãm* (2/645) i *Temãmu-l-minne*, str.344. Imãm Newewî ga je ocjenio dobrim u *El-Mudžme'a* (4/492) i *Hulusãtu-l-ahkãm* (2/816). Vidjeti, također: *Mezlu-l-medžhud* (6/45).

U drugoj predaji od Ebû Hurejre ﷺ se navodi da je Poslanik ﷺ rekao: ***"U ovome danu spojila su se dva bajrama, ko ne želi nije obavezan klanjati džumu-namaz, a mi ćemo je, in-šã-Allah, klanjati."***[59]

Od 'Usmãna b. 'Affãna ﷺ se također prenosi da je učinio olakšicu za džumu kada se zadesi sa bajramom u istom danu.[60]

Nema posebnih razilaženja da onaj ko klanja bajram nije dužan klanjati džumu-namaz,[61] već se vodi spor da li u tom slučaju treba klanjati podne ili ne. Islamski učenjaci po ovom pitanju imaju dva mišljenja.

Prva skupina učenjaka kaže da onaj ko klanja bajram-namaz nije dužan klanjati do ikindije, budući da džuma mijenja podne-namaz, jer ne može rob u jednom namaskom vremenu biti zadužen sa dva propisana namaza. Ovo mišljenje se takođe zasniva na predaji 'Atãa u kojoj stoji da je Ibn Zubejr klanjao kao imãm bajram-namaz, potom nije klanjao do ikindije.[62]

Druga skupina učenjaka kaže da je onaj ko ostavi džumu-namaz, koristeći olakšicu, obavezan klanjati podne-namaz,[63] jer je bajramom postignut cilj džume s obzirom na okupljanje muslimana na jedno mjesto i slušanje hutbe. Međutim, ako je spala obaveza džume, nije i obaveza podne-namaza kao kod bolesnika, žene, roba ili putnika. Svako namasko vrijeme, kažu ovi učenjaci, odlikuje se jednim propisanim namazom koga nije dozvoljeno ostaviti. Allah ﷻ je rekao:

---

[59] Ebû Dãwud (1073), Ibn Mãdže (1327), Hãkim (2/288-289), Ibn Džãrud (302), Bejheqî (3/318), Ibn 'Abdu-l-Berr u *Et-Temhîdu* (10/272). Hãkim, Busirî, Zehebî i Albãnî ovu predaju smatraju vjerodostojnom. Vidjeti: *Misbãhu-z-zudžãdže* (1/429), i *Sahîhu Ibni Mãdže* (1/392), Međutim, ovom hadisu su prigovorili imãm Ahmed, Dãrequtnî, Ibn Džewzî, Newewî i 'Asqalãnî. Vidjeti: *El-'Ilelu-l-mutenãhije* (1/470) i *Et-Tahqîq* (1/503) od Ibn Džewzija; *El-Medžmû'a* (4/492) i *Et-Telhisu-l-habir* (2/622).

[60] Buhãrî (5572), Mãlik (431), Šãfija u *El-Umm* (1/274).

[61] Šejhu-l-islãm Ibn Tejmijje navodi konsenzus ashãba po ovom pitanju. Vidjeti: *El-Fetãwã* (24/114).

[62] Ebû Dãwud (1072). Šejh Albãnî ga je ocijenio vjerodostojnim u *Sahîhu-s-sunen* (1/296).

[63] Vidjeti: *Fetãwã el-ledžneti-d-dãime* (8/180, 182), (stalna komisija za islamsko misionarstvo).

﴿...إِنَّ ٱلصَّلَوٰةَ كَانَتۡ عَلَى ٱلۡمُؤۡمِنِينَ كِتَٰبٗا مَّوۡقُوتٗا﴿١٠٣﴾﴾ سورة النّساء "...**Uistinu je namaz u određenim vremenima propisan.**"(surã En-Nisã, 103)

U prilog ovome mišljenju ide predaja 'Atãa u kojoj kaže: *"Ibn Zubejr je klanjao petkom bajram-namaz kao imãm, potom smo se iskupili na džumu-namaz, međutim on nije izašao. Zatim smo klanjali pojedinačno. U to vrijeme Ibn 'Abbãs ﷺ je boravio u Tãifu. Kada se vratio spomenuli smo mu šta se desilo pa je rekao: 'Postupio je po Sunnetu'."* [64] Iz ove predaje vidimo da je Ibn 'Abbãs ﷺ odobrio Ibn Zubejrov postupak, kao što je odobrio drugima klanjanje podne-namaza zasebno.

Vidimo da svaka strana nastoji shodno raspoloživim argumentima osnovati mišljenje koje zastupa. Tako prva skupina kao dokaz koristi predaju 'Atãa da Ibn Zubejr nakon bajrama nije klanjao do ikindije-namaza, pa kažu da ostavljanjem džume spada obaveza i podne-namaza. Međutim, ova predaja ne može biti dovoljan dokaz, jer se u drugom predanju spominje da Ibn zubejr nije izišao klanjati džumu-namaz, što ne znači da nije klanjao podne u svojoj kući, kao što su to drugi učinili u džamiji, svako zasebno. Možda je 'Atã pretpostavio da Ibn Zubejr nije klanjao, ili je time mislio da nije klanjao s njima u džamiji. Da je Ibn Zubejr smatrao da ostavljanjem džume spada i podne-namaz, on bi bar ukorio one koji su klanjali podne, jer čine novotariju koja se kosi sa Sunnetom, ili bi ih Ibn 'Abbãs i drugi ashãbi ukorili, a to nam od njih nije preneseno.

Nije ispravno reći da su 'Atã i drugi klanjali džumu zasebno a en podne-namaz, jer se džuma po konsenzusu islamskih učenjaka ne može obaviti osim kolektivno u džemãtu.[65] Prema tome, općepoznato je da u svakom namaskom vremenu ima

---

[64] Ebû Dãwud (1071), Ibn Huzejme (2/359-360), Hãkim (1/296-297), Ibn Ebî Šejbe (2/7), 'Abdu-r-Rezzãq (3/303), Ibn Munzir u *El-Ewsatu* (4/288), Fãkihî u *Ahbãru Mekke* (3/93). Hãkim, Newewî, Zehebî i Albãnî ga smatraju vjerodostojnim. Vidjeti: *Hulasatu-l-ahkãm* (2/816-817) i *Sahîhu-s-sunen* (1/295). Imãm Šewkãnî u *Nejlu-l-ewtaru* (3/282) tvrdi, da su prenosioci ove predaje pouzdani.

[65] Vidi: *Subulu-s-selãm* (2/646).

propisana namaz i nije dozvoljeno pomjeriti jedan namaz u drugo namaso vrijeme ili ga u potpunosti ostaviti, osim uz jasan i autentičan dokaz, a koji ne postoji u ovom slučaju. Predaja Ibn Zubejra može se dvosmisleno razumjeti, pa zbog svoje nejasnoće ne može biti dokaz, naročito u ovakvom fikhsko-pravnom pitanju. U najmanju ruku sigurnije je klanjati podne-namaz, ugledajući se na 'Atãa i druge, potom na Ibn 'Abbãsovo odobrenje njihovog postupka i zbog nepostojanja jasnih dokaza o pokuđenosti ili zabrani tog čina, a Allah Uzvišeni najbolje zna.

Također, onaj ko propusti džumu sa ili bez razloga, dužan je klanjati četiri rekata (podne-namaza). Ibn Mes'ûd ﷺ je rekao: *"Ko stigne na jedan rekat džume stigao je na namaz, a ko propusti džumu neka klanja četiri rekata."*[66]

Ovo mišljenje su odabrali nogi islamski učenjaci kao što su: šejhu-l-islam Ibn Tejmijje, koji navodi konsenzus ashãbã po ovom pitanju, Sananî i drugi.[67]

Islamski učenjaci su se razišli u vezi toga kada se zakasni na jedan rekat džume-namaza, da li se računa džuma ili ne. Međutim, jasan je hadis Allahovg Poslanika ﷺ: ***"Ko stigne na jedan rekat jednog namaza stigao je na taj namaz."***[68] Nakon što je prenio ovaj hadis poznati tãbi'în Ibn Šihãb ez-Zuhrî je

---

[66] Ibn Ebî Šejbe (1/461), 'Abdu-r-Rezzãq (3/235), Ibn Munzir u *El-Ewsatu* (4/101), Džewherî u Musnedu-l-Džãd (1/290), Ibn hazm u *El-Muhalla* (5/75), Taberãnî u El-Kebîru (9/306), sa dobrim lancem prenosilaca kako tvrdi imãm Hejsemî u *El-Medžme'a* (2/192).

[67] Vidjeti: *El-Fetãwã* (23/256), *Es-Subul* (2/646).

[68] Buhãrî (580), Muslim (607). Izniman je hadis u kome Poslanik ﷺ kaže: ***"Ko stigne na jedan rekat džume-namaza, stigao je na džumu."*** Nesãî (556), Hãkim (1/291), Dãrequtnî (1579-1593), Ibn Munzir (4/103), Bejheqî (3/302), Ibn 'Abdu-l-Berr (7/71). Ebû Hãtim er-Rãzî, Ibn Munzir, Dãrequtnî, Ibn Hibbãn, Uqajlî, Ibn Džewzî, Newewî, Ibn Mulekkin, Busirî, Ibn Hadžer i šejh Albãnî su prigovorili ovome hadisu. Vidjeti: *'Ilelu Ibni Ebî Hãtim* (1/203), *El-Ewsat* (4/102-103), *'Ilelu Dãrequtnî* (9/210), *El-'Ilelu-l-mutenãhije* (1/465), *Hulasatu-l-ahkãm* (2/672), *El-Medžme'a* (4/555-556), *Hulusatu bedri-l-munîr* (1/179), *Misbãhu-z-zudžãdže* (1/135), *Et-Telhisu-l-habir* (2/543-545) i *Irwãu-l-galil* (2/84-90). 'Atã, Tãwûs i Mudžãhid su rekli: *"Ko propusti džumansku hutbu neka klanja četiri rekata, jer je džuma-namaz skraćena (na dva rekata) zbog hutbe."* Fakihi u *Ahbãru Mekke* (3/93), sa ispravnim lancem prenosilaca. Vidjeti: *El-Mesãil*, str.123, od 'Abdullãha b. Ahmeda.

rekao: *"Džuma je jedan od namaza."* [69] Ibn 'Abdu-l-Berr kaže da je ovo opći hadis koji nije napravio razliku između džume i drugog namaza, tako da vrijedi za sve namaze općenito.[70] Prenosi se od Ibn 'Umera ﷺ da je kazao: *"Ko stigne na drugi rekat džume-namaza neka klanja još jedan, a ako dođe na tešehud neka klanja četiri rekata."* [71] Nakon što je spo-menuo ove predaje od Ibn Mes'ûda ﷺ i Ibn 'Umera ﷺ imãm Ibn Hazm je rekao: "Niko od ashãbã nije kazao suprotno ovome."[72] Imãm Mãlik b. Enes kaže: "Ovaj stav zastupaju učenjaci Medine, shodno hadisu Poslanika ﷺ: ***"Ko stigne na jedan rekat jednog namaza stigao je na taj namaz."*** [73] Ovo mišljenje, pored spomenutih učenjaka, odabrali su Enes b. Mãlik, Se'îd b. Musejjib, Hasan el-Basrî, Eš-Ša'bî, 'Alqame, Ibrãhim en-Neha'î, Sãlim b. 'Abdullãh, Nãfi'a, Šãfija, Ahmed, Ebû Sewr, Sufjãn es-Sewrî, Muhammed b. Hasan, Zufer, Lejs b. Sa'd, El-Ewzã'î, 'Abdu-l-'Azîz b. Ebî Seleme i drugi.[74]

---

[69] 'Abdu-r-Rezzãq u *El-Musannefu* (3/235), Ibn Munzir u *El-Ewsatu* (4/101), Mãlik (234) i Ibn Huzejme (3/173) sa ispravnim lancem prenosilaca.

[70] Vidjeti: *Et-Temhîd* (7/72) od Ibn 'Abdu-l-Berra.

[71] 'Abdu-r-Rezzãq u *El-Musannefu* (3/235) i Ibn Ebî Šejbe u *El-Musannefu* (1/146), Ibn Munzir u *El-Ewsatu* (4/101), Ibn Hazm u *El-Muhalla* (5/75), sa vjerodostojnim lancem prenosilaca. Vidjeti, također: Et-temhid (7/70) i Bulûgu-l-merãm, str. 83.

[72] Vidjeti: *El-Muhalla*, 5/75.

[73] Vidjeti: *El-Ewsat* (4/101), *Et-Temhid* (7/10), i *Šerhu-z-Zurkani* (1/332).

[74] Vidjeti: Musannefu Ibni Ebî Šejbe (1/461-462), *Musannefu 'Abdi-r-Rezzãq* (234-236), *El-Ewsat* (4/100-103) i *Et-Temhid* (7/70). Šejh Sejjid Sãbiq kaže da ovo mišljenje zastupa izrazita većina islamskih učenjaka. Vidjeti: *Fiqhu-s-sunne* (1/338), *Fetãwã el-ledžneti-d-dãime*, (8/227) i *El-Wedžizu fî fiqhi-s-sunne*, str.145-146.

Šta je lijepo činiti prije džume-namaza

Da bi musliman na najpotpuniji način obavio džumu-namaz i tako zaslužio Allahovom ﷻ milošću neke ili sve obećane nagrade, neophodno je da čini sljedeće:

1.Da se okupa prije džume-namaza

Brojni hadisi motivišu i obavezuju muslimane na kupanje petkom, a u nekim predajama se spominje upotreba miswãka i mirisa.

Ebû Se'îd el-Hudrî ؓ kaže da je Allahov Poslanik ﷺ rekao: ***"Kupanje petkom je obaveza*** (واجب/*wãdžib*) ***svakom punoljetniku."*** [75] 'Amr b. Sulejm od Ebû Se'îda prenosi da je Allahov Poslanik ﷺ rekao: ***"Kupanje petkom je obaveza svakom punoljetniku, te da očisti zube miswãkom i da se namiriše ukoliko je u mogućnosti."*** [76] Potom je 'Amr rekao: "Što se tiče kupanja svjedočim da je obavezno, međutim upotreba miswãka i mirisa, Allah najbolje zna da li je obavezno, ali tako je spomenuto u hadisu."

Ibn 'Umer ؓ prenosi da je Vjerovjesnik ﷺ kazao: ***"Ko bude išao na džumu neka se okupa."*** [77] U drugoj predaji Allahov Poslanik ﷺ kaže: ***"Svaki punoljetnik je obavezan ići na džumu, a svako ko ide na džumu dužan je okupati se."*** [78]

Ebû Hurejre ؓ prenosi da je Allahov Poslanik ﷺ rekao: ***"Obave-za svakog muslimana je da se okupa jednom sedmično, perući svoju glavu i tijelo."*** [79] Kod imãma Nesãîja

---

[75] Buhãrî (858), Muslim (846).

[76] Buhãrî (880) i Muslim (846) bez riječi 'Amra.

[77] Buhãrî (887), Muslim (844).

[78] Ebû Dãwud (342), Ibn Huzejme (3/110), Ibn Džarud (287), Bejheqî (3/172), Ebû Nu'ajm u *El-Hilije* (8/360). Šejh Albãnî ga je ocjenio vjerodostojnim u svojim opaskama na *Sahîh Ibni Huzejme* (3/110).

[79] Buhãrî (898), Muslim (849).

stoji dodatak: *"...i to petkom."*[80]

Ashãbi ﷺ su također razumjeli riječi Poslanika ﷺ kao naredbu. 'Abdullãh b. 'Umer ﷺ, kada je upitan o kupanju petkom, rekao je: **"Poslanik ﷺ nam je naredio kupanje petkom."**[81] Isti ashãb je rekao: "**Naređeno nam je da se kupamo petkom.**"[82] Ebû Hurejre ﷺ kaže: *"Svaki punoljetnik je obavezan okupati se petkom, kao što se kupa nakon ejakulacije."*[83]

Dakle, ovo su jasne naredbe iz koji se zaključuje da je kupanje petkom obavezno. Ovo mišljenje zastupaju 'Umer b. el-Hattãb, Ebû Hurejre, Ebû Se'îd el-Hudrî, Hasan el-Basrî, imãm Mãlik, Ishãq b. Rãhewej, Ibn Hazm kao i neki savremeni učenjaci.[84]

Međutim, izrazita većina učenjaka smatra da kupanje petkom nije obavezno a citirane naredbe smatraju dobrovoljnim.[85] Ovo je također mišljenje Ibn Mes'ûda[86] ﷺ i Ibn 'Abbãsa[87] ﷺ a zasniva se na nekoliko dokaza.

Prvi dokaz je hadis Ibn Džunduba u kome se navodi da je

---

[80] Nesãî (1377), Ahmed (3/304), Ibn Ebî Šejbe (1/434). Imãm Newewî i šejh Albãnî ga smatraju vjerodostojnim. Vidjeti: *Hulasatu-l-ahkãm* (2/775), *Sahîhu Suneni-n-Nesãî* (1/444), i *Irwãu-l-galil* (1/173).

[81] Ahmed (2/47), Merwezî u *El-Džumu'a* (27). Lanac prenosilaca ove predaje ispunio je kriterije Buhãrije i Muslima. Ispravnim ga smatra šejh Ahmed Šãkir. Vidjeti opaske Šãkira na *El-Musned* (4/502).

[82] Merwezî (29), sa dobrim lancem prenosilaca.

[83] Mãlik (*Tenwîru-l-hawãlik*, 1/122), 'Abdu-r-Rezzãq (3/198), Ibn Munzir u *El-Ewsatu* (4/40).

[84] Vidjeti: *El-Ewsat* (4/39-42), *Me'alimu-s-sunen* (1/91), *El-Muhalla* (2/14), *Bidãjetu-l-mudžtehid* (2/348), *El-Minhãdž* (6/108), *Tarhu-t-tesrib* (3/146-147) i *Nejlu-l-ewtar* (1/231). Prema tome, jasno se vidi nepreciznost mišljenja u kome se kaže da kupanje petkom nije obavezno po konsenzusu muslimana. Vidjeti, također: *Et-Temhid* (10/79), *I'alãmu-l-muwekki'in* (3/173) i *Tarhu-t-tesrib* (3/147).

[85] Vidjeti: *Er-Risãle*, str.302-306, od imãma Šãfije; *El-Ewsat*, (4/38-43); *Me'ãlimu-s-sunen* (1/91), *Šerhu Sahîhi-l-Buhãrî* (2/278-279) od Ibn Bettala; *Bidãjetu-l-mudžtehid* (2/348); *Fethu-l-Bãrî* (2/312); *Umdetu-l-kãrî* (6/196); *Tenwiru-l-hawãlik* (1/124-125); *Iršãdu-s-Sãrî* (2/547); *Nejlu-l-ewtar* (1/231); *Šerhu-z-Zurkan* (1/319); i *Kewseru-l-me'ãni* (10/19) od Muhammeda Šinkitija.

[86] 'Abdu-r-Rezzãq (3/200), sa ispravnim lancem prenosilaca.

[87] Ibn Munzir (4/42), sa dobrim lancem prenosilaca.

Allahov Poslanik ﷺ kazao: *"Ko se abdesti petkom lijepo je postupio, a ko se okupa učinio je bolje djelo."*[88]

Kada bismo prihvatili autentičnost ove predaje ona ne bi bila afirmativan dokaz pred jasnim hadisima koji obavezuju kupanje petkom. Također, ako kažemo da se iz hadisa zaključuje da je kupanje bolje od abdesta, ali da nije obavezno, onda bi to značilo da ni abdest nije obavezan za džumu, jer je, po ovom hadisu, abdest na nižem stepenu nego kupanje. Ove riječi bi tada, bez dvojbe, bile neispravne, jer bi se kosile sa Qur'ãnom, Sunnetom i konsenzusom islamskih učenjaka. Ako se kaže da drugi dokazi ukazuju na obavezu abdesta za namaz općenito pa i za džumu, reći ćemo, da drugi dokazi, također ukazuju na obavezu kupanja. Kako ova predaja ne može spustiti obavezu abdesta za džumu na stepen sunneta, tako ne može ni obavezu kupanja. Allah najbolje zna, ali ovim hadisom se želi ukazati da je kupanje petkom vrijednije od abdesta, a ne želi se time osporiti neka od obaveza. Kada se u vjerskim izvorima spomene da je nešto bolje od nečega, ne mora uvijek značiti da činjenje boljeg djela nije obavezno. Dokaz tome su riječi Allaha ﷻ: ﴿...وَلَوْ ءَامَنَ أَهْلُ ٱلْكِتَٰبِ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُم...﴾ ﴿١١٠﴾ سورة آل عمران "...**Kada bi židovi i kršćani vjerovali to bi im bilo bolje**..." (sûra Ãli 'Imrãn, 110) U drugom ãjetu (u drugoj sûri) Allah ﷻ je rekao:

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ قَدْ جَآءَكُمُ ٱلرَّسُولُ بِٱلْحَقِّ مِن رَّبِّكُمْ فَـَٔامِنُوا۟ خَيْرًا لَّكُمْ...﴾ ﴿١٧٠﴾ سورة النّساء "**O ljudi, došao vam je Poslanik sa istinom od Gospodara vašeg; zato vjerujte - to vam je bolje.**"(sûra En-Nisã', 170) Obraćajući se sljedbenicima Knjige (ehlu-l-kitãb) Allah ﷻ kaže:

---

[88] Nesãî (1379), Ebû Dãwud (354), Tirmizî (497), Ibn Mãdže (1100), Ahmed (5/22), Dãrimî (1539), Ibn Huzejme (3/128), Begawî (336), Bejheqî (1/259). Ovaj hadis u svome lancu prenosilaca ima više mahana. Međutim u ovom smislu ima još šest drugih predaja koje pojačavaju ovaj hadis a prenose ih Ebû hurejre, Ebû Se'îd, Ibn 'Abbãs, Džãbir, Enes i 'Abdu-r-Rahmãn b. Semure sa slabim lancima prenosilaca. Zbog mnoštva navedenih predaja ovaj hadis dobrim su ga ocijenili imãmi: Tirmizî, Begawî i šejh Albãnî. Vidjeti: *Šerhu-s-Sunne* (1/431), i *Sahîhu Ibni Ebî Huzejme* (3/128). Ebû Hãtim ga smatra vjerodostojnim, jer prihvata sve hadise koje prenosi Semure od Hasana el-Basrija. Vidjeti: *Hulasatu-l-bedri-l-munîr* (1/219). Slabim ga je ocjenio Ibn Rušd u *Bidãjetu-l-mudžtehid* (2/349).

...إِنَّمَا ٱلْمَسِيحُ عِيسَى ٱبْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ ٱللَّهِ وَكَلِمَتُهُۥٓ أَلْقَىٰهَآ إِلَىٰ مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِّنْهُ ۖ فَـَٔامِنُوا۟ بِٱللَّهِ وَرُسُلِهِۦ ۖ وَلَا تَقُولُوا۟ ثَلَـٰثَةٌ ۚ ٱنتَهُوا۟ خَيْرًا لَّكُمْ...﴿١٧١﴾ سورة النّساء

"...**Mesîh, 'Isã, sin Merjemin, samo je Allahov poslanik, i Riječ Njegova koju je Merjemi dostavio, i Duh od Njega; zato vjerujte u Allaha i Njegove poslanike i ne govorite: 'Trojica su!' Prestanite, bolje vam je!**..." (sûra En-Nisã, 171)

Uzvišeni Allah za licemjere kaže:

...فَإِن يَتُوبُوا۟ يَكُ خَيْرًا لَّهُمْ...﴿٧٤﴾ سورة التوبة "...**A Ako se pokaju to im je bolje**..." (sûra E-Tewbeh, 74) Iz citiranih ãjeta ne smije se razumjeti da je nevjerstvo dobro ali da je vjerovanje bolje. Oni samo ukazuju na vrijednost vjerovanja u Allaha ﷻ.

Drugi dokaz ovih učenjaka je predaja 'Abdullãha b. 'Umera u kojoj se navodi **da je 'Umer ؓ držao hutbu, a 'Usmãn b. 'Affãn ؓ je zakasnio na džumu, pa ga je 'Umer ؓ upitao: "U koje to vrijeme dolaziš?" "Danas sam bio zaposlen i nisam otišao kući sve do džumanskog ezãna, pa sam se samo abdestio," odgovorio je. 'Umer mu reče: "Zar samo abdest, a znaš da nam je Allahov Poslanik ﷺ naredio kupanje?!"**[89]

U komentaru ovog hadisa imãm Newewî kaže: "'Usmãn se nije okupao za džumu, a 'Umer ga nije ukorio, već ga je podržao, te su tako klanjali džumu. da je kupanje bilo obavezno, ne bi mu 'Umer dozvolio da klanja dok se ne okupa."[90]

Međutim, iz ove predaje se zaključuje da je 'Umer ؓ ukorio 'Usmãna ؓ i to riječima: **"...a znaš da nam je Allahov Poslanik ﷺ naredio kupanje."** Isto tako, 'Umer ؓ nije mogao narediti kupanje 'Usmãnu ؓ, jer bi u tom slučaju, možda, zakasnio na džumu-namaz, a ne bi bilo ispravno propustiti namaz zbog kupanja. Pored toga, ne znači da je 'Usmãn morao

---

[89] Buhãrî (878), Muslim (845).

[90] Vidjeti: *El-Minhãdž* (6/108). Slično ovome kazao je imãm Šãfija u svome poznatom djelu *Er-Risãle*, str.305.

biti vraćen, jer kupanje iaoko je obavezno, nije uvjet za valjanost džume po konsenzusu islamskih učenjaka.[91] Također, 'Usmãn je spomenuo da je bio zaposlen, tj. imao je opravdanje, zbog koga se nije mogao okupati. Potom, da kupanje za džumu nije obavezno ne bi se oko toga vodio ovaj dijalog između 'Umera i 'Usmãna ﵄, prekidajući time hutbu i ne bi ga 'Umer podsjećao na naredbu Allahovog Poslanika ﷺ. Poznati islamski pravnik Ishãq b. Rãhewej i drugi, su upravo ovim hadisom dokazivali da je kupanje petkom obavezno.[92]

Treći dokaz ovih učenjaka jeste prethodno spomenuti hadis 'Amra b. Sulejma u kome Vjerovjesnik ﷺ kaže: ***"Kupanje petkom je obavezno (wãdžib) svakom punoljetniku, te da očisti zube miswãkom i da se namiriše, ukoliko je u mogućnosti."*** [93] Potom je 'Amr rekao: *"Što se tiče kupnja svjedočim da je obavezno, međutim, upotreba miswãka i mirisa, Allah najbolje zna da li je obavezno, ali tako je spomenuto u hadîsu."*

Ova skupina učenjaka kaže da je u ovom hadisu naređeno kupanje petkom, a za ovu naredbu se veže upotreba miswãka i mirisa, što znači da us identificirani u propisu. Pouzdano se zna da upotreba mirisa i miswãka nije obaveza i to po konsenzuru učenjaka."[94]

Velika su razilaženja među učenjacima oko značenja ovog hadisa. Vidimo da je prenosilac hadisa 'Amr kategorički potvrdio obavezu kupanja, ali ne obavezu miswãka i mirisa, jer hadis nije jasno obavezao na njihovu upotrebu. Također, neki

---

[91] Vidjeti: *Me'ãlimu-s-sunen* (1/91), *El-Istizkãr* (2/272), *Bidãjetu-l-mudžtehid* (2/348).

[92] Vidjeti: *El-Ewsat*, 4/43; *Tarhu-t-tesrib*, 3/146-147 od hãfiza 'Irãqija; i *Fethu-l-Bãrî*, 2/362.

[93] Buhãrî (880), Muslim (846).

[94] Vidjeti: *El-Ewsat* (4/38), *Šerhu Sahîhi-l-Buhãrî* (2/479) od Ibn Battala; *'Umdetu-l-kari* (6/169). Međutim, Sufjãn b. Ujejne u *El-Džãmi'a*, sa vjerodostojnim lancem prenosilaca, bilježi da je Ebû Hurejre smatrao upotrebu mirisa petkom obaveznim. Ovo je također mišljenje nekih učenjaka bukvalističke pravne škole. Vidjeti: *Fethu-l-Bãrî* (2/362) od Ibn Hadžera i *Fethu-l-Bãrî* (8/88) od Ibn Redžeba. Također, neki učenjaci iz poznijih generacija smatraju upotrebu miswãka obaveznim. Vidjeti: *El-Furu'a* (5/117), *Fejdu-l-qadîr* (5/341), *El-Insaf* (8/40), *'Awnu-l-mabud* (1/94).

lingvističari arapskog jezika dozvoljevaju povezivanje dviju ili više riječi vezni-kom, bez njihovog sudioništva u propisu.[95] Ipak, ova predaja je djelomično validan dokaz učenjacima koji kažu da kupanje petkom nije obavezno.[96]

Prema tome, kupanje za džumu je u najmanju ruku potvrđeni sunnet koga Allahov Poslanik ﷺ nikada nije ostavio[97] niti neko od ashãbã osim iz opravdanog razloga. Zbog toga, vjernicima ne preostaje nego da slijede ovu praksu, odazivajući se naredbi Allahovog Poslanika ﷺ: ***"Kada vam nešto naredim učinite od toga koliko možete."*** [98] Bitno je naznačiti da onaj ko se okupa prije namaza[99] od dženabeta, sa namjerom pupanja za petak, nije dužan ponovo se kupati za džumu.[100]

Korisno je napomenuti da uz kupanje za džumu ide i najljepša odjeća.[101] Allah Uzvišeni je rekao:

﴿يَٰبَنِيٓ ءَادَمَ خُذُواْ زِينَتَكُمۡ عِندَ كُلِّ مَسۡجِدٖ... ﴿٣١﴾ سورة الأعراف **"O sinovi Ãdemovi, lijepo se obucite kada u džamiju pođete..."** (sûra El-E'arãf, 31)

Komentirajući ovaj ãjet hãfiz Ibn Kesîr je rekao: "Pohvalno je za namaz obući naljepšu odjeću, a posebno za džumu i

---

[95] Vidjeti: *Fethu-l-Bãrî* (2/362), *'Umdetu-l-karî* (6/169), *Iršãdu-s-sari* (2/547).

[96] Ovo je stav većine pravnika. Vidjeti: Fethu-l-Bãri (3/10) i El-Minhãdž (6/108).

[97] Nije vjerodostojan hadis u kome se kaže da je Allahov Poslanik ﷺ ponekad ostavljao kupanje petkom. Taberãnî (12/242). Vidjeti: *Tenkihu-l-kelãm*, str.422.

[98] Buhãrî (7288), Muslim (1337).

[99] Kupanje petkom je zbog namaza a ne zbog petka. Tako, onaj ko se okupa nakon namaza nije izvršio naređeno po konsenzusu, osim Ibn Hazma koji tvrdi da je kupanje zbog dana, a ne zbog namaza. Vidjeti: *El-Istizkãr* (2/277), *Et-Temhid* (14/151), *Fethu-l-Bãrî* (2/358) i *El-Muhalla* (1/266).

[100] Ovo mišljenje zastupa većina islamskih učenjaka kao što su: Ibn 'Umer, Mudžãhid, Mehkul, Ebû Hanîfe, Mãlik, Sufjãn es-Sewrî, Ebû Zinãd, Ewzãî, Šãfija, Rebî'a, Ebû Sewr, Ishãq, Ahmed i drugi. Vidjeti: *Sunenu Ebî Dãwud*, str.89; *El-Ewsat* (4/43-44); *El-Wesit* (1/253) od imãma Gazãlija; *El-Medžmu'a* (1/387); *El-Mugnî* (1/140); *El-Hawi-l-kebîr* (1/375) od imãma Mawerdija; *Et-Tãdžu we-l-iklil* (1/312); *El-Ešbahu we-n-nazair* (1/22) od Sujûtija; *Fiqhu-s-sawm*, srt.51-53, od dr. Husama 'Affãne. Drugi učenjaci smatraju da nije dovoljno samo jedno kupanje već dva. Ovo mišljenje zastupaju: Tãwûs, Ibrãhim, Qatãde, Hasan, Zuhrî, Ibn Hazm i dr. Od savremenih učenjaka odabrao ga je šejh Albãnî. Vidjeti: *El-Muhalla* (2/42-47) i *Temãmu-l-minne*, str.126-128.

[101] Vidjeti: *Bidãjetu-l-mudžtehid*, 2/356.

bajram, te se namirisati."[102]

Također u Sunnetu Allahovog Poslanika ﷺ nailazimo na brojne predaje koje potvrđuju smisao citiranog ãjeta. 'Ãiša ﵂ prenosi da je Vjerovjesnik ﷺ kazao: ***"Svako ko ima mogućnosti neka nabavi za džumu drugu mimo svakodnevne odjeće koju koristi."***[103]

U drugoj predaji Allahov Poslanik ﷺ je rekao: ***"Ko se propisno očisti i okupa petkom, obuče najljepšu odjeću, ne bude upražnjavao prazne priče i ne razdvoji dvojicu dok sjede, biće mu oprošteno ono što počini do naredne džume."***[104]

Imãm Buhãrî je u svome *Sahîh-u* u poglavlju džume naslovio cjelinu "Oblačenje najljepše odjeće", potom je naveo hadis Ibn 'Umera u kome se spominje **da je 'Umer vidio lijep svileni ogrtač, pa je konsultovao Allahovog Poslanika ﷺ za mišljenje da ga kupi za džumu-namaz i kada dolaze izaslanici. Allahov Poslanik ﷺ nije osporio 'Umerov prijedlog, već je rekao:** *"To je odjeća onih koji su propali na budućem svijetu."*[105]

2. Donositi salawãte na Allahovog Poslanika ﷺ

Ews b. Ews prenosi da je Allahov Poslanik ﷺ rekao: ***"Najbolji dan je petak, u njemuje stvoren Ãdem i u njemu je umro. Petkom će se puhnuti u rog i sve će pomrijeti. Zato donosite salawãte na mene petkom više nego obično, jer oni dospijevaju do mene." Potom su ashãbi upitali: "O Allahov Poslaniče, kako dospijevaju do tebe, a ti ćeš postati prašina?!" Rekao im***

---

[102] Vidjeti: *Tefsîru-l-Qur'ãni-l-'Azîm*, 2/219. Vidjeti, također: *Et-Teshîlu li 'ulûmi-t-tenzîl*, 1/287; *Fethu-l-qadîr*, str.583; *Tejsîru-l-Kerîmi-r-Rahmãn*, str.443.

[103] Ebû Dãwud (1078), Ibn Mãdže (1106), Mãlik (240), Ibn Huzejme (3/132). Imãm Busiri ga je ocijenio vjerodostojnim u *Ez-Zewãidu* (1/365). Šejh Albãnî ga je po Muslimovim kriterijima svrstao među vjerodostojne hadise. Vidjeti: *Gãjetu-l-merãm* (76).

[104] Ibn Mãdže (1107), Ibn Huzejme (3/157). Imãm Busiri i šejh Albãnî ovaj hadis smatraju autentičnim. Vidjeti: *Ez-Zewãid* (1/336), i *Sahîhu-s-sunen* (1/326).

[105] Buhãrî (886), Muslim (2068). Usporedi: *Fethu-l-Bãrî*, 3/28-29.

je: "Allah je zabranio zemlji tijela vjeovjesnika."[106]

Enes b. Mãlik prenosi da je Allahov Poslanik ﷺ rekao: ***"Obilujte salawãtima na mene petkom i uoči petka, jer ko donese na mene jedan Allah će na njega donijeti deset salawãta."***[107]

Više hadisa govori o vrijednosti salawãta na Allahovog Poslanika ﷺ petkom, a najispravniji jeste prethodni hadis Ibn Ewsa, kako tvrdi imãm Ahmed.[108]

3.Učiti sûru El-Kehf

Allahov Poslanik ﷺ podsticao je ashãbe na učenje sûre El-Kehf svakog petka. U hadisu Ebû Se'îda el-Hudrija stoji da je Vjerovjesnik ﷺ rekao: ***"Ko proči petkom sûru El-Kehf, biće mu svjetlo do naredne džume."***[109]

4.Poraniti na džumu-namaz

Allahovom voljom, ovaj doskoro zapostavljeni sunnet oživljava se u mnogim podnebljima. Tako vidimo starije i mlađe klanjače kako rane u džamije prije džume-namaza. Njima, uz Allahovu pomoć, pripada ono što je Vjerovjesnik ﷺ spomenuo u hadisu kojeg prenosi Ebû Hurejre ؓ: ***"Ko se okupa petkom kao što se kupa od dženabeta, potom porani kao da je prinio žrtvu***

---

[106] Nesãî (1373), Ebû Dãwud (1047), Ibn Mãdže (1094), Ibn Huzejme (3/118), Ibn Hibbãn (910), Asbehanî u *Et-Tergîbu we-t-terhîb* (1/497-498), Hãkim (1/278). Po ocjeni Hãkima i Zehebija ovaj hadis ispunjava Buhãrijeve i Muslimove kriterije. Imãm Newewî i šejh Albãnî ga smatraju vjerodostojnim. Vidjeti: *El-Medžmu'a* (4/548), *Hulusatu-l-ahkãm* (2/814), i opaske Albãnija na *Sahîhu Ibn Huzejme* (3/118).

[107] Bejheqî u *Šu'abu-l-îmãn* (3/110), sa dobrim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Sahîhu-l-džãmi'a* (1/263). Slično tome bilježi Hãkim (2/241), i Ibn Mãdže (1637).

[108] Vidjeti: *El-Me'arife* (2/529) od imãma Bejheqija; i *Dželau-l-efham*, str.227, od Ibn Qajjima.

[109] Hãkim (1/564). Hãkim i Zehebî ga ocjenjuju vjerodostojnim po Muslimovim kriterijima. Nesãî u *El-'Amelu-l-jewmi* (952); Bejheqî (3/249) i ovo je njegova verzija. Ovaj hadis ima mnoštvo puteva koji pojačavaju jedni druge. Šejh Albãnî ga smatra vjerodostojnim. Vidjeti: *El-Irwa* (3/93). Međutim, neki učenjaci smatraju da su ovo riječi Ebû Se'îda el-Hudrija. Vidjeti: *El-Telhisu-l-habir* (2/594); i *Hedju-n-Nebijj*, str.48-51, od dr. Nuruddin 'Itra.

deve, ko ode u drugom satu ima nagradu kao onaj ko prinese kravu kao žrtvu, a ko ode u trećem satu kao da je prinio žrtvu ovce. Ko ode u četvrtom satu kao da je prinio žrtvu kokoši, a ko ode u petom satu kao da je prinio jaje, pa kada se popne imãm na minber dođu meleki da slušaju opomenu."[110]

U hadisu Ewsa se spominju sljedeće Poslanikove ﷺ riječi: ***"Ko opere svoju glavu i okupa se petkom, potom porani na džumu-namaz, idući pješice, ne koristeći prijevozno sredstvo, zatim se približi imãmu i pažljivo sluša, imaće nagradu za svaki učinjeni korak godinu dana posta i namaza."***[111]

5.Doviti i ibãdetiti više nego obično

Dova je najjače oružje vjernika i bez nje biva potpuno nemoćan.[112] Mogućnost primanja dove u nekim vremenima i mjestima je veća nego obično. Ebû Hurejre ؓ prenosi da je Allahov Poslanik ﷺ kazao: ***"U njemu (tj. u petku) ima čas u kome musliman dok dovi ako zamoli svoga Gospodara za nešto, uslišaće njegovu dovu."*** [113] U drugoj predaji stoji: ***"Ako musliman u tom času bude molio svoga Gospodara za bilo koje dobro, daće mu ga."***[114]

---

[110] Buhãrî (881), Muslim (850).

[111] Nesãî (1380), Tirmizî (496), Ebû Dãwud (345 i 346), Ibn Mãdže (1096), Ibn Huzejme (3/132), Ibn Hibbãn (2781), Ahmed (4/104), Asbehanî u *Et-Tergîbu we-t-terhîb* (1/499-500), Hãkim (1/282). Imãm Hãkim i Busiri su ga ocijenili vjerodostojnim. Vidjeti: *Ithãfu-l-hajereti-l-mehere* (3/11). Imãm Tirmizî, Newewî i šejh Albãnî ga smatraju dobrim. Vidjeti: *El-Medžmu'a* (4/542), *Hulusatu-l-ahkãm* (2/775), i *Sahîhu Suneni-t-Tirmizî* (1/281).

[112] U ovome smislu se navodi hadis koga bilježi Taberãnî u *El-Ewsatu* (5/371), Bejheqî u *Eš-Šu'abu* (6/429), 'Abdu-l-Kerîm Qazwinî u *Et-Tedwinu fî ahbãri Qazwin* (2/450), Ramehrumuzi u *El-Muhadisu-l-fasil* (1/337), sa vjerodostojnim lancem prenosilaca, u kome Allahov Poslanik ﷺ kaže: ***"Najnemoćniji su oni koji su nemoćni da dove, a najškrtiji su oni koji škrtare na nazivanju selama."*** Vidjeti: *Sahîhu-l-džãmi'a* (1/238). Bilježi Buhãrî u *El-Edebu-l-mufred* (1042), sa ispravnim lancem prenosilaca kontekst citiranog hadisa kao riječi Ebû Hurejre ؓ. Vidjeti: *Sahîhu-l-edebi-l-mufred*, str.397.; i *Es-Silsiletu-s-sahîha* (1/152-153). Ibn Ebî Šejbe ga navodi kao riječi 'Umera b. el-Hattãba ؓ u *El-Musannefu* (7/232).

[113] Buhãrî (935), Muslim (852).

[114] Muslim (852), Nesãî (1388), Ebû Dãwud (1048), Tirmizî (490).

Islamski učenjaci se razilaze oko vremena u kome se prima ova dova. Hãfiz Ebû Bekr b. el-Munzir navodi osam različitih mišljenja.[115] Međutim, razilaženje je mnogo veće od spomenutog, pa je hãfiz Asqalãnî, kao i obično, pobrojao i sakupio ova mišljenja kojih ima četrdeset dva iznijevši dokaze svake skupine ponaosob.[116] Od Allahovog Poslanika ﷺ preneseni su brojni hadisi u vezi s ovim satom. jedni su pouzdani a drugi nisu i spominju različita vremena. Imãm Ahmed kaže: "Najviše hadisa koji govore o ovome satu spominju vrijeme poslije podne i poslije ikindije-namaza."[117] Ovo mišljenje zastupaju mnogi ashãbi, kao i učenjaci prvih i potonjih generacija.[118] Zasnivaju ga na predaji Enesa b. Mãlika u kojoj se navodi **da je Allahov Poslanik ﷺ rekao da je to jedno od posljednjih vremena nakon ikindije-namaza.**[119] U hadisu Ebû Mûsãa el-Eš'arija stoji da je Allahov Poslanik ﷺ kazao: ***"To je vrijeme od imãmova izlaska na minber do završetka namaza."***[120]

Se'îd b. Mensûr bilježi da su se ashãbi Allahovog Poslanika ﷺ skupili i prisjećali sata u kome se ne odbija dova. Svi su se složili da je to jedan od poljednjih sati u petku.[121]

Ovo fikhsko pitanje, s obzirom na svoje predaje, u mnogo čemu liči na pitanje Lejletu-l-qadra.[122] Tako je najbolje petkom tokom cijelog dana doviti za ãhiretska i ovosvjetska dobra zbog

---

[115] Vidjeti: *Sahîhu-t-tergîb*, (1/296-297).

[116] Uporedi: *Fethu-l-Bãrî*, (3/81-90).

[117] Ovo je prenio imãm Tirmizî od imãma Ahmeda. Vidjeti: *El-Džãmi'a*, (1/278).

[118] Vidjeti: Ibid; *Fethu-l-Bãrî*, (3/89); i *El-Minhãdž* (6/116-117).

[119] Tirmizî (489), Nesãî (1388), Ebû Dãwud (1048), Hãkim (1/279). Po mišljenju Hãkima, Munzirija i Zehebija ova predaja ispunjava Muslimove kriterije. Vidjeti: *Sahîhu-t-tergîb* (1/269). Imãm Newewî je ovu predaju ocijenio vjerodostojnom, a šejh Albãnî dobrom. Vidjeti: *El-Medžme'a* (4/541), i *Sahîhu Suneni-t-Tirmizî* (1/277).

[120] Muslim (853).

[121] Hãfiz Asqalãnî u djelu *El-Fethu* (3/89), lanac prenosilaca ove predaje ocijenio je ispravnim.

[122] Međutim, neki učenjaci tvrde da nema autentičnih argumenata koji ukazuju da se oavj čas pomjera poput Lejletu-l-qadra, već se iz spoljašnjeg značenja prethodnih hadisa zaključuje da je ovaj čas fiksne prirode. Vidjeti: *Zãdu-l-me'ãd* (1/300), *Hulasatu-l-ahkãm* (2/775), i *Hedju-n-Nebijj*, str.59, od dr. Nuruddin 'Itra.

eventualne mogućnosti da ovaj sat bude u bilo kojem dijelu dana, posebno nakon šo imãm sjedne na minber pa do zalaska Sunca, jer za ta vremena postoje najjaći dokazi, a Uzvišeni Allah najbolje zna.

6. Klanjati dobrovoljne namaze prije nastupa džumanskog vremena

Nãfi'a kaže: **"Ibn 'Umer bi oduljio s namazom prije džume, a poslije nje bi klanjao dva rekata, potom je kazao da je Allahov Poslanik ﷺ tako činio."**[123] Ebû Hurejre ﷺ prenosi da je Vjerovjesnik ﷺ kazao: ***"Ko se okupa potom ode na džumu, pa klanja koliko bude u mogućnosti i bude šutio dok imãm ne završi s hutbom, zatim klanja za njim, biće mu oprošteno ono što počini između dvije džume."***[124]

Imãm Newewî u komentaru citiranog hadisa kaže: "U njeu je dokaz da je klanjanje dobrovoljnih namaza prije izlaska imãma na minber[125] sunnet i to je mišljenje većine učenjaka."[126]

Na osnovu prehodno spomenutog jasno se vide propusti klanjača koji razgovaraju ispred džamije i ne ulaze u nju sve do ezãna. Sunnet Allahovog Poslanika ﷺ je poraniti na džumu-namaz i ibãdetiti sve do ezãna na jedan ili više od spomenutih načina. Također, nema potpore u Sunnetu da neko od džematlija ili imãm uči Qur'ãn povišenim glasom ili drži predavanje prije džume-namaza, ometajući time one koji žele ibadetiti zasebno. Međutim, nema smetnje nakon završetka džume poučavati svijet Qur'ãnu i vjerskim propisima općenito.

---

[123] Ebû Dãwud (1128), Ahmed (2/103), i Ibn Ebî Šejbe (1/463). Hãfiz 'Irãqî, Newewî, Ahmed Šãkir i šejh Albãnî su lanac prenosilaca ove predaje ocijenili vjerodostojnim. Vidjeti: *Nejlu-l-ewtar* (3/255), *Hulãsatu-l-ahkãm* (2/812-813), opaske Šãkira *na El-Musned* (5/245), i *Sahihu-s-sunen* (1/309).

[124] Muslim (857).

[125] Znači prije nastupa džumanskog vremena, jer je Allahov Poslanik ﷺ izlazio na minber neposredno po nastupu namaskog vremena.

[126] Vidjeti: *El-Minhãdž* (6/121), i *Fiqhu-s-sunne* (1/227).

Neophodan broj klanjača za džumu-namaz

Kao kod većine propisa, islamski učenjaci i po ovome fikhsko-pravnom pitanju imaju različita mišljenja. Ova mišljenja, iako su brojna,[127] mnoga nisu zasnovana na autentičnim argumentima. Zbog toga, većina njih ne iziskuje posebnu pozornost, već ćemo spomenuti samo zaključak ovog pitanja, s odgovorom na neka od ovih mišljenja.

Prvo mišljenje je da se džuma-namaz ne može klanjati osim uz prisustvo četrdeset osoba koje su, dakako, obavezne klanjati džumu. Ovo mišljenje se temelji na riječima Džãbira: **"Poznato je iz Sunneta da se džuma i bajram klanjaju ako ima četrdeset ljudi jer se smatraju džematom."**[128] U lancu prenosilaca ovog hadisa ima 'Abdu-l-'Azîz b. 'Abdu-r-Rahmãn el-Balisî za koga imãm Bejheqî kaže da je nepouzdan i da nije ispravno dokazivati njegovim predajama.[129] Ibn Hibbãn kaže: "Izvrće ono što prenosi od povjerljivih," potom konstatuje da nije dozvoljeno uzimati njegove predaje za dokaz.[130] Dãrequtnî kaže: "Prenosi ništavne hadise." Imãm Ahmed njegove hadise smatra apokrifnim. Imãm Newewî i hãfiz Ibn Hadžer ovaj hadis i druge u ovom smislu smatraju nevjerodostojnim.[131] Prema tome, ova predaja ne može poslužiti kao dokaz. Slična njoj je predaja Umãme u kojoj se pripisuje Allahovom Poslaniku ﷺ da je rekao: ***"Ne vrijedi džuma osim sa četrdeset ljudi."***[132] U jednom

---

[127] Oko petnaest mišljenja. Vidjeti: *Nejlu-l-ewtar* (3/231), *Eš-Šerhu-l-mumti'a* (5/53), *El-Edžwibe* str.44.

[128] Dãrequtnî (1563), Bejheqî (3/177).

[129] Vidjeti: *Es-Sunenu-l-kubrã* (3/177)

[130] Vidjeti: *El-Medžruhin* (2/121).

[131] Vidjeti: *El-Medžmu'a* (4/502), *Hulasatu-l-ahkãm* (2/769), *Et-Telhisu-l-habir* (2/567), *Bulûgu-l-merãm*, str.86; *Hulasatu-l-bedri-l-munîr* (1/210); *Nejlu-l-ewtar* (3/231); *Eš-Šerhu-l-mumti'a* (5/48).

[132] Hãfiz Asqalãnî je ovu predaju spomenuo u Et-Telhisu-l-habir (2/567) i kaže da nema svoje osnove (tj. nema lanca prenosilaca), a općepoznato je da svaka predaja bez svog lanca

ništavnom hadisu stoji da je Vjerovjesnik ﷺ rekao: ***"Za pedeset ljudi je džuma, ne ispod toga."***[133]

Ova skupina učenjaka, također se služi predajom Ka'ba b. Mãlika u kojoj se navodi da su prve džume klanjane u Medini a broj klanjača je bio četrdeset.[134]

Ova predaja, uprkos svojoj ispravnosti, ne može poslužiti za dokaz, jer u njoj nema ništa što ukazuje da je prisustvi četrdeset klanjača uslov za ispravnost džume-namaza. Naprotiv, postoje hadisi koji ukazuju svojim spoljašnjim značenjem da džumu može klanjati skupina koja nema četrdeset klanjača.

Džãbir رضي الله عنه prenosi **da je Allahov Poslanik ﷺ jednog petka držao hutbu, potom je pristigla karavana sa trgovačkom robom iz Šãma, pa je svijet pohitao k njoj, a sa Allahovim Poslanikom ﷺ je ostalo samo dvanaest ljudi. Zatim je Uzvišeni Allah objavio:** ﴿وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انفَضُّوا إِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَائِمًا...﴾ ﴿١١﴾ سورة الجمعة **'Ali kad oni kakvu robu tgovačku ili veselje ugledaju, pohrle mu i tebe ostave sam da stojiš'."**[135]

Dakle, vidimo da je Allahov Poslanik ﷺ ostao samo sa dvanaest ljudi[136] i nije preneseno da je prekinuo džumu dok se oni ne vrate. Također, nije preneseno da su se ashãbi uopće

prenosilaca nema ni najmanju vrijednost kod hadiskih stručnjaka. Istu predaju hãfiz je spomenuo od Ebû Derdãa, koja, također, nema svoje vrijednosti. Vidjeti: Ibid.

[133] Dãrequtnî (1564), Taberãnî (8/296). Nakon što je naveo ovu pradaju Dãrequtnî je rekao: "Dža'fer b. Zubejr (jedan od prenosilaca) je potpuno slab." To su potvrdili imãm Hejsemî u *El-Medžme'a* (2/395), i hãfiz Ibn Hadžer u: *Et-Telhisu* (2/567) i *Et-Tekribu* (1/134-135). Imãm Newewî ga smatra slabim. Vidjeti: *El-Medžme'a* (4/504), i *Hulasatu-l-ahkãm* (2/770). Nepouzdanim ga smatraju: Ibn Me'în, imãm Ahmed b. Hanbel, Ebû Zur'a, Ebû Hãtim, Nesãî, Ebû Dãwud i drugi. Vidjeti: *El-Džerhu we-t-te'adîlu* (2/479), *Tehzîbu-l-kelãm* (5/32-36), *Et-Tekrîb* (1/134-135).

[134] Ebû Dãwud (1069), Ibn Džarud (291), Ibn Huzejme (3/112-113), Dãrequtnî (1596), Bejheqî (3/176), Hãkim (1/281), i ocjenio ga je vjerodostojnim po Muslimovim kriterijima. S njim se suglasio imãm Zehebî. Međutim, ispravno je da je hadis dobar kako tvrde hãfiz Asqalãnî u *Et-Tahlisu* (2/258).

[135] Hadis bilježe Buhãrî (936) i Muslim (863). Ãjet u prijevod značenja, sûra El-Džumu'a, 11. ãjet.

[136] U jednoj iznimnoj predaji stoji da je sa Poslanikom ﷺ ostalo četrnaest ashãbã. Dãrequtnî (1567), Bejheqî (3/182). Imãm Newewî ga je ocijenio slabim u *Hulasatu-l-ahkãm* (2/771).

vratili nakon što su napustili džamiju. Isto tako, da je bilo obavezno prisustvovanje četrdeset ljudi izlaskom iz većine njih pokvarila bi se džuma-namaz, a nemamo dokaza da su je ponavljali. Imãm Mãlik koristi ovaj hadis kao dokaz da se džuma-namaz klanja ako ima dvanaest ljudi.[137]

Ebû Derdã prenosi da je Allahov Poslanik ﷺ kazao: ***"Ako u jednom mjestu budu trojica, a ne budu obavljali namaz u džematu, šejtan je ovladao njima."*** [138] Citirani hadis je općeg karaktera i vrijedi za sve namaze.

Ebû Hurejre ﷺ prenosi da su 'Umeru ﷺ napisali pismo i pitali ga o džumi, pa im je odgovorio: *"Klanjajte koliko god vas bilo."* [139] Na osnovu ovih argumenata i komentara na prethodne hadise vidimo neosnovanost mišljenja da se džuma-namaz ne može obaviti osim uz prisustvo četrdeset klanjača.

Treća skupina učenjaka tvrdi da je za džumu-namaz potrebno najmanje tri čovjeka, pozivajući se na prethodnu predaju Ebû Derdãa. Ovo mišljenje su odabrali šejhu-l-islãm Ibn Tejmijje, Ibn Usejmin i drugi.[140] Međutim, dokazi ove skupine, iako su jači i dakako ispravniji od prethodne grupe, ne mogu biti precizni argumenti, jer se u svim tim dokazima ne spominje ograničavanje na određeni broj. Zato su 'Abdu-l-Haqq, Sujûtî i drugi rekli da nema nijednog ispravnog hadisa koji precizira određeni broj.[141]

Prema tome, ovo fikhsko-pravno pitanje možemo zaključiti mišljenjem koje zagovara da džumu-namaz mogu klanjati dva

---

[137] Vidjeti: *El-Minhãdž* (6/126).

[138] Ebû Dãwud (547), Nesãî (846), Ahmed (5/196), Ibn Huzejme, (2/371), Ibn Hibbãn (2101), Bejheqî (3/54), Begawî (794), Hãkim (1/211). Ibn Huzejme, Ibn Hibbãn i Newewî su ga ocijenili vjerodostojnim. Vidjeti: *El-Medžmu'a* (4/182) i *Eš-Šerhu-l-mumti'a* (5/52). Šejh Albãnî ga smatra dobrim. Vidjeti: *El-Miškah* (1/335).

[139] Ibn Ebî Šejbe (1/440), i Ibn Munzir u *El-Ewsatu* (4/31-32). Šejh Albãnî je ovu predaju ocijenio vjerodostojnom u *Ed-Da'îfe* (2/318) i *El-Edžwibe*, str.45.

[140] Vidjeti: *Eš-Šerhu-l-mumti'a* (5/52-53).

[141] Vidjeti: *Nejlu-l-ewtar* (3/233).

ili više klanjača. Džematski namazi mogu biti sastavljeni od dva klanjača po konsenzusu islamskih pravnika,[142] a džuma je kao ostali namazi. Ko bude želio izdvojiti džumu od ostalih namaza treba predočiti jasan i ispravan argument, a islamski učenjaci potvrđuju nepostojanje takvih dokaza. Ovo je stav imãma Taberija, nekih učenjaka bukvalističke škole, Šewqãnija i nekih savremenih učenjaka.[143]

Odabrano mišljenje potvrđuju brojni hadisi koji navode **da je Allahov Poslanik ﷺ klanjao sa Ibn 'Abbãsom ؓ u džematu,**[144] a u drugom hadisu **sa Ibn Mes'ûdom ؓ.**[145] **Allahov Poslanik ﷺ vidio jednog čovjeka da klanja samostalno, pa je rekao:** ***"Zar neće neko da podijeli sadaku klanjajući s njim?"*****, pa je jedan od ashãba klanjao s njim.**[146]

Mãlik b. el-Huwejris prenosi **da je njemu i njegovom prijatelju Allahov Poslanik ﷺ rekao:** ***"Kada nastupi namasko vrijeme proučite ezan i ikamet, a neka vas predvodi stariji od vas dvojice."*** [147] Imãm Buhãrî je na osnovu ovog hadisa naslovio poglavlje *"Dvojica i više su džemat"*.[148]

Ovi praktični hadisi su jasna potvrda da su za džemat dovoljna dva klanjača, a povećanjem broja povećava se i njihova nagrada, kao što se spominje u hadisu 'Ubejja b. Ka'ba da je Allahov Poslanik ﷺ kazao: ***"Namaz dvojice je bolji od namaza pojedinca, a namaz trojice je bolji od namaza dvojice i što ih bude više to je Allahu draže."*** [149] U jednom hadisu, na

---

142 Vidjeti: *Nejlu-l-ewtar* (3/233), i *Eš-Šerhu-l-mumti'a* (5/52).

143 Vidjeti: *El-Muhalla* (5/78), *Bidãjetu-l-mudžtehid* (2/334), *Nejlu-l-ewtar* (3/233), *Eš-Šerhu-l-mumti'a* (5/52-53) *El-Edžwibe*, str.44-45.

144 Buhãrî (698), Muslim (763).

145 Muslim (773).

146 Ebû Dãwud (574)

147 Buhãrî (658), Muslim (674).

148 Vidjeti: *Et-Tewših* (1/432) od imãma Sujûtija.

149 Nesãî (842), Ebû Dãwud (554) i Taberãnî slićno tome. Imãm Newewî ga je ocijenio vjerodostojnim u *El-Hulasa* (2/65). Hejsemî tvrdi da su prenosioci kod Taberãnije pouzdaniji. Vidjeti: *El-Medžeme'a* (2/163). Šejh Albãnî ga smatra dobrim. Vidjeti: *Sahîhu-s-sunen* (1/279).

čiju se vjerodostojnost hadiski stručnjaci kritički osvrću, stoji da je Allahov Poslanik ﷺ rekao: *"Dvojica i više su džemat."*[150] Dakle, za obavljanje namaza u džematu dovoljne su dvije osobe, a za džumu-namaz vrijedi propis kao i za ostale namaze, zbog nepostojanja autentičnih dokaza koji je izdvajaju, a Uzvišeni Allah najbolje zna.

Ezan za džumu-namaz

Nakon nastupa namaskog vremena Allahov Poslanik ﷺ bi stao[151] na minber[152] koji je imao tri stepenice,[153] i okrenut licem prema ashābima poselamio ih riječima *"Es-Selāmu 'alejkum"*. Tako su postupili Ebû Bekr i 'Umer ‎ﷺ.[154] Izrazita većina

[150] Ibn Mādže (982), Ibn Ebî Šejbe (2/265), Ebû Je'alā (13/189), Taberānî u *El-Ewsatu* (6/364), Dārequtnî (1075-1076), Hākim (1/334), Bejheqî (3/69), Hatib u *Et-Tārîh* (8/415). Zbog slabosti ove predaje vidjeti: *Medžeme'u-z-zewāid* (2/45), *Et-Telhisu-l-habir* (3/1066-1067), *Misbāhu-z-zudžādže* (1/119), *Nasbu-r-Rāje* (2/198) i *Irwāu-l-galil* (2/248-250).

[151] Imām Šāfija kaže: *"Do nas je doprla vijest od Seleme b. Ekua da je Allahov Poslanik ﷺ stajao na trećoj stepenici dok je držao hutbu."* Vidjeti: *El-Umm* (1/200) od imāma Šāfije. Imām Newewî i Ibn Mulekkin su je ocijenili vjerodostojnom. Vidjeti: *El-Medžmu'a* (4/526); *Hulasatu bedri-l-munîr* (2/215); *Et-Telhisu-l-habir* (2/578); *Keššāfu-l-kinā* (2/73); *Nejlu-l-ewtar* (3/321). Međutim, koliko znamo, ova predaja nema spojenog lanca prenosilaca na koji bismo se mogli osloniti, a Allah ﷻ najbolje zna.

[152] Prije toga Allahov Poslanik ﷺ držao je hutbu sa jednog palminog trupa koji je cvilio kao dijete nakon što je Vjerovjesniku ﷺ napravljen minber. Buhārî (3585), Nesāî (1395).

[153] Ibn Mādže (1435), Ahmed (1/268-269), Šāfija u *El-Musnedu*, str.65; 'Abdu-r-Rezzāq (3/182), 'Abd b. Humejd (1/203), Ibn Huzejme (3/140), Bejheqî (3/189), Dijā u *El-Ehādîsu-l-muhtare* (3/393-394), Hākim (1/280-281), Lālikai u *Šerhu usûli-l-'itikad* (1/702). Hākim i Zehebî smatraju da ovaj hadis odgovara Huharijinim uvjetima. Dobrim su ga ocijenili imām Busiri u Misbāhu-z-zudžādže (2/16) i šejh Albānî u *Sahîhu-s-sunen* (1/423-424) i svojim opaskama na *Fadlu-s-salati 'ale-n-Nebijj*, str.33, od imāma Džehdemija. Šejh Ahmed Šākir ovu predaju smatra vjerodostojnom. Vidjeti opaske Šākira na *El-Musned* (3/103). Imām Hejsemi u *El-Medžme'a* (2/172) tvrdi da su prenosioci ovog hadisa pouzdani. Prvi ko je koristio minber sa više od tri stepenice, (sa šest), bio je Merwān koji je živio u vrijeme Mu'āwije. Vidjeti: *Fethu-l-Bārî* (2/399) i *Bezlu-l-medžhud* (6/77).

[154] Ibn Ebî Šejbe (1/449), 'Abdu-r-Rezzāq (3/193) od Šabija od Allahovog Poslanika ﷺ kao *mursel*. Također ga bilježi 'Abdu-r-Rezzāq (3/192) od 'Atāa kao *mursel*. Ibn Mādže (1119) od Džābira. U lancu prenosilaca kod Ibn Mādže ima Ibn Lehia koji je nepouzdan. Taberāni u *El-Ewsatu* (7/381), i Bejheqî (3/205) u čijem lancu prenosilaca imā 'Isā b. 'Abdullāh Ensārî koji je, također,

islamskih učenjaka smatra da je sunnet poselamiti prisutne sa minbera.[155]

Opisujući ezan džume-namaza u Poslanikovo ﷺ vrijeme Sãib b. Jezîd kaže: **"Ezan je učen petkom nakon što bi imãm stao na minber. Tako je bilo u vrijeme Allahovog Poslanika ﷺ, Ebû Bekra i 'Umera.[156] Kada je 'Usmãn b. 'Affãn** (treći pravedni vladar)**, preuzeo vlast i povećao se broj muslimana, naredio je učenje trećeg ezana[157] i to na Ez-Zewrãi,[158] pa je nakon toga slijeđena 'Usmãnova praksa."**[159]

Nije prihvatljivo mišljenje koje se navodi u pojedinim djelima da je Mu'ãwija prvi uveo ovaj ezan,[160] niti su ispravne predaje koje ukazuju da je to učinio 'Umer b. el-Hattãb ؓ, jer hadis Ibn Jezîda u Buhãrijinoj hadiskoj zbirci jasno govori da je to učinio 'Usmãn, ؓ.[161] Ibn 'Abdu-l-Berr navodi konsenzus

---

nepouzdan. Vidjeti: *Medžme'u-z-zewãid* (2/184) i *Tekrîbu-t-tehzîb* (2/105). Nema sumnje da skupina ovih predaja ukazuje na utemeljenje ovog hadisa. Šejh Albãnî ga je ocijenio dobrim. Vidjeti: *Ãdãbu-l-hatîb*, str.101; *Sahîhu-s-sunen* (1/329), *El-Edžwibetu-n-nãfi'a*, str.58; i *Eš-Šerhu-l-mumti'a* (5/80-81). Hadisu su prigovorili imãm Bejheqî, Newewî, Zejleî i Busirî. Vidjeti: *Es-Sunenu-l-kubrã* (3/205), *Hulasatu-l-ahkãm* (2/793-794), *Nasbu-r-rãje* (2/205-206) i *Misbãhu-z-zudžãdže* (1/370).

155 Ovo mišljenje zastupaju: Ebû Hanîfe, Mãlik, Šãfija, Ahmed i drugi. Vidjeti: *El-Medžme'a* (4/527), *Adabu-l-hatib*, str.102, i *Fiqhu-s-sunne* (1/234).

156 'Umerovu predaju, također, bilježi Ahmed b. Menia u *El-Musnedu*, a vjerodostojnom je smatra hãfiz Asqalãnî. Vidjeti: *El-Metalibu-l-alije* (3/68).

157 Trećim ezanom se ustvari misli na drugi, jer pod prvim i drugim se podrazumijeva prvi ezan i ikamet. Ovo je poznato u Sunnetu, kao riječi Allahovog Poslanika ﷺ: ***"Između svaka dva ezana (tj. između ezana i ikameta) je namaz,"*** **i to je ponovio tri puta, potom je rekao:** ***"za onoga ko želi."*** Buhãrî (624), Muslim (838). Na osnovu ovog hadisa imãm Nesãî je u EL-Mudžteba (1/223) naslovio cjelinu "Namaz između ezana i ikameta". Ovo je još jasnije spomenuto u predaji Ukajla gdje kaže da je 'Usmãn ؓ naredio učenje drugog ezana petkom, a bilježi je Buhãrî (915). Uporedi: *El-Feth* (3/54-55).

158 Ez-Zewra je mjesto na medinskoj ppijaci kako se navodi u predaji kod Muslima (2279), Ibn Mãdže (1145), Ibn Huzejme (3/168-169), i drugi. Vidjeti, također: *Fethu-l-Bãrî* (3/55), *Nejlu-l-ewtar* (3/263). Imãm Dãwudi tvrdi da se radi o jednom uzvišenom mjestu na pijaci. Vidjeti: *Šerhu Suneni Ebî Dãwud* (4/446) od imãma 'Ajnija.

159 Buhãrî (916), Ebû Dãwud (1087).

160 Vidjeti: *El-Edžwibetu-n-nafia*, str.12.

161 Uporedi: *El-Mebsut* (2/31) od imãma Sarhasija; *El-Bejãnu we-t-tahsil* (1/241) od Ibn Rušda; *Et-Tãdžu we-l-iklil* (2/178); *El-I'tisam* (2/303) od imãma Šãtibija; i *El-Feth* (3/55-56).

učenjaka da je 'Usmãn b. 'Affãn ﵁ prvi praktikovao ovaj ezan.[162] Većina muslimana današnjice slijedi ovu praksu, tako da se u dva harema, mekkanskom i medinskom, uče dva ezana prije džume-namaza.

Hadis Ibn Jezida nam govori da je u vrijeme Allahovog Poslanika ﷺ, Ebû Bekra i 'Umera, ﵄, učen samo jedan ezan, nakon što bi imãm sjeo na minber.[163] Zbog povećanog broja muslimana i zabavljenosti svijeta sa trgovinom na medinskoj pijaci, 'Usmãn ﵁ je uzeo poseban azan kojim je pozivao na džumu-namaz. Zato je naredio učenje ovog ezana na pijaci. Ovaj ezan je učen zbog nužde i zbog toga se ne smatra novotarijom, a pored toga Allahov Poslanik ﷺ nam je naredio da slijedimo njegov Sunnet i praksu njegovih pravednih vladara.[164] Ovdje je nužno naglasiti da ashãbi nisu uvodili novotarije u vjeru već su u stopu slijedili Sunnet Allahova Poslanika ﷺ. Stoga je svako dobro u slijeđenju prve generacije ovoga ummeta i nema ponosa muslimana dok se ne vrate izvornom islamu koga su praktikovali ashãbi.

Prema tome, ako se ukaže potreba za drugim ezanom da bi se obavijestili oni koji ne čuju ezan iz džamije, učiće se u njihovoj blizini poseban ezan kao što je naredio 'Usmãn ﵁. Budući

---

[162] Vidjeti: *Et-Temhid* (10/247) i *El-Musannef* (1/470) i (7/263) od Ibn EbîŠejbe.

[163] Vidjeti: *El-Bejãnu we-t-tahsil* (1/241) i *El-I'tisam* (2/303).

[164] Ovo je spomenuo u podužem hadisu u kome se navodi da se Allahov Poslanik ﷺ obraćao ashãbima, tako da su se njihova srca pobojala, pa su tražili da ih posavjetuje. Jedan od tih savjeta bila je i oporuka slijeđenja Poslanikove ﷺ prakse, potom prakse njegovih pravednih vladara. Ebû Dãwud (4607), Tirmizî (2676), Ibn Mãdže (43-44), Ahmed (4/126-127), Dãrimî (95), Ibn Weddah u *El-Bida* (76), Lalikai u *Šerhu usûli-l-i'tikad* (1/75-76) i (2/1045-1046), Ibn Ebî 'Ãsim u *Es-Sunne* (54), Adžurri u *Eš-Šeriah* (1/170-171), Ebû 'Amr Dani u *Er-Risãletu-l-wafije* (198) i u *El-Fiten* (123-124), Taberãnî u *El-Kebîru* (18/254-259), Ibn 'Abdu-l-Berr u *Et-Temhidu* (21/278-279) i u *Džãmi'u bejãni-l-'ilmi we fadlihi* (1667), Ibn Bettah u *El-Ibane* (1/79), Herewî u *Zemmu-l-kelãmi we ehlihi* (4/64), Ebû Nu'ajm u *El-Mustahredžu* (1/35), Hãkim (1/95-96) i u *El-Medhalu*, str.79-80; Hatib u *Muweddihu-l-ewham* (2/489), Tahawî u *Šerhu muškili-asar* (3/221-223), Bejheqî u *Delãilu-n-nubuwwe* (6/541), Ibn Džewzî u Telbisu Iblîs, str.13-14. Imãm Tirmizî, Bezzãr, Ibn 'Abdu-l-Berr, Hãkim, Dija Maqdisi, Ibn tejmijje, Zehebî i šejh Albãnî su ovaj hadis ocijenili vjerodostojnim. Vidjeti: *Džãmi'u bejãni-l-'ilmi we fadlihi*, str.474; Medžmu'atu-l-fetãwã (4/399), *Sijeru e'alãmi-n-nubelã'* (18/190), *Sahîhu-l-džãmi'a* (1/499), i *Irwau-l-galil* (8/107-108).

da je ovaj ezan uveden sa potrebom i ciljem, neophodno je učiti ga van džamije, npr. na pijaci ili drugom mjestu.[165] Ako bi se oba ezana učila u džamiji, tako da ih ne čuju osim onih koji se već nalaze u njoj, ili onih u neposrednoj blizini, onda drugi ezan ne bi imao svoje svrhe. Ovo znači da ukoliko se želi slijediti praksa 'Usmãna ﷺ, neophodno je prvi ezan učiti van džamije, potom drugi nakon što imãm sjedne na minber. Međutim, učenje oba ezana u džamiji nije praktikovao niko od ashaba. Prvi ko je uveo učenje 'Usmãnovog ezana u džamiji bio je Hišãm b. 'Abdu-l-Melik[166] i to početkom drugog hidžretskog stoljeća.

Poznati hanefijski učenjak Kišmiri kaže: "Ne vidim dokaza kod učenjaka četiri pravne škole o učenju ovoga ezana u džamiji osim što navodi autor djela *El-Hidãje*[167] da se ta praksa naslijedila od prethodnika, potom su drugi učenjaci prenosili ovo mišljenje iz spomenutog djela. Shvatio sam da nemaju dokaza pa pribjegavaju nasljedstvu dotične prakse."[168]

U savremeno doba, kada se na skoro svim džamijama nalaze razglasni uređaji, tako da gotovo nema urbanog mjesta u koje ne dospjeva glas muezzina, nema potrebe za ponavljanjem ezana, jer nema efekta. Onaj ko čuje prvi čuje i drugi ezan, a ko ne čuje prvi ne čuje ni drugi, za razliku od 'Usmãnovog ezana kojim su pozivani oni koji ne čuju ezan iz džamije.

Allahov Poslanik ﷺ nas je obavezao da slijedimo praksu njegovih upućenih vladara (hulefãu-r-rãšidîn), ali prije toga je spomenuta Poslanikova ﷺ praksa.[169] Prema tome, danas je preče

---

[165] Uporedi riječi imãma Šãtibija u *El-I'tisamu* (2/303).

[166] Vidjeti: *El-I'tisam* (2/303-304) od imãma Šãtibija; *Fethu-l-Bãrî* (2/395); *Šerhu-z-Zurkani 'ale-l-Muwetta'* (1/329); i *El-Edžwibetu-n-nafia*, str.15. Hišãm b. 'Abdu-l-Melik je jedan od vladara umevijske dinastije. Naslijedio je hilãfet posredstvom svoga brata Jezîda. Umro je poslije 1125. godine po Hidžri. Vidjeti njegovu biografiju u *Sijeru e'alãmi-n-nubelã'* (6/153-154), i *Tãrîhu-l-hulefã*, str.195-197, od imãma Sujûtija.

[167] Djelo *El-Hidãje* je komentar djela *El-Bidãje* koga je napisao Burhãnuddin 'Alî b. Ebî Bekr el-Merginãnî, koji je umro 593. god. po H.

[168] Vidjeti: *Fejdu-l-bari* (2/335), od Muhammeda Kišmira Dejlubendija.

[169] U vezi s komentarom ovog hadisa vidjeti: *Tuhfetu-l-ahwezi* (3/52).

vratiti se na Sunnet Vjerovjesnika ﷺ i učiti za džumu samo jedan ezan kao i za ostale propisane namaze, a ako se ukaže potreba, onda se vratiti praksi trećeg pravednog vladara 'Usmãna b. 'Affãna ﷺ,[170] a Uzvišeni Allah najbolje zna.

Imãm Šãfija u svome poznatom djelu *El-Umm* kaže: "Draže mi je da se petkom uči ezan nakon što imãm uđe u džamiju i sjedne na minber. Kada završi muezzin sa ezanom, neka imãm otpočne sa hutbom i neka se ne dodaje tome, ... kako god bilo, draže mi je praktikovati ono što se činilo u Poslanikovo ﷺ vrijeme."[171]

Imãm Qurtubî navodi da je 'Alija b. Ebî Tãlib ﷺ dok je boravio u Kûfi tražio učenje samo jednog ezana za džumu.[172]

Ibn 'Umer ﷺ je rekao: **"U vrijeme Allahovog Poslanika ﷺ Bilãl je učio ezan nakon što Vjerovjesnik ﷺ sjedne na minber, pa kada bi završio sa hutbom muezzin bi ikametio, a prvi ezan je uvedena stvar."**[173] U drugoj predaji Ibn 'Umer kaže: *"Prvi ezan je novotarija, a svaka novotarija vodi u zabludu, iako je ljudi smatraju lijepom."*[174]

Poznati tãbi'în Ibn Šihãb ez-Zuhrî je rekao: "Treba se napustiti kupoprodaja u ovo vrijeme (zbog koje je 'Usmãn uveo ovaj ezan) potom treba ostaviti prvi 'Usmãnov ezan."[175]

Dok bi Bilãl ﷺ učio ezan Poslanik ﷺ bi tihim glasom ponavljao za njim, a kada bi pozvao *"hajje 'ale-s-salãh"* Vjerovjesnik ﷺ bi rekao: *"Lã hawle we lã quwwete illã billãh."* Isto bi kazao nakon

---

170 Vidjeti: *Fethu-l-Bãrî* (8/221) od imãma Ibn Redžeba.

171 Vidjeti: *El-Umm* (1/195).

172 Vidjeti: *El-Džãmi'u li ahkãmi-l-Qur'an* (18/100).

173 Ebû Tãhir u *El-Fewãidu*, str.229, A-B (manuskripti). Preneseno iz *El-Edžwibetu-n-nafi'a*, str.11. Ovu predaju je zabilježio Ibn Ebî Šejbe (1/470), sa ispravnim lancem prenosilaca.

174 Wekia, kako stoji u *Fethu-l-Bãri* (8/219) od Ibn Redžeba. Lanac prenosilaca ove predaje je vjerodostojan. Vidjeti: *Asaru-s-sahãbe* (1/476). Drugi dio ove predaje: "...a svaka novotarija..." bilježe Ibn Nasr Merwezi u *Es-Sunne* (83); Ibn Battah u *El-Ibane* (1/92); Lalikai u *Šerhu usuli-l-i'tikad* (1/91); Bejheqî u *El-Medhalu* (1/80), sa ispravnim lancem prenosilaca.

175 'Abdu-r-Rezzãq (3/178) i Ibn Ebî Šejbe (7/268), sa vjerodostojnim lancem prenosilaca.

što muezzin pozove na *"hajje 'ale-l-felãh"*.[176] Allahov Poslanik ﷺ u nekoliko hadisa obećao je Džennet onome ko tako postupi.[177] Kroz kratki sadržaj ove studije nismo u mogućnosti obraditi sva pravna pitanja vezana za ezan, ali ćemo spomenuti nekoliko propisa koji su od etike ezana, a često su zapostavljeni i rijetko praktikovani.

Nekoliko propisa od etike ezana

Prvo: Da muezzin stavi dva prsta u dva uha, kako je činio Bilãl b. Rebãh ﷺ.[178] Imãm Newewî i šejh Muhammed b. Sãlih Usejmin tvrde da su to dva kažiprsta.[179] Imãm Sananî kaže da se time misli na dva palca.[180] U pouzdanim predanjima nije precizirano o kojim se prstima radi, ali je najprirodnije da se to čini sa dva kažiprsta, a Allah ﷻ najbolje zna. Islamski učenjaci kažu da za ovaj postupak postoje dva razloga. Prvo, da u tom slučaju glas muezzina biva prodorniji,[181] i drugo, da bi onaj koji ne čuje glas muezzina zbog udaljenosti, buke ili što je gluh, znao da je nastupilo namasko vrijeme.[182]

Drugo: Da pri izgovoru riječi *"hajje 'ale-s-salãh"* i *"hajje 'ale-l-felãh"* okrene svoju glavu udesno i ulijevo, kao prilikom predavanja selama. Ovaj postupak spominje predaja u kojoj se navodi da je Bilãl ﷺ učio ezan i okretao svoju glavu desno i

[176] Buhãrî (611 i 613), Muslim (385).

[177] Muslim (385), Hãkim (1/204). Vidjeti: *Medžmeu-z-zewãid* (1/332).

[178] Tirmizî (197) i ocijenio ga je ispravnim. Ibn Mãdže (718), Ahmed (4/308), Ibn Huzejme (1/202) Ebû Awwane (1/329). U ovome smislu navodi se više hadisa koji pojačavaju jedni druge. Vidjeti: *Fethu-l-Bãrî* (2/115). Šejh Albãnî ga smatra vjerodostojnim. Vidjeti. *Es-Semeru-l-mustetab* (1/163-164).

[179] Vidjeti: *Tuhfetu-l-ahwezi* (1/522), *Subulu-s-selãm* (1/280) i *Eš-Šerhu-l-mumtia* (2/54).

[180] Vidjeti: *Subulu-s-selãm* (1/280).

[181] U ovome smislu navodi se hadis od Allahovog Poslanika ﷺ, ali je njegova vjerodostojnost sporna. Ibn Mãdže (717), Hãkim (3/607-608), Taberãnî u *Es-Sagîru* (2/142). Slabim su ga ocijenili imãm Busiri u *Misbãhu-z-zudžãdže* (1/90), hãfiz Asqalãnî u *El-Fethu* (2/115) i šejh Albãnî u *Irwau-l-galil* (1/249) i *Miškatu-l-mesabih* (1/206).

[182] Vidjeti: *Fethu-l-Bãrî* (2/116). Međutim, pravu mudrost stavljanja prstiju u uši zna samo Uzvišeni Allah. zato je pohvalno praktikovati ovaj sunnet bez obzira na savremene razglasne uređaje koji u moderno doba negiraju neke od spomenutih razloga zbog kojih se to nekada činilo.

lijevo izgovarajući *"hajje 'ale-s-salãh"* i *"hajje 'ale-l-felãh"*.[183] Komentirajući ovu predaju imãm Newewî kaže: "U njoj je dokaz da je sunnet pri učenju ezana kod riječi *"hajje 'ale-s-salãh"* i *"hajje 'ale-l-felãh"*[184] okrenuti glavu u desnu i lijevu stranu, dok stopala i trup muezzina ostaju usmjereni prema Kibli."[185] Ibn Huzejme nakon što je naveo citiranu predju u svome *Sahîh-u* naslovio je poglavlje *"Muezzinovo okretanje glave, ali ne i cijelog tijela dok izgovara hajje 'ale-s-salãh i hajje 'ale-l-felãh"*.[186]

Prema tome, okretanje čitavog tijela ili samo trupa nema osnove u vjerodostojnom Sunnetu Allahovog Poslanika ﷺ,[187] a Uzvišeni Allah najbolje zna.

Treće: Da nakon završetka ezana učini četiri stvari:

Prvo, da donese salawãt na Allahova Poslanika ﷺ.[188]

Drugo, da dovi Vjerovjesniku ﷺ za الوسيلة/*El-Wesîle*, a to je najuzvišenije mjesto u Džennetu koje pripada najboljem Allahovom robu i poslaniku Muhammedu ﷺ , dovom koja glasi:

اللَّهُـمَّ رَبَّ هَـذِهِ الدَّعْوَةِ الـتَّامَّةِ وَالصَّلاَةِ الْـقَائِـمَةِ آتِ مَحَمَّدًا الْوَسِيلَةَ وَالْـفَضِيلَةَ وَابْعَـثْـهُ مَـقَامًا مَحْمُودًا الَّذِي وَعَدْتَهُ

"Allãhumme Rabbe hãzihi-d-da'weti-t-tãmmeti, we-s-salãti-l-qãimeh, ãti Muhammedeni-l-wesîlete we-l-fadîlete, we-b'ashu meqãmen mahmûden ellezî we'adtehu."

"O Allahu moj, Gospodaru ovog časnog poziva (ezana) i uspostavljenog namaza, podari Muhammedu trajnu nagradu i

---

[183] Buhãrî (634), Muslim (503).

[184] *"Hajje 'ale-s-salãh"* i *"hajje 'ale-l-felãh"* skraćeno se zove *"el-haje'aletejni"*.

[185] Vidjeti: *El-Minhãdž* (4/184), i *El-Mufhim* (2/102), od imãma Qurtubija.

[186] Vidjeti: *Sahîhu Ibni Huzejme* (1/202).

[187] Vidjeti: *Subulu-s-selãm* (1/281), i *Temãmu-l-minne,* str.150.

[188] Ovo vrijedi za muezzina i za sve koji čuju ezan.

uzvišeno obećano mjesto."[189]

Treće, da prouči sljedeće riječi:

أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ ٱللَّهُ وَحْـدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ،

رَضِيتُ بِٱللَّهِ رَبًّا وَبِمُحَمَّدٍ رَسُولاً وَبِالْإِسْلاَمِ دِينًا.

"Ešhedu en lã ilãhe illallãhu wahdehu lã šerĩke lehu we enne Muhammeden 'abduhu we resûluhu. Redîtu billãhi rabben we bi Muhammedin resûlen we bi-l-islãmi dînen."

"Svjedočim da nema drugog boga osim Allaha, Jednog Jedinog koji nema sudruga u vlasti i svjedočim da je Muhammed Njegov rob i poslanik. Zadovoljan sam što mi je Allah Gospodar, Muhammed poslanik i islam vjera."[190]

Četvrto, da dovi između ezana i ikameta, jer je Vjerovjesnik ﷺ rekao: *"Dovite, jer se dova između ezana i ikameta ne odbija."*[191]

---

[189] Buhãrî (4719), Nesãî (679), Ebû Dãwud (529), Tirmizî (211), Ibn Mãdže (729), Ahmed (3/354), Ibn Huzejme (1/220), Bejheqî (1/410), Ibn Suni (95).

[190] Muslim (384-386), Nesãî (677-678), Tirmizî (210), Ebû Dãwud (523, 525), Ahmed (2/168), Bejheqî (1/410), Begawî (422), Ibn Suni (93).

[191] Ebû Dãwud (521), Tirmizî (212), Ahmed (3/119), Ibn Huzejme (1/222), Ibn Hibbãn (3/101), Ebû Ja'lã (3/295), Bejheqî (1/410), Nesãî u *'Amelu-l-jewmi* (68-69), Ibn Suni u *'Amelu-l-jewmi* (102). Imãm Tirmizî i šejh Albãnî su ovu predaju ocijenili vjerodostojnom. Vidjeti: *Es-Semeru-l-mustetab* (1/198-200) od Albãnija i *Udžaletu-r-ragibi-l-mutemenni* (1/154-156). Imãm Newewî i hãfiz Asqalãnî su ga ocijenili dobrim. Vidjeti: *Šerhu rijãdu-s-sãlihîn* (3/228) od Ibn Usejmina, i *Netaidžu-l-efkar* (1/364) od Asqalãnija. Drugi hadis koji potvrđuje ovo značenje vjerodostojnim je ocijenio imãm Newewî. Vidjeti: *El-Ezkãr*, str.44; i *Sahîhu-l-wabili-s-sajjib*, str.184.

Propis klanjanja sunneta prije džume-namaza

Ustaljenja praksa većine današnjih muslimana je da nakon proučenog prvog ezana klanjaju džumanske sunnete dva ili četiri rekata i rijetko da neko klanja više od toga.

Međutim, klanjanje dobrovoljnog namaza u ovome vremenu nije utemeljeno u vjerodostojnom Sunnetu Allahova Poslanika ﷺ, niti u njemu ima spomena o džumanskim sunnetima prije namaza.

Vjerovjesnik ﷺ bi se nakon nastupa namaskog vremena popeo na minber, a muezzin bi potom učio ezan.[192] Nakon ezana Allahov Poslanik ﷺ održao bi hutbu koju bi podijelio u dva dijela, nakon čega bi se proučio ikamet i klanjala džuma-namaz. Prema tome, nije bilo mogućnosti za klanjanje sunneta nakon ezana, niti nam je preneseno od Allahova Poslanika ﷺ i njegovih ashãba da su klanjali dobrovoljne namaze nakon ezãna.[193] Mnogobrojni hadisi nam opisuju sunnete nakon džume, ali ni u jednom od njih nije ni simbolično ukazano na namaz poslije ezana.

Ibn 'Umer ﷺ kaže: **"Klanjao sam sa Allahovim Poslanikom ﷺ dva rakata prije i dva poslije podne, dva rekata nakon džume, dva rekata nakon akšama i dva nakon jacije."**[194] Vidimo da je Ibn 'Umer ﷺ u ovome hadisu spomenuo sunnete prije podne a prešutio je namaz prije džume.

Na osnovu ovog hadisa imãm Buhãrî u svome *Sahîh-u* je naslovio poglavlje *"Namaz prije i poslije džume-namaza"*,[195]

---

[192] Kao što smo spomenuli u prethodnom hadisu Ibn Jezîda koga bilježi Buhãrija.

[193] Vidjeti: *Sunnetu-l-džumu'a*, str.10-11, od šejhu-l-islama Ibn Tejmijje; kao i riječi hãfiza 'Irãqija i Ibn Qajjima u *Zãdu-l-me'ãdu* (1/329 i 331), i *Nejlu-l-ewtaru* (3/255).

[194] Buhãrî (1165), Muslim (729).

[195] Vidjeti: *Fethu-l-Bãrî* (3/1321)

želeći time ukazati da nema hadisa koji govore o namazu prije džume, već se u vjerodostojnim predajama navode samo sunneti nakon džume-namaza.[196] Isto ovo imãm Buhãrî je učinio u poglavlju bajram-namaza, naslovivši cjelinu *"Namaz prije i poslije bajrama"*, potom je naveo hadis Ibn 'Abbãsa ﷺ u kome se kaže **da je Allahov Poslanik ﷺ izašao da klanja Ramadãnski bajram, a nije klanjao prije ni poslije njega.**[197] Prema tome, imãm Buhãrî nije želio ovim ukazati na namaz prije i poslije bajrama, već je želio reći da nema namaza prije i poslije bajrama, na što aludira citirani hadis.[198]

Imãm Newewî je u Muslimovom *Sahîh-u* naslovio cjelinu *"Namaz nakon džume"*,[199] a imãm Muslim zabilježio je nekoliko predaja koje govore o sunnetima nakon džume-namaza. Međutim, ni u jednoj od ovih predaja nema spomena o klanjanju dobrovoljnih namaza prije džume. Da je Allahov Poslanik ﷺ uistinu klanjao ove sunnete, to bi nam bilo preneseno u vjerodostojnim predajama kao što je slučaj sa drugim dobrovoljnim namazima.

Dokazi učenjaka koji zagovaraju sunnete prije džume-namaza

Ovo mišljenje se zasniva na nekoliko dokaza koji su ili slabi,[200] ili apokrifni, ili nejasni, ili pak opći te kao takvi ne mogu poslužiti za dokaz jer oponiraju posebnim vjerodostojnim hadisima.

Prvi dokaz je hadis 'Abdullãha b. Mugaffela u kome prenosi da je Allahov Poslanik ﷺ rekao: ***"Između svaka dva ezana*** *(tj.*

---

[196] Vidjeti: *Zãdu-l-me'ãd* (1/332).

[197] Vidjeti: *Fethu-l-Bãrî* (3/1387).

[198] Vidjeti: *Zãdu-l-me'ãd* (1/332).

[199] Vidjeti: *El-Minhãdž* (6/140).

[200] Slabim ih smatraju vrhunski hadiski učenjaci kao: Ibn Munzir, Ibn Hadžer i drugi. Vidjeti: *El-Ewsat* (4/97), i *Fethu-l-Bãrî* (4/426).

između ezana i ikameta)[201] ***je namaz"*****, i to je ponovio tri puta, a potom dodao:** ***"...za onoga ko želi klanjati."***[202]

Komentar: Ovo je opći hadis koji nije validan kao argument, jer podliježe posebnim praktičnim hadisima koji spominju da je Allahov Poslanik ﷺ nakon proučenog ezana počeo sa hutbom i nije sotavljao ashãbima vremena za namaz. Kada bi se ovaj hadis odnosio na džumu-namaz, desila bi se očita kontradiktornost između Poslanikovih ﷺ riječi i djela, a to je nemoguće. Kako da Poslanik ﷺ obavijesti ashãbe o džumanskim sunnetima, potom im ne ostavi mogućnost da ih klanjaju?! Također, neki islamski autoriteti koji postupaju po spoljašnjem značenju ovog hadisa pa klanjaju prije džume, ostavljaju rad po njemu, pa ne klanjaju prije akšam-namaza.[203] Nema, koliko znamo, autentičnog argumenta koji izuzima akšam iz općeg značenja ovog hadisa.[204] Naprotiv, hadisi koji jasno potvrđuju namaz prije akšama nalaze se u najvjerodostojnijim hadiskim zbirkama.[205]

Drugi dokaz je predaja Ibn 'Abbãsa ﷺ u kojoj se navodi **da je Vjerovjesnik ﷺ klanjao prije džume-namaza četiri rekata sa jednim selãmom.**[206]

---

[201] Imãm Nesãî je n sosnovu ovoga hadisa u *El-Mudžteba* (1/223) naslovio poglavlje "Namaz između ezana i ikameta", a slično tome i Buhãrî u *Es-Sahîhu*, str.143.

[202] Buhãrî (624), Muslim (838).

[203] Vidjeti: *El-Ihtijãr li talili-l-mutar* (1/88-89), *Nasbu-r-rãje* (1/140-141), *El-Bahru-r-rãiq* (1/266), Hašijetu Ibn Abidin (1/376), *El-Mebsut* (1/157) od imãma Seerhasija; *Šerhu fethi-l-qadîr* (1/445), *Bedaeu-s-sanaia* (1/287).

[204] U jednom faličnom hadisu stoji: *"Između svakog ezana i ikameta ima namaz, osim akšama."* Bejheqî (2/667) i Dãrequtnî (1029) koji ga je ocijenio slabim. Hãfiz Asqalãnî u *Et-Telhisu* (2/494) kaže: "Ova predaja je slaba." Neispravnom ju je ocijenio i šejh Albãnî u *Da'ifu-l-džãmi'a*, str.348, i pripisuje je Bezzãru (1/334). Vidjeti i *Es-Silsiletu-d-da'ife* (5/162).

[205] Enes b. Mãlik ﷺ kaže: ***"Klanjali smo u vrijeme Allahova Poslanika ﷺ nakon zalaska Sunca, a prije akšam-namaza. Allahov Poslanik ﷺ nas je vidio i nije nam zabranio niti naređivao da klanjamo."*** Muslim (836), Nesãi (681), Ebû Dãwud (1141), Ibn Mãdže (962). Također, Buhãrî (625) od Enesa u ovome smislu. 'Abdullãh b. Mugaffel ﷺ kaže **da je Allahov Poslanik ﷺ dva puta ponovio:** ***"Klanjajte prije akšama..."*** **da bi treći put kazao:** ***"...onaj ko želi."*** bojeći se da to ljudi ne prihvate kao sunnet. Buhãrî (1183), Ebû Dãwud (1140), Ibn Hibbãn (4/457), Ibn Huzejme (2/267), Bejheqî (2/666), Dãrequtnî (1030).

[206] Ibn Mãdže (1139), Taberãnî (12674).

Komentar: Poznati hanefijski učenjaci Zejleî i 'Ajnî, potom hãfiz Asqalãnî i šejh Albãnî kategorički su odbacili ovo predanje. Po mišljenju ovih hadiskih stručnjka ovaj hadis je potpuno slab (*šedîdu-d-da'îf*).[207] To je stepen između slabe i apokrifne predaje, koja se shodno hadiskoj terminologiji ne može pojačati bez obzira na broj puteva kojim se prenosi. Imãm Newewî tvrdi da je ovaj hadis ništavan i bezvrijedan.[208] Potom su imãm Newewî i šejhu-l-islãm Ibn Qajjim ovome hadisu našli četiri mahane iz kojih se jasno vidi njegova neosnovanost.[209] Hãfiz Hejsemî također je ukazao na njegovu slabost.[210]

Treći dokaz je predaja u kojoj se spominje **da je Sulejk el-Gatafãnî došao na džumu-namaz dok je Allahov Poslanik ﷺ držao hutbu, pa ga je upitao: *"Da li si klanjao dva rekata prije nego si došao?"* "Nisam," odgovorio je. Nakon toga Allahov Poslanik ﷺ mu reče: *"Klanjaj dva kratka rekata."*** [211]

Komentar: Ovaj hadis sa ovim dodatkom *"...prije nego si došao"* je izniman. Hãfiz Mizzî i Ibn Qajjim tvrde da se u ovoj predaji desio tashifun (izmjena slova za slovo, tačke za tačku i sl.), pa je umjesto تجلس/*tedžlis* = ***sjeo***, kopista napisao تجيء/*tedžî* = ***došao***.[212] Citirani hadis prenesen je brojnim pouzdanim putevima, prvenstveno kod Buhãrije i Muslima, ali se jedino u ovome predanju spominje riječ *"došao"*, dok je u drugim vjerodostojnim predanjima spomenuta riječ *"sjeo"*. Uistinu, da se desilo kako spominje ovaj hadis, Allahov Poslanik ﷺ bi pitao sve ashãbe a

---

207 Vidjeti: *Nasbu-r-rãje* (2/206), *Šerhu Suneni Ebî Dãwud* (4/471), *Et-Telhisu-l-habir* (2/597) i *Da'ifu-s-sunen*, str.87.

208 Vidjeti: *Hulasatu-l-ahkãm* (2/813).

209 Vidjeti: *Hulasatu-l-ahkãm* (2/813), i *Zãdu-l-me'ãd* (1/336-337). Između ostalih mahana u lancu prenosilaca ovog hadisa se nalazi Ebû Hafs Mubeššir b. 'Ubejd Himsi Kûfî koga imãm Ahmed smatra lažovom. Vidjeti: *El-Kãmilu fî du'afãi-r-ridžãl* (6/417), *Mîzãnu-l-i'tidal* (6/17), *El-Mugnî fi-d-du'afa* (2/244), *El-Kešfu-l-hasis* (1/213) od imãma Tarabilsija; *Tekribu-t-tehzîb* (2/235).

210 Vidjeti: *El-Medžeme'a* (2/195).

211 Ibn Mãdže (1124). Hãfiz 'Irãqî kaže da je ovaj lanac prenosilaca ispravan. Vidjeti: *Tarhu-t-tesrib*, 3/165.

212 Vidjeti: *Zãdu-l-me'ãd* (1/334), i *Et-Telhisu-l-habir* (2/597).

ne samo Sulejka. Šejh Albãnî ovu predaju, također, smatra iznimnom.[213]

Četvrti dokaz je predaja u kojoj se pripisuje 'Ãiši ﷺ da je kazala: **"Klanjao je Allahov Poslanik ﷺ dva rekata prije džume u svojoj kući."**[214]

Komentar: U lancu prenosilaca ovog hadisa ima Ishãq b. Idrîs el-Basrî, za koga Ibn Me'in kaže da je opaki lažov koji izmišlja hadise.[215] Šejh Albãnî ovo predanje smatra apokrifnim.[216]

Peti dokaz je predaja 'Alije ﷺ u kojoj se kaže **da je Poslanik ﷺ klanjao prije i poslije džume-namaza po četiri rekata.**[217]

Komentar: U lancu prenosilaca ovog hadisa ima Muhammed b. 'Abdu-r-Rahmãn es-Sehmî koga imãm Buhãrî i drugi hadiski stručnjaci smatraju nepouzdanim.[218] Slično se navodi od Ebû Hurejre[219] ﷺ i Ibn Mes'ûda[220] ﷺ sa slabim lancem prenosilaca. Imãm 'Ajnî je također odbacio prethodni hadis.[221]

Šesti dokaz je predaja u kojoj stoji **da je Ibn 'Umer ﷺ oduljio klanjajući prije džume-namaza, a nakon toga bi klanjao dva rekata kod kuće, zatim je rekao da je Poslanik ﷺ tako činio.**[222]

---

[213] Vidjeti: *Da'ifu-s-sunen*, str.86.

[214] Ebu Hasan u *El-Hadis* (108). Uzeto iz *El-Edžwibetu-n-nafia*, str.28. Vidjeti, također: *El-Qawlu-l-mubîn*, str.358.

[215] Vidjeti: *Et-Tarihu-l-kebir* (1/282), *Duafau-l-Ukajli* (1/100), *El-Medžruhin* (1/135), *Ed-Duafau we-l-metrukin* (1/18) od imãma Nesãije; *Sualatu-l-Berzei* (543), *Ed-Duafau we-l-metrukin* (1/99) od imãma Ibn Džewzija; *Mizanu-l-iatidal* (1/334), *El-Kamilu fi-d-duafa* (1/333).

[216] Vidjeti: *El-Edžwibetu-n-nafia*, str.28. Također da je ova predaja bila ispravna bila bi prenesena drugim putem, mimo putem ovog pokvarenjaka, budući da je Sunnet Allahovog Poslanika ﷺ sačuvan pouzdanim putevima a ne posredstvom izopačenih lažova.

[217] Taberãnî u *El-Ewsatu* (2/172).

[218] Vidjeti: *Duafau-l-Ukajli* (4/101), *El-Mugnî fi-d-duafa* (2/334), *El-Kamilu fi-d-duafa* (6/191), *Lisanu-l-mizan* (5/138), *El-Džerhu we-t-tadil* (7/326).

[219] Bezzãr u *El-Musnedu*. Hãfiz Ibn Hadžer u *Fethu-l-bãrî* (2/426) kaže: "Bilježi ga Bezzãr sa slabim lancem prenosilaca." Imãm Esrem ga je ocijenio slabim. Vidjeti, također: *Šerhu-z-Zurkani* (1/478).

[220] Taberãnî u *El-Ewsatu* (4/196). Ibn Hažder u *Fethu-l-bãrî* (2/426) kaže: "Ovaj lanac prenosilaca je slab i prekinut."

[221] Vidjeti: *Šerhu Suneni Ebî Dãwud* (4/471) od hãfiza 'Ajnija.

[222] Ebû Dãwud (1128), sa lancem prenosilaca koji zadovoljava Buhãrijine kriterije. Vidjeti: *Hulasatu-l-ahkãm* (2/813), *El-Edžwibetu-n-nafia*, str.32-33; i *Sahihu-s-sunen* (1/309).

<u>Komentar:</u> Riječi Ibn 'Umera ﷺ **"...da je Poslanik ﷺ tako činio"** odnose se na sunnete nakon džume-namaza. Potvrda tome je predaja u kojoj se navodi da je Ibn 'Umer ﷺ klanjao nakon džume dva rekata u svojoj kući, potom je rekao da je tako činio Poslanik ﷺ.[223] Hadis, također, nije precizirao da se radi o namazu nakon ezana.[224] Kako da precizira kada je Allahov Poslanik ﷺ bio na minberu u vrijeme i nakon prvog džumanskog ezana?! Također, kako razumjeti da je Ibn 'Umer oduljio sa namazom, budući da je imãm počinjao sa hutbom neposredno nakon ezana?![225] Dakle, očigledno je da se ovim misli na namaz prije nastupa džumanskog vremena.[226] Dokaz tome su postupci drugih ashãba.

Ibn Munzir prenosi od Ibn 'Abbãsa da je prije dolaska na džumu-namaz klanjao osam rekata.[227]

Također je Safija ﷺ (jedna od Poslanikovih ﷺ žena, koja je umrla u vrijeme Mu'ãwijinog hilãfeta), klanjala četiri rekata prije izlaska imãma na minber, potom je klanjala dva rekata džume-namaza sa imãmom.[228]

Od Ibn Mes'ûda ﷺ se također prenosi da je klanjao četiri rekata prije džume-namaza.[229]

Es-Saib b. Jezîd kaže: "Klanjali smo petkom u vrijeme

---

[223] Muslim (882).

[224] U predaji Ibn Ebî Šejbe (1/463) koja ima vjerodostojan lanac prenosilaca Nafia kaže: *"Ibn 'Umer bi poranio petkom, pa bi oduljio sa namazom prije nego iziđe imãm."* Ova predaja jasno ukazuje da se radi o namazu prije nastupa džume.

[225] Vidjeti: *Sunneti-l-džumu'a*, str.10-11; i *Zãdu-l-me'ãd* (1/334-335).

[226] Ova predaja nije afirmativan argument za sunnete prije džume-namaza. Vidjeti: *Fethu-l-bãrî* (2/426); *'Awnu-l-mabud* (3/337); *Šerhu-z-Zurkani* (1/478); *El-Mesail*, str.124, od 'Abdullãha b. Ahmeda; *Fiqhu-s-sunne* (1/227); i *Mewsuatu-s-salati-s-sahîha* (3/1149).

[227] Ibn Munzir u *El-Ewsatu* (4/97). Vidjeti: *Zãdu-l-me'ãd* (1/335).

[228] Ibn Sad u *Et-Tabeqãt* (8/360), sa lancem prenosilaca koji po ocjeni šejh Albãnija ispunjava Muslimove kriterije. Vidjeti: *El-Edžwibetu-n-nafia*, str.35.

[229] 'Abdu-r-Rezzãq (3/247), Tahãwî u *Šerhu-l-meani* (1/335), Taberãnî u *El-Kebîru* (9/31). Hãfiz 'Asqalãnî je u *Et-Telhisu* (2/597) ovu predaju ocijenio vjerodostojnom, dok u *Ed-Dirãje* (1/217) kaže da su njeni prenosioci pouzdani. Vidjeti, također: *Fethu-l-bãrî* (2/426).

'Umera b. el-Hattãba. Kada bi sjeo na minber prekinuli bismo namaz, a kada bi muezzin završio sa ezanom, 'Umer bi počeo sa hutbom i ne bismo pričali dok ne završi."[230] Isto ovo prenosi Sa'lebe b. Ebî Mãlik i kaže da su tako postupali u vrijeme 'Umera i 'Usmãna.[231]

Sedmi dokaz ovih učenjaka je analogija. Kažu da džuma mijenja podne-namaz. Prema tome, za nju vrijede propisi podne-namaza s obziromna sunnete.[232]

Komentar: Ova analogija nije validna jer je džuma zaseban neovisan namaz koji se uveliko po svojoj formi razlikuje od podne-namaza.Nije ispravno koristiti analogiju u obredoslovlju, naročito u propisima koji su pojašnjeni neprikosnovenim riječima ili praksom Allahovog Poslanika ﷺ koje smo obavezni slijediti.

Kao zaključak navodimo sljedeće Ibn Qajjimove riječi: "Ashãbi su klanjali dobrovoljne namaze prije nastupa džume, potom bi se Allahov Poslanik ﷺ popeo na minber a Bilãl ؓ bi učio ezan. Nije bilo drugog ezana. Neposredno po završetku ezana Vjerovjsnik ﷺ bi počeo sa hutbom, pa kada su to ashãbi klanjali sunnete?! Ko kaže da su ustali nakon Bilãlovog ezana klanjati dobrovoljni namaz, on je doista neznalica, jer dokazi aludiraju da je džuma kao i bajram-namaz, s obzirom na dobrovoljne namaze prije njih."[233]

---

[230] Ishãq b. Rahewej u *El-Musnedu*. Vjerodostojnim ga je ocijenio hãfiz 'Asqalãnî u *El-Metalibu-l-'ãlijeh* (3/78), koji je prenio lanac prenosilaca Ibn Rãheweja. Slično tome bilježi Mãlik (229). Imãm Newewî ovu predaju smatra vjerodostojnom. Vidjeti: *Hulasatu-l-ahkãm* (2/808).

[231] Ibn Ebî Šejbe (1/448), sa vjerodostojnim lancem prenosilaca.

[232] Vidjeti: *El-Hulasatu-l-fiqhijje*, str.21, od dr. Ahmeda b. Sãlima Mulhima.

[233] Vidjeti: *Zãdu-l-me'ãd* (1/331-335). Slično ovome spominje šejhu-l-islãm Ibn Tejmijje u *Sunnetu-l-džumu'a*, str.12, i u *Medžmu'atu-l-fetãwã* (24/103). Vidjeti, također: *Fetãwa islãmijje* (1/281), i *Temãmu-l-minne*, str.326.

Hutba

Nakon ezana, Poslanik ﷺ bi ustao[234] i započeo hutbu riječima:

إنّ الـحَـمْدَ للهِ نَحْمَدُهُ وَ نسْـتـعِينُهُ وَ نَسْـتَـغْـفِرُهُ وَ نَعُوذُ بِاللهِ مِنْ شُرُورِ أنْـفُسِنَا وَ مِنْ سَـيِّـئاتِ أعْمَالِـنا مَنْ يَـهْدِ اللهُ فلا مُضِلّ لهُ وَ مَنْ يُضْلِلْ فلا هَادِيَ لهُ وَ أشْـهَدُ أنْ لا إلَـهَ إلاَّ اللهُ وَحْـدَهُ لا شَرِيكَ لهُ وَ أشْـهَدُ أنَّ مُحَمَّدًا عَبْـدُهُ وَ رَسُولُـهُ.

﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِۦ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُم مُّسْلِمُونَ﴾

﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱتَّقُوا۟ رَبَّكُمُ ٱلَّذِى خَلَقَكُم مِّن نَّفْسٍ وَ ٰحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَآءً ۚ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ ٱلَّذِى تَسَآءَلُونَ بِهِۦ وَٱلْأَرْحَامَ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا﴾

﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَقُولُوا۟ قَوْلًا سَدِيدًا* يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَـٰلَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ ۗ وَمَن يُطِعِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا﴾

أمَّا بَعْدُ:

فَإنَّ خَـيْرَ الحَدِيثِ كِتابُ اللهِ وَخَيْرَ الهُـدَى هُـدَى مُحَمَّدٍ ﷺ وَ شَرَّ الأمُور مُحْـدَثَاتُـهَا وَ كلَّ مُحْـدَثَةٍ بِدْعَـةٌ وَكلَّ بِدْعَـةٍ ضَلالةٌ وَ كلَّ ضَلالةٍ فِي الـنّـار.

"Zahvala pripada Allahu ﷾. Samo Njega obožavamo i samo od njega pomoć tražimo. Njemu se utječemo od zla naših duša. Koga On uputi, niko ga u zabludu ne može odvesti; a koga On u zabludi učini, niko ga na pravi put ne može uputiti.

Svjeočim da nema drugog boga osim Allaha ﷻ i da je Muhammed ﷺ Njegov rob i Njegov Poslanik.

O vjernici, bojte se Allaha istinskom bogobojaznošću i umirite

---

[234] Ovo je spomenuto u hadisu Ibn 'Umera u kome kaže: **"Poslanik ﷺ je držao hutbu stojeći, potom bi sjeo, potom ustao."** Buhãrî (920) i Muslim (861). U jednoj predaji se navodi da je Ka'b b. Udžre ušao u džamiju dok je 'Abdu-r-Rahmãn b. Ummi-l-Hakem držao hutbu sjedeći, pa je rekao: "Vidite li ovoga pokvarenjaka, drži hutbu sjedeći, a Uzvišeni Allah kaže: '**Ali oni kad kakvu robu trgovačku ili veselje ugledaju, pohrle mu i tebe ostave sama da stojiš**'." (tj. na minberu petkom). Muslim (864) i Nesãî (1396).

samo kao muslimani.[235]

O ljudi, bojte se Gospodara svoga Koji vas od jednog čovjeka stvara, i od njega je suprugu njegovu stvorio i od njih dvoje mnoge muškarce i žene rasijao. I Allaha se bojte s imenom čijim jedni druge molite, i rodbinske veze ne kidajte, jer Allah, zaista, stalno nad vama bdi.[236]
O vjernici, bojte se Allaha i govorite samo istinu, On će vas za vaša dobra djela nagraditi i grijehe vam oprostiti. A onaj ko se Allahu i Poslaniku Njegovu bude pokoravao, postići će ono što bude želio.[237]
Uistinu, najljepši je govor Allahov govor, a najbolja je uputa uputa Muhammeda ﷺ. Najgore stvari su novotarije, a svaka novotarija je zabluda a svaka zabluda vodi u vatru."[238]

Šta je lijepo imãmu činiti za vrijeme hutbe

Prenosi se da je 'Abdullãh b. 'Umer ؓ kazao: **"Vjerovjesnik ﷺ držao je dvije hutbe i sjedio je između njih."**[239] U drugoj predaji stoji: **"Allahov Poslanik ﷺ držao je hutbu stojeći, potom bi sjeo, potom ustao, kao što vi danas činite."**[240] Džãbir b. Semure

---

[235] Prijevod značenja Qur'ãna, sûra *Ãli 'Imrãn, 102.*

[236] Prijevod značenja Qur'ãna, sûra *En-Nisã'*, 1.

[237] Prijevod značenja Qur'ãna, sûra *El-Ahzãb*, 70-71.

[238] Ovo je prijevod tzv. *Hutbetu-l-hadže* kojom je Poslanik ﷺ počinjao svoj govor, na hutbama, vjenčanjima i drugim prilikama. Vidjeti: *Medžmu'atu-l-fetãwa* (18/163); *Hašijetu Sindi 'alã Sunene-n-Nesãî* (6/89); i *El-Wedžizu fî fiqhi-s-sunne*, str.144-145. Hadis bilježe Muslim (867), Asbehanî u *El-Mustahredžu* (2/455), Nesãî (1403) i u *El-Kubrã* (1/550); Ebû Dãwud (1089); Tirmizî (1105); Ibn Mãdže (1547-1548), Ibn Weddah u *El-Bida* (56); Ibn Džarud (3/20-21); Ahmed (1/432); 'Abdu-r-Rezzãq (6/187-188); Lãlikai u *Šerhu usûli-l-iatikad* (1/170 i 1/388); Ebû Ja'lã (4/90); Ibn Ebî 'Ãsim u *Es-Sunne* (1/54-57); Taberãnî u *El-Kebîru* (8/363-364) i u *El-Ewsatu* (9/160); Hãkim (2/182-183); Tajãlisî (388); Ebû Nu'ajm u *El-Hilije* (3/189); Bejheqî u *El-Kubrã* (3/206 i 213-214, i 7/146) i u *El-Iatikadu*, str.300-301, i u *El-Medhalu* (1/185). Autori ovih zbirki uglavnom djelomično prenose ovaj govor. Navodi se od šest ashãba u približno identičnim verzijama sa izvjesnim izmjenama i dopunama u njegovom sadržaju. Vidjeti studiju šejha Nasiruddina Albãnija na ovu temu koja se zove *Hutbetu-l-hadžeti elletî kãne Resûlullãhi ﷺ ju'allimuha ashãbehu*.

[239] Buhãrî (928), Muslim (862).

[240] Buhãrî (920), Muslim (861).

kaže: **"Allahov Poslanik ﷺ je držao hutbu stojeći, potom bi sjeo, potom ustao i nastavio hutbu. Ko ti kaže** (Džãbir se obraća Simaku) **da je Allahov Poslanik ﷺ držao hutbu sjedeći, pogriješio je. Tako mi Allaha, klanjao sam sa Allahovim Poslanikom ﷺ više od dvije hiljade namaza."**[241] Ibn 'Umer i Džãbir ؓ kažu **da Poslanik ﷺ nije pričao između dvije hutbe.**[242] Na osnovu ovih hadisa većislamskih učenjaka smatra da ne vrijedi hutba osim iz dva dijela.[243]

Poslanikov ﷺ Sunnet je bio da pokazuje svojim kažiprstom za vrijeme hutbe.[244] **Poznati ashãb Umare b. Ruwejbe es-Seqafî vidio Bišra b. Merwãna**[245] **kako je dikao svoje ruke doveći na minberu, pa je rekao: "Allah osramotio i unakazio ove ruke. Vidio sam Allahovog Poslanika ﷺ da nije dodavao više od ovoga," potom je pokazao svojim kažiprstom.**[246] Iz ovoga i brojnih drugih hadisa vidimo ustrajnost ashãbã u slijeđenju Sunneta Poslanika ﷺ i da nisu ni ono što neki muslimani smatraju *"nebitnim"* dozvolili da se izmijeni ili zapostavi.

Sunnet je skratiti hutbu a oduljiti namaz. 'Ammãr b. Jãsir prenosi da je Allahov Poslanik ﷺ kazao: ***"Dug namaz a kratka hutba su znakovi poznavanja vjerskih propisa, pa oduljite namaz a skratite hutbu."*** [247] U drugoj predaji od Džãbira b. Semure se navodi **da je džuma-namaz u vrijeme Allahovog Poslanika ﷺ bila umjerena, kao što je hutba bila umjerena.**[248]

241 Muslim (862), Ebû Dãwud (1093), Nesãî u *Kitãbu-l-džumu'a* (56).

242 Nesãî (1416), Ebû Dãwud (1092), sa dobrim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Sahîhu Suneni-n-Nesãî* (1/457).

243 Vidjeti: *El-Minhãdž* (6/124); *Šerhu Sunen Ebî Dãwud* (4/431); *Fiqhu-s-sunne* (1/333), i *Fiqhu hutbeti-l-džumu'a*, str.12.

244 Vidjeti: *Šerhu Sulasijati-l-imãm Ahmed* (2/679) od imãma Sefarinija; i *Mewsuatu-l-menahi-š-šeraijje* (1/495) od Ebû Usame Hilalijja.

245 Bišr b. Merwãn b. Hakem je izabran za namjesnika u Kûfi (71. god. po H.) posredstvom svoga brata 'Abdu-l-Melika. Vidjeti: *Šerhu Suneni Ebî Dãwud* (4/444-445) od imãma 'Ajnija; i *Bezlu-l-medžhud* (6/106).

246 Muslim (874), Ebû Dãwud (1104), Tirmizî (515), Nesãî (1411).

247 Muslim (869), Dãrimî (1556), Ahmed (4/263).

248 Muslim (866), Nesãî (1417), Tirmizî (507), Ibn Mãdže (1106), Dãrimî (1557), Ahmed (5/91).

Negirajući oprečnost između ova dva hadisa imãm Newewî kaže: "Namaz je dug u odnosu na hutbu, ali ne suviše dug da postane naporan za kuktedije. Hutba je kratka u odnosu na namaz, pa tada i jedno i drugo bivaju umjereni."[249] U hadisu kojeg prenosi 'Abdullãh b. Ebî Ewfa stoji: **"Allahov Poslanik ﷺ dužio bi namaz a kratio je hutbu."**[250] U drugom predanju Ibn Semure kaže: **"Vjerovjesnik ﷺ nije duljio sa džumanskom hutbom, bio je jedan kratak govor."**[251] 'Ammãr b. Jãsir kaže **da im je Allahov Poslanik ﷺ naredio da skrate hutbe.**[252] Na osnovu ovih hadisa izrazita većina islamskih učenjaka smatra da hutba treba biti kraća od namaza.[253]

Sunnet je da se imãm uživi u hutbu i govori povišenim glasom.[254] Džãbir b. 'Abdullãh kaže: **"Kada bi Allahov Poslanik ﷺ držao hutbu njegove oči bi pocrvenile, gigao bi svoj glas i bio bi ljut."**[255] U predaji En-Nu'mãna b. Bešîra se navodi **da bi Allahov Poslanik ﷺ toliko digao svoj glas na džumanskoj hutbi da bi se čuo do pijace.**[256]

Također je lijepo da imãm na minberu prouči sûru *Qãf*. Ummu Hišãm kaže: **"Naučila sam sûru *Qãf we-l-Qur'ãni-l-medžîd***

---

[249] Vidjeti: *El-Minhãdž* (6/131).

[250] Nesãî (1413). Hãfiz 'Irãqî i šejh Albãnî lanac prenosilaca ove predaje ocijenili su vjerodostojnim. Vidjeti: *Tuhfetu-l-ahwezî* (3/32); i *Sahîhu-s-sunen* (1/456).

[251] Ebû Dãwud (1107). Imãm Newewî ovu predaju smatra vjerodostojnom, a šejh Albani dobrom. Vidjeti: *Hulãsatu-l-ahkam* (2/798), i *Sahîhu-s-sunen* (1/303).

[252] Ebû Dãwud (1106), Hãkim (1/289), Ebû Ja'lã (3/192) i Bejheqî, 3/207). Imãm Hãkim, Zehebî i šejh Albãnî ovu predaju ocijenili su vjerodostojnom. Vidjeti: *El-Mustedrek* (1/289), i *Sahihu-s-sunen* (1/303)

[253] Vidjeti: *El-Umm* (1/200), *El-Muhalla* (5/60), *Et-Temhid* (19/18), *Aridatu-l-ahwezî* (1/490), *El-Medžmu'a* (4/448), *El-Mugnî* (2/78), *Zãdu-l-me'ãd* (1/326), *Fethu-l-bãrî* (3/514), *Nejlu-l-ewtar* (3/332), *Subulu-s-selãm* (2/49), *'Awnu-l-mabud* (3/321), *Fiqhu-s-sunne* (1/326), *Eš-Šerhu-l-mumti'a* (5/86), i *Es-Sunenu-l-mehdžureh*, str.77-78.

[254] Vidjeti: *Adabu-l-hatib*, str.118-119.

[255] Muslim (867), Ibn Mãdže (45), Bejheqî (3/214).

[256] Ahmed (4/272), Tajãlisî (792), Bejheqî (3/207), Hãkim (1/287) i ocijenio ga je vjerodostojnim prema Muslimovim kriterijima. Imãm Zehebî je podržao Hãkimovu ocjenu. Hãfiz 'Asqalãnî je citirao ovaj hadis u *Fethu-l-bãrî* (1/191) i prešutio ga, pa je shodno njegovj hadiskoj terminologiji dobar ili vjerodostojan.

slušajući je od Allahovog Poslanika ﷺ svakog petka na hutbi."[257] Spominjući riječi nekih islamskih učenjaka hãfiz Sujûtî kaže: "Ova sûra je izabrana zbog njene tematike jer govori o smrti, proživljenju i onome što će se dežavati nepokornicima na Sudnjem danu."[258] Slično ovome konstatuje imãm Newewî.[259] Sufjãn b. Ja'lã prenosi od svoga oca **da je čuo Vjerovjesnika ﷺ kako na minberu uči: "Oni će dozivati: 'O, Mãlik'!"**[260] U predaji 'Ubejja b. Ka'ba se spominje **da je Allahov Poslanik ﷺ petkom na minberu učio sûru *Tebãreke* (*sûret-l-Mulk*).**[261] *Jednog petka 'Umer ؓ je učio sûru En-Nahl. Kada je došao do ãjeta sedžde*[262] *sišao je sa minbera i učinio sedždu pa su svi učinili sedždu. Narednog petka 'Umer je učio istu sûru. Kada je došao do ãjeta sedžde rekao je: "O ljudi, mi učimo ãjete sedžde, pa ko učini sedždu lijepo je postupio, a ko ne učini nema grijeha." 'Umer drugi put nije učinio sedždu.*[263] U istoj predaji Nãfi'a od Ibn 'Umera ؓ prenosi: *"Allah nije propisao ovu sedždu već je ona dobrovoljna."*[264] Imãm Newewî tvrdi da nema razilaženja među učenjacima oko učenja Qur'ãna na minberu. Svi se slažu da je to ispravno, s tim što neki učenjaci kažu da je to obavezno. Potom je imãm Newewî odabrao mišljenje učenjaka koji smatraju učenje Qur'ãna na minberu obaveznim i to najmanje jedan ãjet.[265]

Također, lijepo je da imãm pouči džamatlije vjerskim

---

[257] Muslim (873), Nesãî (1410), Ebû Dãwud (1100), Buhãrî u *Et-Tarihu* (1/132), Ahmed (6/435), Ibn Huzejme (3/144), Hãkim (1/284), Taberãnî (25/141), Bejheqî (3/211).

[258] Vidjeti: *Es-Sunen* (3/119), od imãma Nesãije sa opaskama Sujûtija.

[259] Vidjeti: *El-Minhãdž* (6/133).

[260] Prijevod značenja Qur'ãna, sûra *Ez-Zuhruf*, 77. ãjet. Buhãrî (3266), Muslim (871).

[261] Ibn Mãdže (1121), Ahmed (5/143), Ibn Huzejme (3/154-155), Bejheqî (3/219-220). Imãm Bejheqî, Bûsirî i šejh Albãnî ovaj lanac prenosilaca smatraju vjerodostojnim. Vidjeti: *Me'arifetu-s-sunen* (4/379), *Misbãhu-z-zudžãdže* (1/371); i *Sahîhu-s-sunen* (1/39). Hãfiz 'Asqalãnî ga smatra dobrim. Vidjeti: *Muhtesaru zewãidi-l-Bezzãr* (1/294).

[262] To je pedeseti ãjet ove sûre.

[263] Buhãrî (1077), 'Abdu-r-Rezzãq (5912), Bejheqî (2/321).

[264] Isto.

[265] Vidjeti: *El-Minhãdž* (6/133); i *Hulãsatu-l-ahkãm* (2/800).

propisima i da ih opomene i podsjeti na Allaha ﷻ. Dokaz tome je prethodni hadis Ummu Hišãm koja je naučila sûru *Qãf* slušajući je od Allahovog Poslanika ﷺ petkom.[266] Džãbir b. Semure kaže: "**Allahov Poslanik ﷺ je držao dvije hutbe učeći Qur'ãn na njima, sjedeći između njih, opominjući i posjećajući prisutne.**"[267] Također, u jednom podužem predanju koje govori o vrijednostima ranog odlaska na džumu-namaz Allahov Poslanik ﷺ kaže: ***"...pa kada izađe imãm na minber meleki dođu da slušaju opomenu."*** [268] **Sulejk el-Gatafãnî je ušao u džamiju dok je Allahov Poslanik ﷺ držao hutbu pa je sjeo. Poučavajući Sulejka vjerskim propisima Allahov Poslanik ﷺ mu naredi da ustane i klanja dva rekata prije nego sjedne.**[269] Drugom ashãbu **zabranio je da ometa prisutne nakon što je zakasnio na džumu.**[270] Jedne prilike **Allahov Poslanik ﷺ držao je hutbu na minberu pa je vidio Hasana i Husejna رضي الله عنهما kako prilaze, posrću i ustaju. Sišao je sa minbera uzeo ih, te se s njima ponovo vratio na minber i rekao:** ***"Istinu je rekao Uzvišeni: 'Zaista su imanja i porod vaš iskušenja vama',[271] vidio sam ih pa se nisam mogao suzdržati."*** [272] Prenosi se **da je jedan stranac ušao u džamiju dok je Allahov Poslanik ﷺ držao hutbu. Tražio je od njega da ga pouči vjeri. Vjerovjesnik ﷺ je sišao sa minbera, poučio ga osnovnim propisima, potom se vratio na minber i nastavio hutbu.**[273] Vidimo da je Allahov Poslanik ﷺ

---

[266] Muslim (873), i drugi.

[267] Muslim (862).

[268] Buhãrî (881), Muslim (850).

[269] Buhãrî (930-931), Muslim (875).

[270] Ebû Dãwud (1118);Nesãî (1398) i u *Kitãbu-l-džumu'a* (56); Ahmed (4/188); Bejheqî (3/231); Ibn Huzejme (3/156) i ovo je njegova verzija. Ibn Hibbãn (2790), Hãkim (1/288) i kaže da je vjerodostojan po Muslimovim kriterijima. S njim se suglasio imãm Zehebî u *Et-Telhisu* (1/288). Imãm Newewî ga je ocijenio vjerodostojnim u *Hulãsatu-l-ahkãm* (2/785).

[271] Prijevod značenja Qur'ãna, sûra *Et-Tegãbun*, 15. ãjet.

[272] Ebû Dãwud (1109), Nesãî (1412), Ibn Mãdže (3667), Tirmizî (2774) i ocijenio ga je dobrim. Imãm Newewî i šejh Albãnî svrstali su ga među vjerodostojne hadise. Vidjeti: *Hulãsatu-l-ahkãm* (2/804) i *Sahîhu Suneni Ebî Dãwud* (1/304). Slično tome milježi Muslim (1017).

[273] Muslim (876), Nesãî (5392), Ibn Huzejme (3/151), Hãkim (1/286), Buhãrî u *El-Edebu-l-mufred* (1164), Taberãnî (2/59), Bejheqî (3/218).

nastojao iskoristiti svaku pa i ovu priliku da pouči, posjeti i opomene ljude sa Allahovom ﷻ Objavom. Govorio im je o Allahovim blagodatima, vrijednostima izdvajanja na Allahovom putu, bogobojaznosti, prolaznosti ovog svijeta, proživljenju, Sudnjem danu, Džennetu, Džehennemu itd.[274]

Poželjno je da imãm podstakne džematlije na davananje sadake. Ebû Se'îd kaže da je Allahov Poslanik ﷺ držao hutbu, a jedan ashãb je ušao u džamiju u pohabanoj odjeći. Vjerovjesnik ﷺ vidjevši ga bodrio je ashãbe na izdvajanje sadake. Nakon toga Allahov Poslanik ﷺ mu je dao dvodjelnu odjeću od udjeljenog. Naredne džume Allahov Poslanik je bodrio ashãbe na davanje sadake.[275]

Izbor odgovarajuće teme

Vidimo iz prethodne predaje da je Allahov Poslanik ﷺ svoju hutbu povezao sa stvarnošću koja vlada među muslimanima. Stoga hutbe ne bi trebale biti daleke od realizma jednog društva u kome žive muslimani, protanke imãnskim nitima koje ohrabruju vjernike i ulijevaju im nadu u bolje sutra, pod uvjetom vraćanja muslimana dîni-islamu na način kako ga je razumjela i prakticirala prva generacija.

Šta je zabranjeno činiti za vrijeme hutbe?

Dok imãm drži hutbu nije dozvoljeno džematlijama da međusobno pričaju. Ebû Hurejre ؓ prenosi **da je Allahov Poslanik ﷺ rekao:** ***"Ko kaže svome bratu: 'Šuti!' dok imãm drži***

[274] Buhãrî (4621, 4625), Muslim (2359, 2865), Nesãî (1407), Ahmed (3/445), Ibn Huzejme (3/150-151), Ibn Hibbãn (7/15), Hãkim (4/436), Taberãnî (2/240). Brojni su hadisi koji govore o hutbama Allahovog Poslanika ﷺ. Šejh Ibrãhim el-Džemel je sabrao ove hutbe (devedeset i tri) u posebno djelo koje je nazvao *Džãmi'u-l-usûl min hutãbi-r-Resûl* ﷺ.

[275] Nesãî (1407), i Ibn Huzejme (3/150-151), sa dobrim lancem prenosilaca.

hutbu počinio je *lagw* (besposlicu) i besmislicu)**."**[276] Ibn 'Abbãs ﵁ kaže **da je Allahov Poslanik ﷺ rekao:** ***"Ko bude pričao petkom dok imãm drži hutbu liči magarcu koji nosi knjige*** (a ne razumije šta je u njima), ***a ko kaže: 'Ćuti!' nema džume."***[277] U drugoj predaji od 'Ubejja b. Ka'ba ﵁ stoji **da je Vjerovjesnik ﷺ učio na minberu sûretu-l-Mulk. Ebû Zerr je dodirnuo Ka'ba i upitao ga: "Kada je objavljena ova sûra, prvi put je čujem?!" Ka'b mu potom pokaza da šuti. Kada su napustili džamiju upitao ga je zašto mu nije odgovorio na pitanje?! "Nemaš od džume-namaza osim svoju besposlicu," odgovorio mu je. Zato je otišao do Allahovog Poslanika ﷺ pa mu je spomenuo šta se desilo i šta mu je 'Ubejj rekao. Vjerovjesnik ﷺ mu odgovori:** ***"Istinu je kazao 'Ubejj."***[278] U drugoj predaji stoji **da ej Ibn Mes'ûd**[279] **upitao 'Ubejja, pa kada je to spomenuo Allahovom Poslaniku ﷺ** rekao je: ***"Istinu je kazao 'Ubejj, istinu je kazao 'Ubejj, pokori se 'Ubejju."***[280] Iz ovog predanja možemo uzeti više pouka i propisa, i to:

Prvo: Da je zabranjeno pričati dok imãm drži hutbu.

Drugo: Da upitani ne treba odgovoriti na postavljeno pitanje.

Treće: Da ne vrijedi džuma onom koji priča dok imãm drži hutbu.

Četvrto: Da se kod razilaženja i nepoznavanja propisa pitaju učeni.

Peto: Da je dozvoljeno pokazati rukom da ušuti onaj koji priča.[281]

---

[276] Buhãrî (934), i Muslim (851).

[277] Ibn Ebî Šejbe (1/458), Taberãnî u *El-Kebîru* (12/90), i Ibn 'Abdu-l-Berr u *Et-Temhîdu* (19/37). Hãfiz 'Asqalãnî i imãm San'ãnî ovaj hadis smatraju dobrim. Vidjeti: *Bulûgu-l-merãm*, str.84; *Fethu-l-bãrî* (2/414); *Medžme'u-z-zewãid* (2/184), i *Subulu-s-selãm* (2/50). Međutim, neki učenjaci nisu prihvatili ovu predaju. Vidjeti: *El-'Ilelu-l-mutenãhije* (1/463), i *Da'îfu-t-tergîb* (1/229).

[278] Ibn Mãdže (1121), Ahmed (5/143), Ibn Huzejme (3/154-155), Bejheqî (3/219-220). Imãm Bejheqî i šejh Albãnî ovaj lanac prenosilaca smatraju vjerodostojnim. Vidjeti: *Me'arifetu-s-sunen* (4/379), *Misbãhu-z-zudžãdže* (1/371), i *Sahîhu-s-sunen* (1/329). Hãfiz 'Asqalãnî ga smatra dobrim. Vidjeti: *Muhtesaru zewãidi-l-Bezzãr* (1/294).

[279] Prenosi se da je jedan čovjek tražio od Ibn Mes'ûda da mu uči (Qur'ãn) dok je imãm držao hutbu, pa se nije osvrtao na njegove riječi. Kada je imãm završio namaz Ibn Mes'ûd mu reče: "Imaš od džume to što si pitao." Taberãnî (9/308), sa vjerodostojnim lancem prenosilaca. Hãfiz Hejsemî kaže: "Bilježi ga Taberãnî u *El-Kebîru*, a njegovi prenosioci su pouzdani." Vidjeti: *Medžme'u-z-zewãid* (2/186).

[280] Ebû La'lã (1799), Ibn Hibbãn (2794). Šejh Albãnî je ovu predaju ocijenio dobrom u *Sahîhu-t-tergîb* (1/304). Hãfiz 'Irãqî njene prenosioce smatra pouzdanim. Vidjeti: *Nejlu-l-ewtãr* (3/272).

[281] Vidimo da Allahov Poslanik ﷺ nije osudio 'Ubejjev postupak kada je pokazao dotičnom ashãbu da šuti. Ima i druga predaja koja potvrđuje citirano predanje, ali je njena vjerodostojnost sporna.

Preneosi se da je Ibn 'Umer ﵁ vidio dva čovjeka kako pričaju dok imãm drži hutbu, pa ih je gađao kamenčićima. Kada su pogledali u njega stavio je svoje prste na svoja usta, pokazujući da prekinu.[282] Imãm Tirmizî tvrdi da će se postupak onoga koji priča osuditi nekakvim znakom.[283] Imãm Newewî je potvrdio riječi imãma Tirmizija.[284] U drugoj predaji Allahov Poslanik ﷺ spomenuo je tri vrste ljudi koji dolaze na džumu: ***"Čovjek dođe pa priča i mrmlja i od džume ima to što priča..."***[285]

Allahov Poslanik ﷺ također je zabranio klanjanje noćnog namaza isključivo uoči petka. Ebû Hurejre ﵁ prenosi da je Allahov Poslanik ﷺ kazao: ***"Ne posvećujte noću uoči petka za namaz između ostalih noći, niti petak za post između ostalih dana."***[286] Zabrana se, dakle, odnosi na noćni namaz koji bi se klanjao izričito uoči petka a ne drugim noćima. Međutim, ako se klanja uoči petka, ali i u drugim noćima onda nije pokuđeno. U hadisu se spominje zabrana posta petkom o čemu se opširnije govorilo u djelu *"Svojstva Poslanikovog ﷺ posta"*.

Od zabranjenih postupaka je sjedenje u halkama prije džume-namaz. Dokaz tome je hadis 'Abdullãha b. 'Amra u kome kaže: **"Vjerovjesnik ﷺ je zabranio sjedenje u halkama u džamiji prije džume-namaza."**[287]

Također nije ispravno dići nekoga sa mjesta na kome sjedi, potom sjesti na njega. Ibn 'Umer ﵁ je rekao: "**Allahov Poslanik ﷺ je zabranio da čovjek digne svoga brata sa mjesta na kome**

---

[282] Mãlik (231), Ibn Munzir (4/70), Ibn Ebî Šejbe (1/452), sa vjerodostojnim lancem prenosilaca.

[283] Vidjeti: *Džãmi'u-t-Tirmizî* (1/289), i *El-Munteqã* (2/117) od imãma Bãdžija.

[284] Vidjeti: *El-Minhãdž* (6/114).

[285] Naknadno ćemo spomenuti izvor ove vjerodostojne predaje u njenoj cjelosti.

[286] Muslim (1144).

[287] Ebû Dãwud (1079), Tirmizî (323) i ocijenio ga je dobrim. Ibn Mãdže (1143), Ahmed (2/179), Ibn Huzejme (3/158-159), Bejheqî (3/234), Ibn Ebî Šejbe (1/467). Imãm Newewî i šejh Albãnî ovu predaju ocijenili su dobrom. Vidjeti: *Hulãsatu-l-ahkãm* (2/787), i *Sahîhu Suneni-t-Tirmizî* (1/191). Kadija Ebû Bekr Ibn Earebi i šejh Ahmed Šãkir je smatraju vjerodostojnom. Vidjeti: *El-Musned* (6/230), i komentar Šãkira na *Džãmi'u-t-Tirmizî* (2/139-144).

sjedi, potom sjedne na njega." Nãfi'a je rekao da se to odnosi na džumu i mimo džume-namaza.[288] Tako Ibn 'Umer kada bi mu neko ustupio svoje mjesto ne bi sjeo na njega.[289] U hadisu koji prenosi Džãbir navodi se da je Allahov Poslanik ﷺ kazao: ***"Neka niko ne digne petkom svoga brata sa njegovog mejsta, a potom sjedne na njega."***[290] Međutim, dozvoljeno je zamoliti da se napravi mjesto ukoliko postoji mogućnost približavanja safova ili klanjača.[291] Ovi hadisi jasno ukazuju na grešku klanjača koji imaju tzv. *"rezervacije"* u džamiji tako da nema mogućnosti sjesti na njihova mjesta bez obzira koliko oni zakasnili. Allahov Poslanik ﷺ u brojnim hadisima podstiče na namza u prvom safu. Ako bi taj saf bio unaprijed već rezervisan ili neka mjesta u njemu, onda hadis ne bi imao pravog smisla. Mjesta u džamiji su slobodna, pripadaju onome ko prvi dođe shodno hadisima Allahovog Vjerovjesnika ﷺ.[292] Isto tako, nije ispravno sjesti na mjesto klanjača koji je prisiljen da trenutno izađe van džamije npr., zbog obnove abdesta i sl. Ebû Hurejre prenosi sljedeći hadis Allahovog Poslanika ﷺ: ***"Ko ustane sa svoga mjesta potom se vrati, napreči je da sjedne na njega."***[293]

Od pogrdnih postupaka je koračanje preko safova i ometanje prisutnih. 'Abdullãh b. Bišr ؓ prenosi **da je za vrijeme hutbe jedan čovjek koračao preko safova i uznemiravao time ashãbe, pa mu je Allahov Poslanik ﷺ rekao: *"Sjedni, zakasnio si, a ometaš narod."***[294] 'Abdullãh b. 'Amr prenosi da je Allahov

---

[288] Buhãrî (911), Muslim (2177).

[289] Muslim (2177), i Buhãrî (6270) slično tome.

[290] Muslim (2178), Ahmed (3/342), Bejheqî (3/233).

[291] Ovo se jasno spominje u hadisu Džãbira, koga bilježe Muslim (2177-2178), i 'Abdu-r-Rezzãq (5591).

[292] Vidi: *Fejdu-l-qadîr* (6/342) od imãma Menãwija i opaske šejha Muhammeda 'Atã na *El-Adab*, str.196, od imãma Bejheqija.

[293] Muslim (2179), Bejheqî (3/233-234), Šãfija u *El-Musnedu*, str.68.Vidjeti komentar imãma Newewija na ovaj hadis u *El-Minhãdžu* (14/134).

[294] Ebû Dãwud (1118), Nesãî (1398) i u *Kitãbu-l-džumu'a* (56), Ahmed (4/188), Bejheqî, Ibn Huzejme (3/156) i ovo je njegova verzija. Ibn Hibbãn, (2790), Bejheqî (3/231), Hãkim (1/288) i kaže da je vjerodostojan po Muslimovim kriterijima. S njim se suglasio imãm Zehebî u *Et-Telhisu* (1/288). Imãm Newewî ga je ocijenio vjerodostojnim u *Hulãsatu-l-ahkãm* (2/785).

Poslanik ﷺ kazao: *"Tri vrste ljudi dolaze na džumu. Prvi je čovjek koji beskorisno priča i on od namaza ima ono što je pričao. Drugi je čovjek koji dođe moli Allaha i doziva Ga. Ako hoće Allah će mu dati ono što traži ili će mu uskratiti. Treći je čovjek koji šuti i ne ometa druge muslimane koračajući preko njihovih glava. Tome će njegova džuma biti iskupina do naredne džume."*[295]

Također je pokuđeno bespotrebno napustiti džamiju dok imãm drži hutbu. Prenosi se da je Džãbir b. 'Abdullãh ﷺ rekao: **"Allahov Poslanik ﷺ držao je hutbu, pa je pristigla karavana iz Šãma. Narod je pohrlio k njoj, osim dvanaest ashãba, pa je objavljen ãjet iz sûre el-Džumu'a: 'Oni kada kakvu robu trgovačku vide ili veselje ugledaju pohrle mu, a tebe ostave sama da stojiš'."**[296]

Propis tehijjetu-l-mesdžida dok imãm drži hutbu

Ovo pravno pitanje je izazvalo nesuglasice i razilaženja u pojedinim podnebljima. Nastalo je kao rezultat nedovoljnog poznavanja vjerskih propisa, s jedne, i zbog neadekvatnog metoda kod primjene ovog sunneta, s druge strane. U praksi Allahovog Poslanika ﷺ se navode mnogobrojne predaje koje obavezuju na klanjanje dva rekata prije nego klanjač sjedne. Ova dva rekata su poznata kod učenjaka kasnijih generacija kao *"tehijjetu-l-mesdžid"* (pozdrav džamiji).

Ebû Qatãde prenosi da je Allahov Poslanik ﷺ kazao: *"Kada neko od vas uđe u džamiju neka klanja dva rekata prije nego sjedne."* [297] Ovaj hadis je došao u imperativnoj formi koja

---

[295] Ebû Dãwud (1113), Ahmed (2/214), Ibn Huzejme (3/157-158), Bejheqî (3/219). Imãm Newewî i Ahmed Šãkir svrstali su ga među vjerodostojne hadise. Vidjeti: *Hulãsatu-l-ahkãm* (2/804), i *El-Musnedu* (6/443). Hãfiz 'Irãqî i šejh Albãnî ga msatraju dobrim. Vidjeti: *Nejlu-l-ewtãr* (3/272), i *Sahîhu-s-sunen* (1/305).

[296] Buhãrî (936), Muslim (863).

[297] Buhãrî (444), Muslim (714).

rezultira obavezom izvršenja toga djela, shodno pravilima islamske jurispudencije. Koliko znamo ne postoji vjerski autentičan i jasan dokaz koji zabranjuje *tehijjetu-l-mesdžid* za vrijeme hutbe. Naprotiv, vjerodostojna predanja ukazuju na obavezu klanjanja ova dva rekata. Džãbit b. 'Abdullãh **prenosi da je Sulejk el-Gatafãnî ušao u džamiju, u petak, dok je Allahov Poslanik ﷺ držao hutbu. Vjerovjesnik ﷺ ga upita: *"Jesi li klanjao prije nego si sjeo?"* "Nisam," odgovorio je. Tada mu Allahov Poslanik ﷺ naredi: *"Ustani i klanjaj!"*** [298] Na osnovu ovog hadisa imãm Buhãrî je naslovio poglavlje *"Ko dođe dok imãm drži hutbu klanjaće dva kratka rekata"*.[299] U drugom predanju Allahov Poslanik ﷺ kaže: ***"Ko dođe petkom dok imãm drži hutbu neka klanja dva rekata."*** [300] U komentaru citiranog hadisa imãm Newewî kaže: "Ovaj hadis je jasan argument (o klanjanju *tehijjetu-l-mesdžida* dok imam drži hutbu), koji se ne može metaforički (figurativno) protumačiti i ne pretpostavljam da neko od učenih, kada čuje za ovaj hadis, a smatra ga ispravnim,[301] može ostaviti rad po njemu."[302] Slično ovome kazali su Muhammed b. Ebî Džemre i Šewkãnî.[303] **Jedne prilike Vjerovjesnik ﷺ držao je hutbu i kazao: *"Ko dođe dok imãm drži hutbu, ili je izašao* (na minberu), *neka klanja dva rekata."*** [304] Neki učenjaci kažu da se ova naredba odnosi eksplicino na Sulejka. Međutim, kontekst ovoga hadisa, tj. njegova općenitost, pobija ovo mišljenje. Imãm Ibn Munzir kaže: "Nije ispravno kazati da se naredba u ovome hadisu odnosi isključivo na Sulejka, je Poslanikove ﷺ riječi: ***'Ko dođe petkom dok imãm drži hutbu***

---

[298] Buhãrî (930-931), Muslim (875) sa dodatkom da je sjeo prije nego što je klanjao. Ovaj dodatak također je zabilježio i Dãrequtnî (1594). Ime dotičnog ashãba nije spomenuto kod Buhãrije već kod Muslima (875), Ebû Dãwuda (1116), Ibn Mãdže (1124), Dãrequtnî (1594), i drugih.

[299] Vidjeti: *Sahîhu-l-Buhãrî*, str.201.

[300] Muslim (875), Ebû Dãwud (1117), Ibn Huzejme (3/167), Ibn Hibbãn (6/247-248), Ahmed (3/316), Dãrequtnî (1595), Bejheqî u *Es-Sunenu-s-sugrã* (1/218).

[301] Nema dvojbe o njegovoj ispravnosti jer je zabilježen u najvjerodostojnijim hadiskim zbirkama.

[302] Vidjeti: *El-Minhãdž* (6/136).

[303] Vidjeti: *Fethu-l-bãrî* (2/411) i *Nejlu-l-ewtãr* (3/316).

[304] Buhãrî (1166), i Nesãî u *Kitãbu-l-džumu'a* (53).

neka klanja dva rekata', općeg su karaktera i vrijede za sve muslimane."[305] Također, nije prihvatljivo tumačenje ovoga hadisa da se odnosi na neku drugu a ne na džumansku hutbu. Pouzdano se zna da je Allahov Poslanik ﷺ petkom držao samo jednu hutbu, podijelivši je na dva dijela. Ko zagovara nekakvu drugu hutbu obavezan je predočiti adekvatan dokaz. Nije nam poznato da je neko od učenjaka, prvih ili kasnijih generacija ovako interpretirao ovaj hadis.

Imãm Tirmizî prenosi *da je Ebû Se'îd el-Hudrî ﷺ ušao petkom u džamiju dok je Merwãn b. el-Hakem držao hutbu, pa je počeo sa namazom. Potom mu priđe jedan stražar, htjevši ga spriječiti. Ebû Se'îd odbi njegovo upozorenje i nastavi namaz. Kada je završio s namazom nekoliko muslimana priđe Ebû Se'îdu i rekoše mu: "Allah ti se smilovao, mogli su ti nanijeti zlo." On im reče:* **"Ne bih nikada ostavio ova dva rekata nakon što sam vidio Allahovog Poslanika ﷺ kako je naredio onome čovjeku siromahu da klanja kada je ušao u petak u džamiju dok je Allahov Poslanik ﷺ bio na minberu, pa je klanjao a Vjerovjesnik ﷺ držao je hutbu."**[306] Vidimo da je ovaj časni ashãb razumio opću Poslanikovu ﷺ naredbu i bio spreman izložiti se neugodnostima, a možda i podnošenju žrtve na Allahovom putu, odazivajući se naredbi onoga koji ne govori po svojim prohtjevima ﷺ. Imãm Ibn Munzir citiranu predaju Ebû Se'îda ﷺ smatra jakim dokazom za klanjanje *tehijjetu-l-mesdžida* dok imam drži hutbu.[307] Izlaganje predaja koje naređuju *tehijjetu-l-mesdžid* završićemo hadisom u kome stoji **da je Allahov Poslanik ﷺ nakon što je upitao Sujelka da li je klanjao, rekao: *"Klanjaj dva rekata i nemoj nikad više učinito to što si učinio."* Klanjao je dva rekata, potom je ponovo sjeo.**[308] Ovaj hadis najjasnije

---

[305] Vidjeti: *El-Ewsat* (4/95-96).

[306] Tirmizî (511) i kaže da je ova predaja ispravna. S njim se složio šejh Albãnî u *Sahîhu-s-sunen* (1/288). Dãrimî u *Es-Sunenu* (1552).

[307] Vidjeti: *El-Ewsat* (4/96), i *El-Minnetu-l-kubrã* (2/213) od dr. Muhammeda El-E'azamija.

[308] Ibn Hibbãn (2504). Hãfiz Ibn Hadžer, shodno svojoj hadiskoj terminologiji u *El-Fethu*, kada prešuti hadis, ovo predanje ocjenjuje dobrim ili vjerodostojnim. Vidjeti: *El-Feth* (3/72). Dãrequtnî (1604). Šejh Šu'ajb Arnaut ga je ocijenio dobrim u svojim opaskama na *El-Ihsãn* (6/250).

odslikava vrijednosti i obavezu klanjanja *tehijjetu-l-mesdžida*, a Allah Uzvišeni najbolje zna.

Ovdje je bitno napomenuti da imãm ne obraća pažnju na one koji klanjaju dva rekata, već nastavlja sa hutbom. Nije ispravno predanje u kome se kaže da je Allahov Poslanik ﷺ zastao sa hutbom da bi Sujelk klanjao.[309] Ovaj hadis je prenesen brojnim vjerodostojnim putevima, ali ni u jednom od njih nije spomenuto da je Allahov Poslanik ﷺ prekinuo hutbu da bi Sulejk klanjao. Također, ako bi imãm trebao prekinuti hutbu da klanjaju oni koji zakasne, vjerovatno bi džuma potrajala mimo njenog vremena. Ovo mišljenje pobija prethodna predaja u kojoj stoji: ***"...pa je klanjao a Allahov Poslanik ﷺ je držao hutbu."***[310]

S druge strane, svi hadisi koji oponiraju ovim vjerodostojnim predajama i negiraju klanjanje *tehijjetu-l-mesdžida* dok imãm drži hutbu, nisu utemeljeni u Poslanikovom ﷺ Sunnetu. Pouzdana predanja naredbom i praksom ukazuju na obavezu klanjanja ova dva rekata, a Uzvišeni Allah najbolje zna. Neki učenjaci smatraju da je ãjet u kome Uzvišeni kaže:

وَإِذَا قُرِئَ ٱلۡقُرۡءَانُ فَٱسۡتَمِعُواْ لَهُۥ وَأَنصِتُواْ لَعَلَّكُمۡ تُرۡحَمُونَ ﴿٢٠٤﴾ سورة الأعراف **"A kada se uči Qur'ãn vi ga slušajte i šutite da biste bili pomilovani."**[311] dokinuo hadise koji naređuju *tehijjetu-l-mesdžid* dok imãm drži hutbu.[312] Citirani ãjet je objavljen u Mekki prije

---

[309] Dãrequtnî (1603), koji ga je ocijenio slabim. Ova predaja je mursel-slaba. Vidjeti: *Nasbu-r-rãje* (2/203). U ovome smislu navodi se još jedan hadis kod Dãrequtnija (1605-1606) ali je mursel. U njegovom lancu prenosilaca ima također Nudžejh b. 'Abdu-r-Rahmãn Ebû Miašer Sindî koji je nepouzdan. Vidjeti: *Et-Tãrîhu-s-sagîr* (2/172); *El-Džerhu we-t-t'adîl* (8/493); *El-Medžruhin* (3/60); *Ed-Du'afau* (3/157) od Ibn Dževzija; *El-Kãmilu fi-d-du'afa* (7/52); *Mîzãnu-l-i'tidal* (7/12); *Sijeru e'alãmi-n-nubelã'* (11/362); *El-Mugnî fi-d-du'afa* (2/452); *Nasbu-r-rãje* (2/203-204); *Taqrîbu-t-tehzîb* (2/303). Vidjeti, također: *Tenkihu-l-kelãm*, str.434-435.

[310] Tirmizî (511) i kaže da je ova predaja vjerodostojna. Šejh Albãnî ju je svrstao među ispravne predaje u *Sahîhu-s-sunen* (1/288). Dãrimî u *Es-Sunenu* (1552).

[311] Prijevod značenja Qur'aana, sûra *El-E'arãf*, 204.

[312] Vidjeti: *Šerhu ma'ani-l-asar* (1/366); i *Bedaeu-s-sanaia* (1/593).

Hidžre,[313] a Allahov Poslanik ﷺ je u Medini nakon Hidžre držao hutbu. Kako onda dotični ãjet može dokinuti ove hadise? Cijela sûra El-E'arãf je mekkanska osim od 163. do 170. ãjeta koji su medinski.[314] Također, nije ispravno, bez jasnog argumenta, smatrati neki dokaz dokinutim. Preče ih je pomiriti i uskladiti njihova značenja ako postoji mogućnost.[315] Ako kažemo da je obavezno slušati hutbu ali nakon što se klanjaju dva rekata postupili smo po ãjetu i hadisima, u protivnom ne bismo radili po jednom od argumenata.[316]

Ovdje je također bitno upozoriti na predanje koje se pripisuje Allahovom Poslaniku ﷺ: *"Kada se imãm popne na minber nema namaza niti razgovora dok ne završi."*[317]

Pored svoje slabosti ova predaja je u kontradiktornosti sa hadisima čiju autentičnost priznaju svi islamski učenjaci. Nije ispravno odbaciti vjerodostojne dokaze a pozivati se na ništavna predanja[318] ili neosnovana mišljenja nekih islamskih autoriteta, jer su samo riječi Poslanika ﷺ neprikosnovene.

---

313 Vidjeti: *El-Džãmi'u li ahkãmi-l-Qur'aani* (7/353); *Me'ãlimu-t-tenzîl* (3/320), *Muharreu-l-wedžiz* (6/196), *Bahru-l-muhit* (4/448), *Fethu-l-bejãn* (5/113), *Tefsîru-l-menãr* (9/457).

314 Vidjeti: *Džãmi'u-l-bejãn* (8/137) od imãma Taberija, i *El-Džãmi'u li ahkãmi-l-Qur'ãn* (7/159-160) od imãma Qurtubija.

315 Zbog objašnjenja vidjeti: *El-Minhãdž* (4/190), *Fethu-l-bãrî* (10/83), *El-Bãisu-l-hasîs*, str.123; *Eš-Šerhu-l-mumtia* (3/299); *Menhedžu-n-naqd*, str.338-341; i *Me'ãlimu usûli-l-fiqh*, str.282-283.

316 U ovome smislu vidjeti: *'Awnu-l-ma'bud* (3/327), i *Subulu-s-selãm*, (2/51).

317 Taberãnî u *El-Kebîru*, sa potpuno slabim lancem prenosilaca. Vidjeti: *El-Medžme'a* (2/184). Stepen neispravnosti ovog hadisa je između slabe i apokrifne predaje, jer se u njenom lancu prenosilaca nalazi Ejjûb b. Nuhejk, čiji se hadisi u potpunosti odbacuju, kako kaže imãm Hejsemî u *El-Medžme'a* (2/148). Vidjeti: *El-Džerhu we-t-ta'dîl* (2/259), *Mîzãnu-l-i'tidal* (1/466), *El-Mugnî fi-d-duafa* (1/151), *Fethu-l-bãrî* (9/409), i *El-Minnetu-l-kubrã* (2/215). Imãm Bejheqî tvrdi da je pripisivanje ovog hadisa Poslaniku ﷺ kobna greška. S njim se složio hanefijski učenjak hadisa Zejleî. Vidjeti: *Es-Sunen* (3/193), i *Nasbu-r-rãje* (2/201). Slabim su ga ocijenili imãm Newewî u *El-Medžme'a* (4/552), i šejh Albãnî u *Ed-Da'îfe* (1/199).

318 Kao predaja u kojoj se kaže da je Poslanik ﷺ nakon naredbe Sulejku da klanja zabranio *tehijjetu-l-mesdžid* dok imãm drži hutbu. Ovaj hadis nema svoga utemeljenja u vjerodostojnom Sunnetu niti je, koliko znamo, zabilježen u poznatim hadiskim zbirkama. Vidjeti: *Bedaeu-s-sanaia* (1/593), gdje se navodi ovaj hadis.

Šta je dozvoljeno imãmu činiti za vrijeme hutbe

Imãmu je dozvoljeno da zbog potrebe siđe sa minbera i ponovo se vrati na njega, kao što je učinio Allahov Poslanik ﷺ kada je vidio Hasana i Husejna ﷺ kako prilaze džamiji.[319]

Također je dozvoljeno da imãm digne svoje ruke ako moli za kišu (el-istika), **kao što je činio Allahov Poslanik ﷺ kad mu je došao jedan pustinjak žaleći se zbog suše koja ih je pogodila. Allahov Poslanik ﷺ digao je svoje ruke i dovio, potom je pala obilna kiša. Naredne džume, kao prvi put, dok je Vjerovjesnik ﷺ držao hutbu, došao je isti pustinjak i zamolio Allahovog Poslanika ﷺ da dovi za prestanak kiše prije nego ih uništi. Allahov Poslanik ﷺ ponovo je diogao svoje ruke i zamolio Allaha ﷻ za prestanak kiše, pa je prestala.**[320] Međutim, dizanje ruku na minberu, mimo dove zakišu, nije zabilježeno u vjerodostojnom Sunnetu.[321] Prethodno smo citirali predaju Umãre kada je vidio Ibn Merwãna da dovi dignutih ruku na minberu, pa je rekao: **"Allah osramotio i unakazio ove ruke..."**[322] Prenosi se da je 'Abdu-l-Melik tražio od Gudajfa b. Harisa es-Sumajlija[323] da digne svoje ruke na minberu, pa je odbio.[324] U drugoj predaji stoji da je 'Abdu-l-Melik naredio Ebû Idrîsu el-Hawlãniju da digne svoje ruke (na minberu) pa je odbio.[325] Prvi ko je digao svoje ruke petkom na minberu (mimo *el-istiska*) bio je 'Ubejdullãh b. Ma'mer et-Temîmî.[326] Što se tiče

---

[319] Ebû Dãwud (1109), Nesãî (1412), Ibn Mãdže (3667), Tirmizî (3774) i ocijenio ga dobrim. Šejh Albãnî ga je svrstao među vjerodostojne hadise. Slično ovome bilježi Muslim (1017).

[320] Buhãrî (1014), Muslim (857).

[321] Imãm Šewkãnî u *Nejlu-l-ewtãr* (3/271), ovo dizanje ruku na minberi nazvao je novotarijom. Vidjeti, također: El-Minhãdž (6/134), i *Eš-Šerhu-l-mumtia* (5/85).

[322] Muslim (874), Ebû Dãwud (1104), Tirmizî (515), Nesãî (1411) i *Kitãbu-l-džumu'a* (66).

[323] Islamski učenjaci se spore da li je Gudajf ashãb ili samo tãbi'în.Vidjeti: *Et-Tarhisu-s-sagîr* (1/189), *Tuhfetu-l-tahsis* (1/255), *Taqrîbu-t-tehzîb* (2/111), *Tehzîbu-l-kelãm* (23/112), *El-Isabe* (5/323).

[324] Ebû Zura u *Et-Tãrîhu* (1712), sa ispravnim lancem prenosilaca.

[325] Ebû Zura u *Et-Tãrîhu* (1713).

[326] Vidjeti: *Tadžilu-l-menfea*, str.274, od Ibn Hadžera.

općenitog dizanja ruku pri dovi koje se navodi u brojnim vjerodostojnim hadisima dozvoljeno je po konsenzusu islamskih učenjaka.[327]

Imãmu je također dozvoljeno da sasluša i odgovori onome koji ga u prijekoj nuždi nešto upita, jer je tako učinio Allahov Poslanik ﷺ s onim pustinjakom.

Nakon što imãm privede drugu hutnu kraju lijepo je da dovi za muslimane. Kada je Umãre es-Seqafî vidio Bišra b. Merwãna kako dovi na minberu oštro je osudio njegovo dizanje ruku, ali ne i dovu kojom je dovio.[328] Na osnovu ovog hadisa imãm Bejheqî u *"Es-Sunenu"* je naslovio poglavlje *"Dokazi da imãm dovi za vrijeme hutbe"*. U drugoj predaji **Sekl b. Sad kaže da je vidio Poslanika ﷺ na minberu kako dovi, pokazujući svojim prstom koji je bio u visini njegovog ramena.**[329] Neki islamski učenjaci smatraju ovu dovu obaveznom,[330] a drugi pohvalnom.[331] Ibn Qudãme tvrdi: "Pohvalno je da imãm dovi za sebe, prisutne i vjernike općenito. Ako bude dovio za pretpostavljene i njihovo poboljšanje, lijepo je postupio."[332]

Dok imãm dovi na minberu džematlije neće dizati svoje ruke.[333] Ebû Šãme tvrdi: "Dizanje ruku muktedija, dok imãm dovi je stara novotarija."[334] Imãm Sujûtî kaže: "Dizanje ruku od strane muktedije dok imãm dovi je ružna novotarija."[335] Veliki

---

[327] Vidjeti: *Tashîhu-d-du'ã*, str.115, i *Hajru-l-ejjãmi*, str.65-66.

[328] Muslim (874), Ebû Dãwud (1104), Tirmizî (515), Nesãî (1411).

[329] Hãkim (1/536) i kaže da je lanac prenosilaca vjerodostojan. S njim se složio imãm Zehebî. Bejheqî (3/210), i Ebû Dãwud (1105). Šejh Albãnî je prigovorio ovoj predaji. Vidjeti: *Da'îfu-s-sunen*, str.87.

[330] Vidjeti: *Rewdatu-t-tãlibîn* (2/24), i *El-Medžme'a* (4/439).

[331] Vidjeti: *Menãru-s-sebîl* (1/141) od imãma Dawjãna.

[332] Vidjeti: *El-Mugnî* (3/181), i *Hulãsatu-l-ahkãm* (2/801). Neki učenjaci dovu za sultana smatraju pokuđenom. Vidjeti: *Nejlu-l-ewtãr* (3/274). Međutim, dok su pretpostavljeni u okviru islama, nema smetnje doviti za njihovo poboljšanje.

[333] Vidjeti: *Tashîhu-d-du'ã*, str.456.

[334] Vidjeti: *El-Bãis*, str.111, od Ebû Šãme.

[335] Vidjeti: *El-Emru bi-l-itibã*, str.247, od imãma Sujûtija.

hanefijski pravnik Ibn 'Abidin prenosi sljedeće riječi imãma Bakalija: "Kada imãm počne doviti muktedijama nije dozvoljeno dizanje ruku niti aminanje naglas. Ako to budu činili griješni su. Postoji i drugo mišljenje da nisu griješni već da su ružno postupili. Međutim, prvo mišljenje je ispravnije i jače."[336] Prema tome, prioritetnije je ne dizati ruke dok imãm dovi na minberu, jer to nije činila prva generacija muslimana koji su najbolje poznavali Sunnet Allahovog Poslanika ﷺ.

Nakon završne hutbe imãm će napustiti minber. Potom će muezzin proučiti ikamet za džumu-namaz.

Poravnavanje i upotpunjavanje safova prije namaza

Nakon hutbe imãm će obratiti pažnju na poravnavanje i upotpunjavanje safova. Neće započeti namaz dok se safovi ne zbiju. U prilog tome spomenućemo nekoliko hadisa.

Enes b. Mãlik ؓ kaže **da je jedanput proučen ikamet za namaz. Potom je Allahov Poslanik ﷺ prišao ashãbima i rekao:** ***"Popunite i poravnajte safove, ja vas vidim (u namazu) iza svojih leđa."***[337]

En-Nu'mãn b. Bešîr kaže da je Vjerovjesnik ﷺ vidio jednog čovjeka isturenog tijela u safu, pa je rekao: ***"Ili ćete poravnati safove ili će Allah vaš lica razjediniti."***[338] Razjedinjavanjem lica misli se na razjedinjavanje srca.[339] To je pojašnjeno drugom

---

[336] Vidjeti: *Hašijetu Ibni 'Abidin* (2/158).

[337] Buhãrî (719), Muslim (434).

[338] Buhãrî (717), Muslim (436) i ovo je njegova verzija.

[339] Vidjeti: *El-Minhãdž* (4/131).

predajom u kojoj stoji razjedinjavanje srca umjesto razjedinjavanje lica.[340]

Ebû Hurejre ﷺ prenosi da je Vjerovjesnik ﷺ rekao: *"Poravnajte i popunite safove, jer poravnavanje safova upotpunjava namaz."*[341]

Enes b. Mãlik ﷺ kaže da je Allahov Poslanik ﷺ kazao: *"Ujednačite i ispravite safove, uistinu je to sastavni dio namaza."* [342] Enes b. Mãlik ﷺ je upitan šta to osuđuje kod stanovnika Medine, nakon prisege koju je dao Allahovom Poslaniku ﷺ? Rekao je: *"Ne osuđujem ništa osim neporavnavanje i neupotpunjavanje safova."*[343]

Na osnovu ovih hadisa imãm Buhãrî naslovio je poglavlje: "Grijeh onoga koji ne upotpunjava safove".[344]

U drugom predanju Poslanik ﷺ je rekao: *"Upotpunite prvi saf, potom onaj koji slijedi, potom koji slijedi, tako da nepotpuni bude zadnji saf."*[345]

Džãbir b. Semure ﷺ pripovijeda **da je Allahov Poslanik ﷺ jedanput izašao na namaz. Kada je vidio ashãbe u skupine podijeljene, rekao je:** ***"Zar se nećete poredati u safove kao što se meleki redaju pred svojim Gospodarom?!"*** **Upitali su: "Kako to meleki staju u safove?" Allahov Poslanik ﷺ im odgovori:** *"Upotpunjavaju prvo prednje safove, potom ih ravnaju i zbijaju."*[346]

---

[340] Muslim (432). u ovoj predaji Poslanik ﷺ rekao je: ***"Poravnajte i popunite safove i nemojte se razjedinjavati, pa da Allah vaša srca razjedini."*** Razjedinjavanje srca spomenuto je također u drugoj vjerodostojnoj predaji kod Ebû Dãwuda (662), i Nesãija (806). Vidjeti: *Džilbãbu-l-mer'eti-l-muslime*, str.210, od šejha Albãnija.

[341] Buhãrî (722), Muslim (435).

[342] Buhãrî (723), Muslim (433).

[343] Buhãrî (723), i Ibn Hazm u *El-Muhalla* (4/59).

[344] Vidjeti: *Sahîhu-l-Buhãrî*, str.161.

[345] Ebû Dãwud (671), Nesãî (817), sa vjerodostojnim lancem prenosilaca. Imãm Newewî ga je ocijenio dobrim u *El-Medžmû'a* (4/227) i *Hulãsatu-l-ahkãm* (2/709). Vidjeti: *El-Miškah* (1/342), i *Sahîhu-n-Nesãî* (1/270).

[346] Muslim (430), Nesãî (815), Ebû Dãwud (661), Ibn Mãdže (1001), Ibn Huzejme (3/21-22).

Od Enesa ﷺ se prenosi da je Vjerovjesnik ﷺ rekao: ***"Poravnajte, zbijte i približite safove. Tako mi Onoga u Čijoj ruci je moja duša, ja vidim šejtana kako prelazi između praznina u safovima kao da su el-hazef."***[347] Zbijanje safova ne znači uznemiravanje klanjača jednih drugima, već znači neostavljanje praznina u njima. Klanjači koji se već nalaze u safu trebaju omogućiti upotpunjenje toga safa ako u njemu ima mjesta.

'Abdullãh b. 'Amr ﷺ prenosi da je Allahov Poslanik ﷺ rekao: ***"Poravnajte safove, spojite svoja ramena, popunite praznine, omogućite drugima pristup u saf i ne ostavljajte praznine za šejtana."***[348] U drugom hadisu stoji: ***"Najbolji su oni koji omoguće drugima popunjenje safa za namaz."***[349] U jednom hadisu Allahov Poslanik ﷺ je rekao: ***"Ko upotpuni saf upotpunio Allah njegovu nagradu, a ko prekine saf prekinuo Allah njegovu nagradu."***[350] U predaji 'Ãiše se navodi da je Allahov Poslanik ﷺ kazao: ***"...ko popuni prazninu u safu Allah će ga uzdignuti za stepen."***[351] Imã Taberãnî u *"El-Ewsatu"* dodaje: ***"...i sagradiće mu kuću u Džennetu."***[352] Allahov Poslanik ﷺ bi prije početka namaza pogledao safove.[353]

---

[347] Ebû Dãwud (667), Nesãî (814), Ibn Huzejme (3/22). Šejh Albãnî je lanac prenosilaca ove predaje ocijenio vjerodostojnim u svojim opaskama na *Sahîhu Ibni Huzejme* (3/22). *El-hazef* je sitna crna stoka, porijeklom iz Hidãza, koja nema repa ni ušiju. Vidjeti: *El-Qawlu-l-mubîn*, str.212; *El-Miškah* (1/342) , i *Sahîhu-t-tergîb* (1/197). Od Ibn Mes'ûda ﷺ se prenosi da je rekao: "Popunite safove, jer šejtan koristi praznine." Taberãnî (9/317) sa slabim lancem prenosilaca. Prvi dio ove predaje bilježi Ibn Ebî Šejbe (1/209), sa vjerodostojnim lancem prenosilaca.

[348] Ebû Dãwud (667), sa vjerodostojnim lancem prenosilaca.

[349] Ebû Dãwud (672). Šejh Albãnî je ovaj hadis zbog mnoštva puteva ocijenio ispravnim u *El-Miškah* (1/343) i *Sahîhu-t-tergîb* (1/199). Imãm Munziri ga smatra dobrim. Vidjeti: *Es-Silsiletu-s-sahîha* (6/175-176) i *Sahîhu-t-tergîb* (1/200).

[350] Nesãî (818), Ebû Dãwud (666), Ahmed (5724), Ibn Huzejme (3/23), Hãkim (1/213). Po ocjeni Hãkima i Zehebija ovaj hadis ispunjava Muslimove kriterije.

[351] Ibn Mãdže (1004), Ahmed (6/89), sa vjerodostojnim lancem prenosilaca.Vidjeti: *Sahîhu-s-sunen* (1/296).

[352] Taberãnî u *El-Ewsatu* (5797). Šejh Albãnî je ovu predaju ocijenio vjerodostojnom. Vidjeti: *Es-Silsiletu-s-sahîha* (6/173) i *Sahîhu-t-tergîb* (1/201).

[353] Nesãî (810), Ebû Dãwud (664). Šejh Albãnî lanac prenosilaca ove predaje smatra vjerodostojnim. Vidjeti: *Sahîhu-n-Nesãî* (1/268).

Enes b. Mãlik i En-Nu'mãn b. Bešîr ﵁ opisujući ashãbe u safu, nakon što im je Poslanik ﷺ naredio da ih poravnaju i popune, kažu: *"Vidjeli smo klanjače kako spajaju rame uz rame, koljeno uz koljeno i stopalo uz stopalo."* [354] U komentaru ove predaje hãfiz Ibn Hadžer kaže da se pod poravnavanjem i upotpunjavanjem safova, koje je naredio Vjerovjesnik ﷺ, misli na spajanje ramena sa ramenom, koljena sa koljenom i stopala sa stopalom.[355] Ovo je potpuno ispravno tumačenje ovoga hadisa, jer se u njemu nakon Poslanikove ﷺ naredbe navodi postupak ashãba i njihova primjena i razumijevanje Poslanikovih ﷺ riječi. Prema tome, imãm je obavezan poravnati safove, jer je tako činio Allahov Poslanik ﷺ.[356]

Nema smetnje da se zaduži neko od klanjača da pregleda safove. Prenosi se da je 'Umer b. el-Hattãb ﵁ poslao čovjeka da pogleda safove, pa kad ih je poravnao i vratio se, 'Umer je otpočeo namaz.[357] Slično postupku 'Umera ﵁ prenosi se od 'Usmãna b. 'Affãna ﵁.[358] Ibn Hazm kaže: "Ovo je postupak dvojice pravednih vladara u prisustvu mnogih ashãba koji to nisu negirali."[359] Prenosi se od 'Umera ﵁ da je zbog svoje preciznosi i poravnavanju safova udario po stpalu Ebû 'Usmãna

[354] Buhãrî (725), Ahmed (4/276), Ibn Huzejme (1/82-83), Ebû Dãwud (662), Bejheqî (1/76 i 3/100), Dãrequtnî (1080). Bezzãr (8/220), koji su zabilježili dodatak (koljeno uz koljeno) dok Buhãrî spominje samo ramena i stopala. Šejh Albãnî ga je ocijenio vjerodostojnim. Vidjeti: *Sahîhu-s-sunen* (1/196). Ovaj hadis bilježe Ibn Ebî Šejbe (1/308), i Ebû Ja'lã (3720), sa lancem prenosilaca koji ispunjava Buhãrijeve i Muslimove kriterije i dodaju da je Enes ﵁ kazao: *"...a kada biste tako danas činili (tj. spajali stopalo uz stopalo i koljeno uz oljeno), vidjeli biste čovjeka (u safu) uznemirenog ko mazgu."* Imãm Ibn Huzejme i Zehebî su ovo predanje ocijenili vjerodostojnim. Vidjeti: *Fethu-l-bãrî* (2/273), *Sijeru e'alãmi-n-nubelã'* (11/492), *El-Džãmi'u li ahkãmi-l-Qur'ãn* (6/97), *Tefsîru-l-Qur'ãni-l-'Azîm* (2/29-30), i *Es-Silsiletu-s-sahîha* (1/71).

[355] Vidjeti: *Fethu-l-bãrî* (2/274).

[356] U jednoj predaji Nu'mãn b. Bešîr ﵁ kaže: ***"Allahov Poslanik ﷺ poravnavao je safove pa su izgledali pravi kao strijele..."*** Muslim (436), Tirmizî (227), Ebû Dãwud (663), Ibn Mãdže (1003).

[357] Mãlik (375), 'Abdu-r-Rezzãq (2/49), Ibn Ebî Šejbe (1/309), Ibn Hazm u *El-Muhalla* (4/58 i 4/115), sa vjerodostojnim lancem prenosilaca.

[358] 'Abdu-r-Rezzãq (2/47), Mãlik (374), Ibn Ebî Šejbe (1/309), Ibn hazm u *El-Muhalla* (4/58 i 4/115). Imãm Newewî je lanac prenosilaca ove predaje ocijenio vjerodostojnim. Vidjeti: *Hulãsatu-l-ahkãm* (2/806).

[359] Vidjeti: *El-Muhalla* (4/59).

en-Nehdija.[360] Suwejd b. Gafle kaže: "Bilãl je poravnavao naša ramena i udarao nas po stopalima prilikom pripreme za namaz."[361] Prve generacije su dobro razumjele Poslanikove ﷺ naredbe i u praksu ih sprovele. tako, poznati tãbi'în 'Abdu-r-Rahmãn b. Sãbit kaže: "Najdraže pomjeranje stopala (koračanje) kod Allaha je popuniti prazninu u safu."[362] **Nakon što bi Vjerovjesnik ﷺ vidio poravnane i popunjene safove donio bi početni tekbir.**[363] Imãm Hazm kaže: "Sunnet je sačekati da se poravnaju i popune safovi, a ako imãm donese tekbir prije toga, ružno je postupio."[364]

Dakle, Sunnet Poslanika ﷺ bezdvojbeno ukazuje na važnost upotpunjavanja i poravnavanja safova. Očiti su propusti kada se u mnogim džamijama ostavljaju praznine u safovima da klanjači gotovo ne dodiruju jedni druge i da u svaki saf može pristupiti još nekoliko klanjača. Također, nema sumetnje pomje-riti se u namazu i popuniti prazninu u prednjem safu, jer su hadisi koji govore o vrlinama upotpunjavanja safova općeg karaktera, ne odnose se samo na vrijeme prije početka namaza. Hejseme b. 'Abdu-r-Rahmãn el-Kûfî kaže: "Klanjao sam pored Ibn 'Umera. Kada je vidio prazninu u safu pokazao mi je da je popunim, pa nisam učinio.Potom se on pomjerio i popunio."[365] U drugoj predaji stoji da je Ibn 'Umer ؓ vidio čovjeka u safu a ispred njega praznina pa ga je gurnuo naprijed.[366]

---

[360] Ibn Hazm u *El-Muhalla* (4/58), i Ibn Ebî Šejbe (1/309). Ibn Hazm i Ibn Hadžer su lanac prenosilaca ove predaje ocijenili vjerodostojnim. Vidjeti: *El-Muhalla* (4/58), i *Fethu-l-bãrî* (2/210).

[361] 'Abdu-r-Rezzãq (2/47), Ibn Ebî Šejbe (1/309), Ibn Hazm (4/59), sa vjerodostojnim lancem prenosilaca.

[362] Ibn Ebî Šejbe (1/333), sa ispravnim lancem prenosilaca. Slično ovome navodi se od Ibn 'Umera ؓ sa slabim lancem prenosilaca. 'Abdu-r-Rezzãq (2/56). U lancu prenosilaca ove predaje ima poznati Lejs b. Ebî Sulejm koji je nepouzdan. Pored toga, on je obmanjivač (mudellis), a prenosi ovu predaju u formi "od", što je, shodno hadiskoj terminologiji, dodatni razlog za neprihvatanje ove predaje.

[363] Ebû Dãwud (665). Lanac prenosilaca ove predaje s obzirom na svoju ispravnost, ispunjava Muslimove uvjete. Vidjeti: *El-Miškah* (1/342).

[364] Vidjeti: *El-Muhalla* (5/114) od Ibn Hazma.

[365] Ibn Ebî Šejbe (1/333), sa vjerodostojnim lancem prenosilaca.

[366] Vidjeti: *Ibid*, sa ispravnim lancem prenosilaca.

Lijepo je stati u prvi saf zbog brojnih hadisa koji aludiraju na njegovu vrijednost. Ebû Hurejre ﵁ kaže da je Allahov Poslanik ﷺ rekao: ***"Kada bi ljudi znali vrijednost ezana i prvog safa, natjecali bi se, makar bacanjem kocke odlučivali kome će pripasti prvi saf i učenje ezana."*** [367] El-Berã b. 'Ãzib ﵁ prenosi da je Allahov Poslanik ﷺ rekao: ***"Allah i Njegovi meleki blagoslove klanjače u prvom safu."*** [368] U drugom hadisu stoji **da Allah ﷻ i Njegovi meleki blagoslove klanjače u prvim safovima.**[369] 'Ãiša ﵂ prenosi da je Vjerovjesnik ﷺ rekao: ***"Usitinu Allah i Njegovi meleki blagoslove one koji klanjaju u desnoj polovini svakog safa."*** [370] Stoga je El-Berã b. 'Ãzib ﵁ rekao: *"Voljeli smo klanjati iza Allahovog Poslanika ﷺ na njegovoj desnoj strani."* [371]

Džuma-namaz se klanja dva rekata, jer Ibn 'Umer ﵁ prenosi da je Allahov Poslanik ﷺ rekao: ***"Namaz putnika je dva rekata,***[372] ***i bajram-namazi su po dva rekata, džuma je dva rekata."*** [373] Islamski učenjaci su se složili da se džuma-namaz

---

[367] Buhãrî (615), Muslim (437). Vidjeti: *El-Mufhim* (2/64-65), *El-Minhãdž* (4/131-132), i *Umdetu-l-qãrî* (5/125).

[368] Ibn Mãdže (1006), Ahmed (4/304), Abdu-r-Rezzãq (2/51), Tajãlisî (731), Ibn Džarud (316), Asbehanî u *Et-Tergîbu* (3/28), Ibn Hibbãn (5/530-531), Taberãnî u *El-Kebîru* (8/174) i u *El-Ewsatu* (1/224), Ebû Nu'ajm u *El-Hilije* (5/27), Bejheqî (3/101), Hãkim (1/575). Dobrim ga smatra imãm Newewî. Vidjeti: *El-Medžmû'a* (4/226).

[369] Ebû Dãwud (664), Ibn Huzejme (3/26), Ahmed (4/296), 'Abdu-r-Rezzãq (2/484), Ibn Ebî Šejbe (1/333). Hãkim (2/572). Imãm Munziri i Newewî ocijenili su ga dobrim. Vidjeti: *Hulãsatu-l-ahkãm* (2/707), *El-Medžmû'a* (4/301), i *Sahî-t-tergîb* (1/331). Hãfiz Bûsîrî tvrdi da su njegovi prenosioci pouzdani. Vidjeti: *Misbãhu-z-zudžãdže* (1/121). Šejh Albãnî ovaj hadis smatra vjerodostojnim. Vidjeti: *Sahîhu-s-sunen* (1/197) i *Gawsu-l-mekdûd* (1/268).

[370] Ebû Dãwud (676), i Ibn Hibbãn (5/533-534). Hãfiz 'Asqalãnî ga je ocijenio dobrim u Fethu-l-bãrî (2/213).

[371] Muslim (709), Nesãî (821), Ebû Dãwud (615), Ibn Mãdže (1015), Bejheqî (2/182). Vidjeti, također: *Fethu-l-bãrî* (2/213).

[372] Iz ovog pravila se izuzima akšam-namaz koji se klanja tri rekata.

[373] Nesãî (1419), Ibn Mãdže (1072), Ahmed (1/37), Tajãlisî (136), Ibn Huzejme (2/340), Ibn Hibbãn (7/22), Dijã 'Abdu-l-Wãhid Maqdisi u *El-Muhtãre* (1/388), Taberãnî u *El-Ewsatu* (8/244), Ebû Ja'lã (1/207), 'Abd b. Humejd (1/40), Ibn Hazm (4/265), Bejheqî (3/199-200). Imãm Ibn Seken, Newewî i šejh Nãsiruddin Albãnî smatraju ga vjerodostojnim. Vidjeti: *El-Medžmû'a* (4/338-339), *Et-Telhisu-l-habîr* (2/583), *Nasbu-r-rãje* (2/189), *Irwãu-l-galîl* (3/105) i *Sahîhu-s-Suneni-n-Nesãî* (1/457).

sastoji od dva rekata.[374] Džuma-namaz se po svojoj formi ne razlikuje od drugih dvorekatnih namaza, o čemu se detaljno kazivali u knjizi *"Svojstva Poslanikovog ﷺ namaza"*.

Neke nepravilnosti dok se klanja u džematu

Prvo: Klanjanje namaza u prekinutim safovima bilo da su isprkidani stubovima ili nečim drugim. Qurrete b. Ijãs el-Muzenî ؓ kaže: **"U vrijeme Allahovog Poslanika ﷺ zabarnjivao nam je da pravimo saf između stubova i udaljavani smo od njih."**[375] Enes b. Mãlik ؓ, **nakon što je vidio neke klanjače da su klanjali između stubova, rekao je: "Izbjegavali smo to u Poslanikovo ﷺ vrijeme."**[376] Ibn Mes'ûd ؓ je kazao: *"Ne pravite safove između stubova."*[377] Međutim, ako džamija postane tijesna ne smeta klanjati između stubova kao što kaže imãm Mãlik,[378] jer se tada smatra nuždom.

Drugo: Povući nekoga iz popunjenog safa, da onaj koji kasni ne bi klanjao sam u safu.[379] Ovaj postupak je primjetan izričito kod mlađih klanjača. Tako, neki od njih kada zakasni na

---

[374] Ovaj konsenzus Navode Ibn Munzir i Ibn Hazm. Vidjeti: *El-Ewsat* (4/98), *El-Idžmã*, str.45; i *Marãtibu-l-idžmã*, str.59.

[375] Ibn Mãdže (1011), Ibn Huzejme (3/29-30), Ibn Hibbãn (El-mewãrid 400), Bejheqî (3/104), Tajãlisî (1073), Hãkim (1/218). Imãm Hãkim, Zehebî i Albãnî ovo predanje su ocijenili vjerodostojnim. Ova ocjena se zasniva najvjerovatnije na skupini puteva kojim se navodi ovaj hadis, jer u njegovom lancu prenosilaca ima Ebû Muslim Hãrûn b. Muslim, koji ima anonimnu biografiju. Vidjeti: *Taqrîbu-t-tehzîb* (2/317-318) od Ibn Hadžera. Jedino ga Ibn Hibbãn spominje kao pouzdanog prenosioca. Vidjeti: *Es-Siqat* (9/238-239).

[376] Nesãî (820), Ebû Dãwud (673), Tirmizî (229) i ocijenio ga je vjerodostojnim. Ahmed (3/131)., Ibn Huzejme (3/130), Bejheqî (3/140), Hãkim (1/218). Hãkim i Zehebî su ga svrstali među vjerodostojne predaje. Ispravnost ovog hadisa potvrdio je i hãfiz Ibn Hadžer u *El-Fethu* (1/578), kako stoji u *El-Qawlu-l-mubîn*, str.233. Ocjenu Ibn Hadžera prenio je također šejh Albãnî u svojim opaskama na *Sahîhu Ibni Huzejme* (3/30) i složio se s njim.

[377] Bejheqî (3/104).

[378] Vidjeti: *El-Mudevenetu-l-kubrã* (1/230).

[379] Ovo mišljenje zastupaju: 'Atã, Ibrãhim, Ibn Hazm, Newewî, Ibn Hadžer i drugi. Vidjeti: *El-Muhalla* (4/52), *El-Medžmû'a* (4/256), i *Bestu-l-keff*, str.56 od imãma Sujûtija.

namaz i zatekne zadnji saf popunjen, priđe nekom od klanjača koji se nalazi na kraju safa, dotakne njegovo rame ili ga povuče da se vrati u novi saf, budući da je Allahov Poslanik ﷺ zabranio da klanjač bude sam u safu. Allahov Poslanik ﷺ je naredio jednom ashãbu da ponovi namaz jer je klanjao sam iza safa.[380] Nema sumnje da je namaz iza safa, zasebno, pogrešan postupak ukoliko postoji mogućnost pristupa u saf. Međutim, ako klanjač nema mogućnosti da nađe mjesta u safu onda će stati iza popunjenog safa i tako će klanjati. Ako mu se neko u međuvremenu pridruži dobro je, a ako ne završiće svoj namaz i neće ga ponavljati.[381] U jednoj predaji se spominje da je Allahov Poslanik ﷺ, podstičući na upotpunjavanje safova, rekao: ***"Upotpunite prvi saf, potom onaj koji slijedi, tako da nepotpuni saf bude uvijek zadnji saf."*** [382] Iz ovoga hadisa vidimo da je obaveza popuniti safove i ne prekidati ih. Povlačenje nekoga iz popunjenog safa zasniva se na jendom hadisu[383] po kojem nije dozvoljeno raditi iz dva razloga. Prvo, nije vjerodostojan, i drugo, oponira autentičnim predajama zabilježenim u najispravnijim hadiskim zbirkama koje obavezuju na upotpunjavanje i zbijanje safova. Također, vraćanjem klanjača u saf iza čini mu se nepravda, jer je njegov saf vredniji. Zatim se dotični klanjač ometa u svome namazu i dekoncentriše. Ovim postupkom se

---

[380] Tirmizî (230), Ebû Dãwud (682), Ibn Mãdže (1013), Ahmed (4/228), Tahãwî (1/394), Ibn Ebî Šejbe (7/279), Ibn Huzejme (3/30), Ibn Hibbãn (5/576), Bejheqî (3/105), Ibn Sad (5/551), Tajãlisî (1201) Ibn Earebi *El-Mudžemu* (985). Imãm Tirmizî i Newewî su ga ocijenili dobrim. Vidjeti: *El-Medžmû'a* (4/298). Imãm Ahmed, Ibn Huzejme, Ibn Hibbãn, Ibn Qajjim i Bûsîrî smatraju ga vjerodostojnim. Vidjeti: *I'alãmu-l-muweqqi'în* (2/358) od Ibn Qajjima; *Misbãhu-z-zudžãdže* (1/339), *Ed-Dirãje* (1/171) od Ibn Hadžera; i *Tuhfetu-l-ahwezî* (2/21). Šejh Albãnî je naveo ovaj hadis sa više različitih puteva, potom ga je svrstao među vjerodostojna predanja. Vidjeti: *El-Irwã* (2/323-329)

[381] Vidjeti: *El-Bahru-r-rãik* (2/35), *Eš-Šerhu-l-mumtia* (3/381-382), *Irwãu-l-galîl* (2/329), *Es-Silsiletu-d-da'îfe* (2/322-323).

[382] Ebû Dãwud (671), Nesãî (817), sa vjerodostojnim lancem prenosilaca. Imãm Newewî ga je ocijenio dobrim u *El-Medžmû'a* (4/227): Vidjeti: *El-Miškah* (1/342), i *Sahîhu-s-Suneni-n-Nesãî* (1/270).

[383] Bejheqî (3/105), Ebû Ja'lã (1588), Taberãnî u *El-Ewsatu* (7/374), Ibn Earebi u *El-Mu'džemu* (1268), Ebû Dãwud u *El-Merãsilu* (83).Zbog neispravnosti ove predaje vidjeti: *Et-Telhisu-l-habir* (2/538-539), *El-Medžmû'a* (2/96), *Irwãu-l-galîl* (2/325-327), i *Es-Silsiletu-d-da'îfe* (2/321-323).

pravi praznina u već popunjenom safu, a Allahov Poslanik ﷺ je rekao: ***"Ko popuni saf Allah upotpunio njegovu nagradu, a ko prekine saf Allah prekinuo njegovu nagradu."*** [384] U drugom hadisu Allahov Poslanik ﷺ rekao je: ***"Dobro se pazite praznina** (u safu).**"*** [385] Dakle, ukoliko se klanjač zatekne iza nepopunjenog safa, ući će u njega ako ima mogućnosti. Ako nema, klanjaće sam i njegov namaz je ispravan, jer Allah ﷻ ne opterećuje Svoje robove preko njihovih mogućnosti. Allahov Poslanik ﷺ kaže: ***"Kada vam naredim nešto učinite od toga koliko možete."*** [386] Hasan el-Basrî nije vidio prepreke da klanjač stane sam iza popunjenog safa ako ne može pristupiti u njega.[387] Šejhu-l-islam Ibn Tejmijje kaže: "Sve elementarne radnje namaza spadaju sa obaveznika kada je nemoćan da ih učini."[388] Slično ovome kazao je imãm Newewî.[389]

Hadis u kome se spominje ponavljanje namaza onoga koji klanja zasebno odnosi se na klanjače koji klanjaju samostalno iza nepopunjenog safa,[390] i u tome slučaju ne vrijedi namaz. Međutim, onome koji ne nađe mjesta u safu, ne preostaje nego da klanja sam. Imãm Mãlik tvrdi da nije ispravno prekidati popunjen saf povlačeći nekoga unazad, a namaz samostalnog klanjača iza već popunjenog safa smatra ispravnim.[391] Ovo mišljenje su odabrali šejhu-l-islam Ibn Tejmijje, rahimehullãh, šejh Ibn Bãz i drugi.[392]

---

[384] Nesãî (818), Ebû Dãwud (666), Ahmed (5724), Ibn Huzejme (3/23), Hãkim (1/213). Po ocjeni Hãkima i Zehebija ovaj hadis ispunjava Muslimove kriterije.

[385] Taberãnî u *El-Kebîru* (11/188), Ebû Muhammed el-Ensãrî u *Tabeqãtu-l-muhaddisîn* (3/342). Šejh Albãnî ga je ocijenio vjerodostojnim u *Es-Sahîha* (4/352-353). Ibn Ebî Šejbe (1/333), i 'Abdu-r-Rezzãq (2/57) od 'Atãa od Poslanika ﷺ (mursel). Taberãnî ga u drugoj verziji prenosi kao riječi Ibn 'Abbãsa. Vidjeti: *El-Mu'džemu-l-kebîr* (11/188).

[386] Buhãrî (7288), Muslim (1337).

[387] Ibn Ebî Šejbe (2/12), sa vjerodostojnim lancem prenosilaca.

[388] Vidjeti: *Medžmu'atu-l-fetãwã* (23/396).

[389] Vidjeti: *Fethu-l-bãrî* (13/322), i *Nejlu-l-ewtãr* (8/277).

[390] Vidjeti: *Bestu-l-keff*, str.14.

[391] Vidjeti: *El-Mudewenetu-l-kubrã* (1/229).

[392] Vidjeti: *El-Ihtijãrãtu-l-'ilmijje*, str.42; i *Fethu-l-bãrî* (2/213) sa opaskama šejha Ibn Bãza. Uzeto iz *El-Qawlu-l-mubîn*, str.259-260.

Treće: Prekomjerno raskoračavanje u safu. Ovaj postupak, također, nema svoje potpore u Sunnetu i očito kontradiktira predajama u kojima se navodi da su ashãbi spojili stopalo sa stopalom i koljeno sa koljenom. Nisu širili svoje noge više od toga. U slučaju da netko od klanjača ne zna za ovaj sunnet, ili zna ali ga ne praktikuje, ili slijedi fikhsko-pravnu školu koja ne zagovara spajanje stopala sa stopalom, onda će onaj koji ga praktikuje stati u širinu svojih kukova, a nožne prste usmjeriti prema kibli.[393] Neće razmicati svoje noge lijevo-desno da bi sastavio stopalo sa stopalom svoga brata, iritirajući ga time. Ovdje je bitno naglasiti da primjena svakog sunneta povećava vrijednost namazu i upotpunjuje ga. Allahov Poslanik ﷺ je kazao: *"Klanjajte kako ste vidjeli mene da klanjam,"* [394] tj. obavite namaz kako sam ga ja obavio bez dodavanja ili oduzimanja.

Četvrto: Preticanje imãma. Ova pojava raširena je u gotovo cijelom muslimanskom svijetu. Brojni su hadisi koji zabranjuju preticanje imãma. Citiraćemo one najpoznatije i najispravnije.

Enes b. Mãlik ﷺ prenosi **da se Allahov Poslanik ﷺ jedanput nakon namaza okrenuo prema ashãbima i rekao:** ***"O ljudi, ja sam vaš imãm, zato me ne pretičite sa rukû'om, sedždom, kijamom, niti predavajući selam."***[395]

Ebû Hurejre ﷺ kaže da je Allahov Poslanik ﷺ rekao: ***"Zar ne strahuje onaj koji digne glavu prije imãma da će mu Allah izobličiti njegovu u magareću glavu."*** [396] Na osnovu ovog hadisa imãm Buhãrî je naslovio cjelinu *"Grijeh onoga koji digne glavu prije imãma"*.[397] Imãm Newewî u Muslimovom *"Sahîhu"*

---

[393] Vidjeti: *Svojstva Poslanikovog ﷺ namaza*, str.78, od autora.

[394] Buhãrî (7246) i u *El-Edebu-l-mufredu* (213), Dãrimî (1253), Dãrequtnî (1296) i ocijenio ga je vjerodostojnim.

[395] Muslim (426) i ovo je njegova verzija. Ebû Dãwud (619), Ibn Mãdže (973), Dãrimî (1315).

[396] Buhãrî (691), Muslim (427).

[397] Vidjeti: *Sahîhu-l-Buhãrî*, str.155.

naslovio je poglavlje *"Zabrana preticanja imãma čineći rukû', sedžde i slično".*[398] Ovom hadisu imãm Bezzãr i Taberãnî dodaju: ***"...onaj ko diže i spušta glavu prije imãma zaista je njegova glava u šejtanovoj ruci."***[399]

Ibn Džundub prenosi da je Vjerovjesnik ﷺ kazao: ***"Kada budete klanjali ne pretičite imãma sa rukû'om i sedždom, već neka on vas pretekne."***[400]

Ovi hadisi jasno ukazuju na zabranu preticanja imãma, a također i činjenja istovremenih pokreta sa imãmom.

'Ãiša ﵂ prenosi da je Allahov Poslanik ﷺ rekao: ***"Imãm treba da se slijedi i ne razilazite se od njega. Kada donese tekbir donesite i vi, kada digne glavu i vi, kada bude klanjao sjedeći klanjajte i vi sjedeći."***[401] U komentaru ovog hadisa imãm Newewî kaže: "Kada imãm završi sa tekbirom tek tada muktedije donose tekbir. Tako čine rukû' i sedžde nakon što ih učini imãm, te predaju selam nakon što imãm preselami."[402] Tako su ashãbi Allahovog Poslanika ﷺ razumjeli ovaj hadis.

El-Berã b. 'Ãzib kaže: **"Kada bi Allahov Poslanik ﷺ rekao: *'Semi' Allahu limen hamideh'*, nijedan od nas ne bi povijao svoja leđa dok Allahov Poslanik ﷺ ne pusti svoje čelo na tlo, potom bismo učinili sedždu nakon njega."**[403] U drugoj predaji stoji: **"Ostali bismo stojeći dok ne vidimo Vjerovjesnika ﷺ da je stavio svoje čelo na tlo, potom bismo ga slijedili."**[404] Imãm Ahmed b. Hanbel kaže: "Imãm je obavezan posavjetovati muktedije, zabraniti im da ga pretiču čineći rukû' i sedžde i da ih ne čine zajedno sa imãmom. S druge strane, treba im

---

[398] Vidjeti: *El-Minhãdž* (4/125).

[399] Bezzãr (El-kešf 475). Imãm Hejsemî u *Medžme'u-z-zewãid* (2/230) kaže da je ovaj lanac prenosilaca dobar. 'Abdu-r-Rezzãq (3753) kao riječi Ebû Hurejre ﵁ koga je ispravnim ocijenio hãfiz 'Asqalãnî u *El-Fethu* (2/237).

[400] Bezzãr (El-kešf 473). Vidjeti: Es-*Silsiletu-s-sahîha* (3/38).

[401] Buhãrî (688), Muslim (412, 414) i ovo je njegova verzija.

[402] Vidjeti: *El-Minhãdž* (4/110-111).

[403] Buhãrî (690), Muslim (474).

[404] Muslim (474) koji navodi pet identičnih predaja.

narediti da ih čine nakon što ih on učini."[405] Na drugom mjestu imãm Ahmed kaže: "Čudno je da se čovjek odazove na ezan želeći obaviti namaz iskreno u ime Allaha. Nekada izađe po kiši, blatu i noćnoj tami nesiguran od njenih izazova, a možda je i bolestan. Potom ga šejtan prevari pa pretiče imãma u namazu i izađe iz džamije bez namaza."[406] Prema tome, očita je greška onih koji žure prije imãma ne znajući da tako mogu izaći iz džamije griješni umjesto nagrađeni. S druge strane, neki klanjači kasne za imãmom, pa čine ruknove u vremenu kada imãm treba prijeći ili prelazi na drugi rukn. Ko kasni za imãmom nije postupio po uputi Poslanika ﷺ koji kaže: ***"Imãm treba da se slijedi i ne razilazite se od njega, pa kada donese tekbir donesite i vi, kada učini rukû' učinite i vi."*** [407] Dakle, muktedije čine sve radnje neposredno nakon imãma, ne prije niti kasnije, već onako kako su to činili ashãbi Allahovog Poslanika ﷺ.

Peto: Zijevanje u namazu. Nema dvojbe da šejtan nastoji pokvariti ili umanjiti vrijednost vjernikovog namaza. Došaptava mu u namazu: "Prisjeti se toga i toga," tako da se čovjek sjeti onoga čega se nije mogao ranije sjetiti, pa zaboravi koliko je klanjao rekata.[408] Jedna od šejtanskih metoda je nagovaranje muslimana na zijevanje u namazu i to daleko više nego u drugim vremenima. Tako, vidimo da čovjek skoro nikad ne zijeva, međutim, kada donese početni tekbir počne sa zijevanjem. Ebû Hurejre ؓ prenosi **da je Allahov Poslanik ﷺ kazao:** ***"Allah voli kihanje, a ne voli zijevanje, pa kada neko od vas kihne i zahvali Allahu obaveza svakom muslimanu koji ga čuje da mu kaže: 'jerhamukellãh'. Zijevanje je od šejtana, pa ko bude zijevao neka se suzdrži koliko može, a ko*** *(otvori svoja*

[405] Vidjeti: *Risãletu-s-salãh*, str.25, od imãma Ahmeda.
[406] Vidjeti: *Ibid*, str.15.
[407] Buhãrî (688), Muslim (414).
[408] Hadis u ovome kontekstu bilježi Buhãrî (1231), i Muslim (389).

usta, zijevajući) ***kaže: 'Aaah', šejtan mu se smije."*** [409] U predaji Ebû Se'îda el-Hudrija Vjerovjesnik ﷺ kaže: ***"Ko bude zijevao neka stavi svoju ruku na usta i stisne ih, jer šejtan ulazi u njih."*** [410] Imãm Buhãrî je u svome *"Sahîhu"* i u *"El-Edebu-l-mufredu"* naslovio poglavlje *"Stavljanje ruke pri zijevanju".*[411] Međutim, imãm Buhãrî nije spomenuo ovaj hadis u *"Es-Sahîhu"* zbog toga što nije ispunio njegove kriterije, ali je naslovio cjelinu kojom je ukazao na njega, potom ga je citirao u djelu *"El-Edebu-l-mufred"*. Ovo je bonton muslimana uzet iz neprikosnovenog izvora, Sunneta Allahovog Poslanika ﷺ. Stavljanje ruke na usta vrijedi uvijek osim u namazu, kada se ne stavlja ruka na usta. U hadisu Ebû Se'îda ؓ stoji da je Allahov Poslanik ﷺ rekao: ***"Kome se bude zijevalo u namazu neka se suzdrži od zijevanja koliko može, jer šejtan ulazi u usta onoga koji zijeva."*** [412] Dakle, zijevanje u namazu se suzbija koliko je moguće. Allah ﷻ voli kihanje, ali pored toga **Allahov Poslanik ﷺ stišavao je svoj glas prilikom kihanja.**[413] Šta je onda sa zijevanjem i onim klanjačima koji zijevajući kažu "aaah" tako da se čuje po cijeloj džamiji?! Po ovosvjetskim kriterijima potčinjeni ne može zijevati u prisustvu pretpostavljenog, pa kako onda zijevati u namazu dok se stoji pred Gospodarom svih svjetova, Uzvišenim Allahom?!

---

409 Buhãrî (6226), Tirmizî (2747), Ahmed (2/428), Hãkim (4/263-264).

410 Muslim (2995), Buhãrî u *El-Edebu-l-mufredu* (949), Tirmizî (2746), Ebû Dãwud (5025), Ibn Huzejme (2/60), Dãrimî (1328), Ahmed (3/96).

411 Vidjeti: *Sahîhu-l-Buhãrî*, str.1329, i *El-Edebu-l-mufred*, str.357.

412 Muslim (2995), Tirmizî (370), Ibn Huzejme (2/61).

413 Tirmizî (2745); Ebû Dãwud (5029); Bejheqî u *Es-Sunenu* (2/290), u *Eš-Šu'abu* (7/31), i u *El-Adab* (350); Ebû Nu'ajm u *El-Hilije* (8/398); Džewherî u *Musnedu Ibni-l-Džãd* (1/476). Imãm Tirmizî i šejh Albãnî ovaj hadis ocijenili su vjerodostojnim. Ibn Earebî ga smatra dobrim. Vidjeti: *Fethu-l-bãrî* (10/602). Slično ovome navodi se u hadisu Ibn 'Umera, ali se hadiski stručnjaci kritički osvrću na njegovu autentičnost. Vidjeti: *Medžme'u-z-zewãid* (8/56). Hãfiz Ibn Hadžer kaže: "Od etike kihanja je stišati glas, zahvaliti Allahu povišenim glasom, poriti svoje lice da se ne uznemiravaju prisutni..." Vidjeti: *Fethu-l-bãrî* (10/602). Na osnovu prethodnog hadisa imãm Tirmizî i Bejheqî naslovili su cjelinu "Prigušivanje glasa i pokrivanje lica kod kihanja". Vidjeti: *Tuhfetu-l-ahwezî* (8/14) od Mubãrekfûrija; *El-Adab*, str.209, *Eš-Šu'ab* (7/31) od imãma Bejheqija.

Šesto: Puno pokreta i uznemirenost u namazu. Svaki bespotrebni pokret u namazu aludira da klanjač nije dovoljno koncentrisan i skrušen. Neki u namazu pucketaju prstima, gledaju u sat ili kroz prozor, neprekidno pomjeraju svoja stopala, koljena, noge ili cijeli trup, dižu svoje glave gore-dolje, bespotrebno popravljaju svoju odjeću ili glade bradu, dišu tako duboko da se jasno čuje uzdisaj i izdisaj, bespotrebno se nakašljavaju, osmjehuju itd. Uzvišeni Allah hvali one koji smireno, skrušeno i ponizno obavljaju namaze, pa kaže:

قَدۡ أَفۡلَحَ ٱلۡمُؤۡمِنُونَ﴿١﴾ ٱلَّذِينَ هُمۡ فِي صَلَاتِهِمۡ خَٰشِعُونَ﴿٢﴾ سورة المؤمنون **"Uspjeli su vjernici oni koji namaze svoje skrušeno obavljaju."**[414] U drugom ãjetu, opisujući prave vjernike Allah ﷻ kaže:

ٱلَّذِينَ هُمۡ عَلَىٰ صَلَاتِهِمۡ دَآئِمُونَ﴿٢٣﴾ سورة المعارج **"Oni koji svoje namaze smireno obavljaju."**[415] Smirenost i skrušenost su srž namaza a a ko ona isčezne namaz gubi svoju svrhu i postaje samo forma bez efekta. **Allahov Poslanik ﷺ je vidio ashãbe kako pokazuju svojim rukama lijevo-desno dok predaju selam, pa im je rekao:** ***"Šta vam je pa pokazujete svojim rukama, kao da su repovi konja preplašenih?! U namazu budite smireni!"*** [416] U drugim predajama Vjerovjesnik ﷺ kaže: ***"Čovjek završi namaz a od njega mu se ne upiše osim desetina ili devetina ili osmina ili sedmina ili šestina ili petina ili četvrtina ili trećina ili polovina."*** [417] Neki islamski učenjaci kažu da tri ili više bespot-rebnih pokreta klanjaču kvari namaz. Za ovo mišljenje ne postoje pouzdani dokazi[418] na koje se možemo osloniti, već je ispravno kazati da bespotrenbi pokreti i uznemirenost u namazu mogu

---

[414] Prijevod značenja Qur'ãna, sûra *El-Mu-minûn*, 1-2.

[415] Prijevod značenja Qur'ãna, sûra *El-Me'ãridž*, 23. Ovo je jedan od komentara ovoga ãjeta.

[416] Muslim (430 i 431).

[417] Ebû Dãwud (796), Ahmed (4/319), Ibn Hibbãn (5/211), Ebû Ja'lã (1615), Bejheqî (2/281) i u *Eš-Šu'abu* (3/136); Humejdî u *El-Musnedu* (1/80); Tajãlisî (650), sa dobrim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Sahîhu-s-sunen* (1/226).

[418] Vidjeti: *Fetãwã islãmijje* (1/199-200), i *El-Qawlu-l-mubîn*, str.114.

pokvariti namaz, ne ograničavajući to na određeni broj, a Allah ﷻ najbolje zna. Ovdje možemo upozoriti na jedan apokrifan hadis u kome stoji *da je Poslanik ﷺ vidio čovjeka kako se igra svojom bradom u namazu, pa je rekao: "Da je njegovo srce smireno, bili bi i udovi."*[419]

Sedmo: Kupoprodaja u džamiji.[420] Džamije su Allahove kuće, namijenjene prevashodno za ibadet, i nema smetnje u njima činiti ono što će koristiti vjeri i muslimanima. Međutim, nije dozvoljeno od džamije činiti pijacu. Ebû Hurejre ؓ prenosi da je Vjerovjesnik ﷺ kazao: ***"Ako vidite nekoga da prodaje ili kupuje u džamiji recite: 'Dabogda ti ne uspjela trgovina,'a ako vidite nekoga da pita za izgubljenu životinju recite: 'Allah ti je ne vratio'."***[421] U drugom hadisu stoji **da je Allahov Poslanik ﷺ zabranio kupovinu i prodaju u džamiji**.[422] U ovo, također, ulazi i beskorisna priča u kojoj ima ogovaranja, preno-šenja riječi i sl., koja je u osnovi zabranjena i mimo džamije.

Ovo su samo neki najučestaliji propusti koji se dešavaju za vrijeme džume-namaza.

---

[419] 'Alî Hãkim Tirmizî u *Newãdiru-l-usûl* (4/24; 2/172; i 3/210), U lancu prenosilaca ovog hadisa ima Ebû Dãwud Sulejmãn b. 'Amr Kûfî koji je po mišljenju mnogih učenjaka pokvareni lažov koji izmišlja hadise i pripisuje ih Poslaniku ﷺ. Vidjeti: *El-Kãmilu fi-d-du'afã* (3/245-246), i *El-Mugnî fi-d-du'afã* (1/442). Ova predaja navodi se i drugim putem kao riječi Ebû Hurejre ؓ. Međutim, u njenom lancu prenosilaca ima mahana. Zbog neprihvatljivosti ovog predanja vidjeti: *Tahrîdžu ehãdîsi-l-ihjã* (sa El-Ihjã 1/205-206) od hãfiza 'Irãqija; *Fejdu-l-qadîr* (5/319); *El-Bejãnu we-t-tarif* (3/130) od imãma Hisinija; *Es-Silsiletu-d-da'îfe* (1/143-144); *Irwãu-l-galîl* (2/92-93) i *Da'îfu-l-džãmi'a* (4821). Ovaj hadis je poznat kao riječi Ibn Musejjiba koga bilježi Ibn Ebî Šejbe (2/86), *'Abdu-r-Rezzãq* (2/266), Ibn Mubãrek u *Ez-Zuhdu* (1/419), Muhammed b. Nasr u *Tazimu qadri-s-salãh* (1/194), sa slabim lancem prenosilaca. Također ga bilježi Muhammed b. Nasr u *Tazimu qadri-s-salãh* (1/194) kao riječi Huzejfe b. Jemãna, ali sa isto tako slabim lancem prenosilaca.

[420] Vidjeti: *Tenbîhu-l-gãfilîn*, str.261 i 263.

[421] Tirmizî (13219 i ocijenio ga je dobrim. Ibn Huzejme (3/274), Ibn Hibbãn (El-mewãrid 313), Bejheqî (2/447), Ibn Sunî (154), Nesãî u *'Amelu-l-jewmi* (176), Dãrimî (1401), Ibn Hazm (4/246-247), Hãkim (2/56) i kaže da je ova predaja vjerodostojna po Muslimovim kriterijima. S njim su se suglasili imãm Zehebî i šejh Albãnî. Vidjeti: *Netãidžu-l-efkãr* (1/295), i *Udžãletu-r-rãgibi-l-mutemenni* (1/210). Imãm Muslim (568) također je zabilježio drugi dio ovog hadisa.

[422] Tirmizî (322) i ocijenio ga je dobrim. Ebû Dãwud (1079), Ibn Mãdže (756) Ahmed (2/179). Šejh Albãnî ovu predaju smatra dobrom. Vidjeti: *El-Miškah* (1/228). Šejh Ahmed Šãkir ju je ocijenio vjerodostojnom u svojim opaskama na *El-Musned* (6/230).

Što se tiče učenja Qur'ãna na džumi, Ebû Hurejre ﵁ prenosi **da je Allahov Poslanik ﷺ na prvom rekatu džume-namaza učio sûru *El-Džumu'a*, a na drugom *El-Gãšijeh*. Ponekad bi umjesto *El-Gãšijeh* na drugom rekatu učio sûru El-*Munãfiqûn*.**[423] Također, En-Nu'mãn b. Bešîr prenosi **da bi Allahov Poslanik ﷺ na džumi i bajram-namazu učio sûre: El-E'alã i El-Gãšijeh.**[424]

Nakon završetka namaza Allahov Poslanik ﷺ bi se okrenuo prema ashãbima: Semure b. Džundub kaže: **"Nakon što bi predao selam Vjerovjesnik ﷺ okrenuo bi se licem prema nama."**[425] Na osnovu ovog hadisa imãm Buhãrî je naslovio cjelinu *"Imãm se okreće prema muktedijama nakon selama"*.[426] 'Ãiša kaže **da Allahov Poslanik ﷺ ne bi ostao na svome mjestu nakon selama, osim da izgovori: *"Allahumme ente-s-selãm we minke-s-selãm tebãrekte jã ze-l-dželãli we-l-ikrãm."***[427] Šejhu-l-islaam Ibn tejmijje kaže: "Ne treba imãm nakon selama ostati na svome mjestu, osim da izgovori *'Allahumme ente-s-selãm...'*."[428] Potom bi Allahov Poslanik ﷺ zikrio nakon džume-namaza na način o kome smo prethodno govorili u knjizi *"Svojstva Poslanikovog ﷺ namaza"*.

[423] Muslim (877), Nesãî (1422), Ebû Dãwud (993-994), Tirmizî (519), Ibn Mãdže (924), Ibn Ebî Šejbe (1/471), Ibn Hibbãn (7/46-47), Ibn Huzejme (3/171), Bezzãr (9/215).

[424] Muslim (878), Nesãî (1421), Ebû Dãwud (992), Tirmizî (3/56), Ibn Mãdže (926), Ibn Ebî Šejbe (1/471), Ibn Hibbãn (7/48), Ahmed (5/13-14), Ibn Huzejme (3/172), Taberãnî (7/221).

[425] Buhãrî (845).

[426] Vidjeti: *Sahîhu-l-Buhãrî*, str.185.

[427] Muslim (592), Tirmizî (298), Ibn Mãdže (934), Tajãlisî (1558).

[428] Vidjeti: *Medžmu'atu-l-fetãwã*, (22/505).

Džumanski sunneti nakon namaza

Ebû Hurejre ﵁ prenosi da je Allahov Poslanik ﷺ kazao: *"Ako budete klanjali poslije džume, klanjajte četiri rekata."* [429] Ibn 'Umer ﵁ prenosi **da Allahov Poslanik ﷺ nije klanjao nakon džume-namaza, osim kada se vrati kući. Klanjao bi dva rekata.**[430] Sunneti nakon džume u mnogo čemu liče sunnetima nakon podne-namaza. **Od Allahovog Poslanika ﷺ preneseno je da je klanjao nakon podne-namaza dva**[431] **i podstakao na klanjanje četiri rekata.**[432] Dva šejhu-l-islama Ibn Tejmijje i Ibn Qajjim odabrali su mišljenje da se klanjaju četiri rekata nakon džume ako se klanjaju u džamiji, a ako se klanjaju kod kuće onda dva rekata.[433] Ibn Qajjim kaže: "Na ovo ukazuju hadisi Poslanika ﷺ. Ebû Dãwud prenosi da je Ibn 'Umer nakon džume klanjao četiri rekata u džamiji, ili dva kod kuće."[434]

Međutim, ne poznajemo vjerodostojne i jasne hadise na kojima se zasniva ovo mišljenje. Što se tiče citirane predaje Ibn 'Umera ﵁ ona je u *"Zãdu-l-me'ãd-u"* spomenuta u skraćenom i iskrivljenom obliku. Izvorna verzija ove predaje spominje **da je Ibn 'Umer ﵁ nakon džume-namaza u Mekki klanjao dva, potom je klanjao četiri rekata. Ako bi bio u Medini ne bi klanjao nakon džume dok se ne vrati kući. Klanjao bi dva rekata kod kuće. Kada je upitan o ovom postupku, rekao je: "Tako je činio Allahov Poslanik ﷺ."**[435] Prema tome, ova predaja

---

429 Muslim (881), Ebû Dãwud (1131), Nesãî u *Kitãbu-l-džumu'a* (96), Ahmed (2/499), Tajãlisî (2406), Ismã'îlî u *El-Mu'džemu* (1/343-344), Dulãbî u *El-Kunã* (1/210), Bejheqî (3/240) i u *Es-Sunenu-s-sugrã* (1/224).

430 Buhãrî (937), Muslim (882).

431 Buhãrî (1180), Muslim (729).

432 Tirmizî (427), Ebû Dãwud (1269), Ibn Mãdže (1171), Ahmed (6/325). Imãm Tirmizî i šejh Albãnî ovu predaju smatraju vjerodostojnom. Vidjeti: *El-Miškãt* (1/367).

433 Vidjeti: *Zãdu-l-me'ãd* (1/340), i *Šerhu rijãdu-s-sãlihîn* (3/294).

434 Vidjeti: *Zadu-l-me'ãd* (1/340).

435 Ebû Dãwud (1130), Hãkim (1/290), Bejheqî (3/240). Imãm Hãkim, Newewî, Zehebî, Ahmed

nije validan argument kojim se podupire ovo mišljenje, jer ukazuje da je Ibn 'Umer ﷺ klanjao šest rekata nakon džume-namaza u Mekki a ne četiri.[436] Također, ova predaja nije jasno precizirala da je Ibn 'Umer ﷺ klanjao sunnete u džamiji. Prenosi se od 'Alije b. Ebî Tãliba ﷺ da je naredživao šest rekata nakon džume, dva pa četiri.[437] Slično se navodi od Ebû Mûsãa el-Eš'arijja ﷺ.[438] Ovo mišljenje zastupa imãm Ahmed, ali smatra da se treba preselamiti na svaka dva rekata.[439] Islamski učenjaci se razilaze oko džumanskih sunneta s obzirom na broj rekata i mjesto gdje se klanjaju, u džamiji ili kod kuće. Nema smetnje klanjati nakon džume dva ili četiri rekata u džamiji, ali ih je bolje klanjati kod kuće zbog mnoštva hadisa koji ukazuju da su namazi u kući bolji nego u džamiji, osim propisanih.[440] Također, je lijepo kombinovati dva i četiri rekata zbog očuvanja sunneta.[441] Što se tiče klanjanja šest rekata sunneta nakon džume, koje se navodi u hadisu Ibn 'Umera ﷺ, neki učenjaci smatraju da to vrijedi eksplicitno za El-Mesdžidu-l-harãm u Mekki,[442] a Allah najbolje zna.

Šãkir i šejh Albãnî su ovu predaju ocijenili vjerodostojnom. Vidjeti: *Hulãsatu-l-ahkãm* (2/811-812), opaske Šãkira na *El-Musned* (5/245), i *Sahîhu-s-sunen* (1/310).

[436] Vidjeti: *Nejlu-l-ewtãr* (3/281), *Bezlu-l-medžhûd* (6/154), *Eš-Šerhu-l-mumtia* (5/102), i *Temãmu-l-minne*, str.432-433.

[437] 'Abdu-r-Rezzãq (3/247), Ibn Ebî Šejbe (1/464), i Taberãnî u *El-Mu'džemu-l-kebîr* (9/309), sa vjerodostojnim lancem prenosilaca.

[438] Ibn Munzir u *El-Ewsatu* (4/126).

[439] Vidjeti: *Mesãilu-l-imãmi Ahmed*, str.121, od 'Abdullãha b. Ahmeda b. Hanbela. Ovo mišljenje je također odabrao Ebû Jûsuf. Vidjeti: *Bezlu-l-medžhûd* (6/154).

[440] Vidjeti: *Temãmu-l-minne*, str.341-342. Što se tiče hadisa koji govore o vrijednosti dobrovoljnih namaza u kući vidjeti knjige: *Svojstva Poslanikovog ﷺ namaza* i *Svojstva Poslanikovog ﷺ posta* gdje se opširnije o tome govorilo. Ovdje je bitno naglasiti da je neophodno napraviti pauzu između farza i sunneta, o čemu je također bilo govora.

[441] Vidjeti: *Eš-Šerhu-l-mumti'a* (5/103).

[442] Vidjeti: *Temãmu-l-minne*, str.343. Hãfiz 'Irãqî tvrdi da je Ibn 'Umer ﷺ ovim želio prenijeti postupak Vjerovjesnika ﷺ u Medini, jer nema pouzdanih predaja da je Poslanik ﷺ u Mekki klanjao džumu-namaz. Vidjeti: *Tuhfetu-l-ahwezî* (3/59). Međutim, Ibn Redžeb je porekao klanjanje šest rekata nakon džume. Vidjeti: *Taqrîru-l-qawãid* (1/87).

Propisi klanjanja podne nakon džume-namaza

Uzvišeni Allah je obavezao muslimane na slijeđenje Qur'ãna i Sunneta, koji su osnovni izvor islamskog učenja. Obligatna je dužnost vjernika općenito, a islamskih učenjaka posebno, da se u svim svojim sporovima vraćaju Allahovoj سبحانه وتعالى Objavi i Sunnetu Allahovog Poslanika ﷺ. Ko razborito pogleda u Qur'ãn i vjerodostojne hadise vidjeće da klanjanje podne-namaza nakon džume nema svoje osnove. Također, ovaj čin je u kontradiktornosti sa qur'ãnsko-hadiskim postavkama.

Uzvišeni Allah kaže:

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَوٰةِ مِن يَوۡمِ ٱلۡجُمُعَةِ فَٱسۡعَوۡاْ إِلَىٰ ذِكۡرِ ٱللَّهِ وَذَرُواْ ٱلۡبَيۡعَۚ
ذَٰلِكُمۡ خَيۡرٞ لَّكُمۡ إِن كُنتُمۡ تَعۡلَمُونَ ﴿٩﴾ فَإِذَا قُضِيَتِ ٱلصَّلَوٰةُ فَٱنتَشِرُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَٱبۡتَغُواْ
مِن فَضۡلِ ٱللَّهِ وَٱذۡكُرُواْ ٱللَّهَ كَثِيرٗا لَّعَلَّكُمۡ تُفۡلِحُونَ ﴿١٠﴾ سورة الجمعة

"O vjernici, kada se petkom na namaz pozovete, kupoprodaju ostavite i na namaz pođite, to vam je bolje neka znate. *A kada namaz obavite onda se po zemlji raziđite i Allahovu blagodat tražite i Allaha mnogo spominjite, da biste upjeli."[443] Prvi ãjet aludira na obavezu džume-namaza i zabranu kupoprodaje za vrijeme namaza. Potom Uzvišeni kaže:

فَإِذَا قُضِيَتِ ٱلصَّلَوٰةُ فَٱنتَشِرُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ... **"A kada namaz obavite onda se po zemlji raziđite...**" tj. kada klanjate džumu-namaz, koja po konsenzusu muslimana prvih i potonjih generacija ima samo dva rekata,[444] onda nastavite sa svojim svakodnevnim poslovima.

---

[443] Prijevod značenja Qur'ãna, sûra *El-Džumu'a*, 9-10.

[444] Vidjeti: *El-Idžmã*, str.45; *Hulãsatu-l-ahkãm* (2/809), i *Keššãfu-l-kinã* (2/76), *Hajru-l-ejjãmi*, str.34.

Islam je upotpunjen u Poslanikovo ﷺ vrijeme tako da nije moguće činiti bilo kakve promjene nakon toga. Allah ﷻ kaže: ﴿...ٱلْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي...﴾ سورة المائدة ٣ "...**Danas sam vam vašu vjeru upotpunio i Svoju blagodat prema vama usavršio**..."[445] Allahov Poslanik ﷺ je rekao: *"Ostavio sam vam dvije stvari, ako ih se budete držali nikada nećete zalutati; - Qur'ãn i moj Sunnet."* [446] U drugoj predaji stoji: *"...ko bude živio nakon mene vidjeće mnoga razilaženja. Zato se držite moga Sunneta i sunneta mojih pravednih i upućenih vladara nakon mene. Prihvatite se toga kao kada svojim očnjacima zagrizete nešto. Dobro se pazite novotarija, jer je svaka novotarija zabluda."*[447]

Sunnet Allahovog Poslanika ﷺ jasno ukazuje da nakon džume **nema drugog namaza, osim redovnih džumanskih sunneta koje je Allahov Poslanik ﷺ klanjao kod kuće dva rekata,[448] ili preporučio klanjanje četiri rekata.**[449] Također, nije nam preneseno od ashãba i tãbi'îna da su klanjali podne nakon džume-namaza, a ko se to doljednije držao vjere od njih?! Allah se smilovao imãmu Mãliku koji je rekao: *"Ko uvede u islam*

---

445 Prijevod značenja Qur'ãna, sûra *El-Mãideh*, 3.

446 Mãlik (*Tenwîru-l-hawãlik* 3/93), Hãkim (1/93), Bejheqî (10/114), Dãrequtnî (4559), Lãlikãî u *Šerhu usûli-l-i'tikad* (1/80), Ibn 'Abdu-l-Berr u *Et-Temhîd* (24/331), Ibn Hazm u *El-Ihkãmu* (6/243). Šejhu-l-islam Ibn Tejmijje je ovim hadisom dokazivao obavezu slijeđenja Sunneta. Vidjeti: *Mes'eletu-t-tekfîr* (2/474) od šejha 'Abdu-l-Medžîda Mešãbija. Šejh Albãnî ga je ocijenio dobrim u *Es-Silsiletu-s-sahîha* (4/355-361) i *El-Miškãtu* (1/66).

447 Ebû Dãwud (4607), Tirmizî (2676) Ibn Mãdže (43-44), Ahmed (4/126-127), Dãrimî (95), Ibn Weddãh u *El-Bid'u we-n-nehî 'anhã* (76), Lãlikãî u *Šerhu usûli-l-i'tikad* (1/75-76) i (2/1045-1046), Ibn Ebî 'Ãsim u *Es-Sunne* (54), 'Adžurî u *Eš-Šerî'ah* (1/170-171), Ebû 'Amr Dãnî u *Er-Risãletu-l-wafije* (198) i u *El-Fiten* (123-124), Taberãnî u *El-Kebîru* (18/254-259) i u *Musnedu-š-šãmijjine* (1/254), Ibn 'Abdu-l-Berr u *Et-Temhîdu* (21/278-279) i u *Džãmi'u bejãni-l-'ilmi we fadlihi* (1667), Ibn Bettah u *El-Ibãne* (1/79), Herewî u *Zemmu-l-kelãmi we ehlihi* (4/64), Hãkim (1/95-96), Ibn Džewzî u *Teblîsu Iblîs*, str.13-14. Imãm Tirmizî, Bezzãr, Ibn 'Abdu-l-Berr, Hãkim, Dijã Maqdisî, Ibn Tejmijje, Zehebî i šejh Albãnî su ovaj hadis ocijenili vjerodostojnim. Vidjeti: *Džãmi'u bejãni-l-'ilmi we fadlihi*, str.474; *Medžmu'atu-l-fetãwã* (4/399); *Sijeru e'alãmi-n-nubelã'* (18/190); *Sahîhu-l-džãmi'a* (1/499) i *Irwãu-l-galîl* (8/107-108).

448 Buhãrî (937), Muslim (729).

449 Muslim (881), Ebû Dãwud (1131), Ahmed (2/499), Ibn Huzejme (3/183), Ibn Munzir (4/125), Tajãlisî (2406), Dulãbî u *El-Kuna* (1/210), Bejheqî (3/240), Ibn Ebî Šejbe (1/464).

neku novotariju, smatrajući je lijepom, potvorio je Poslanika ﷺ da je pronevjerio svoje poslanstvo, jer Uzvišeni Allah kaže: '**Danas sam vam vašu vjeru upotpunio.**' *Šta tada nije bilo od vjere (u vrijeme Poslanika ﷺ i ashãba) nije ni danas vjere.*"[450] Poznati tãbi'în Hassan b. 'Atijje je rekao: "Kada jedan narod bude uvodio novotarije u vjeru, Allah ﷻ će u istoj mjeri uzdizati od njih Sunnet i neće im ga vratiti do Sudnjeg dana."[451] Mnoge hadiske zbirke kao *"El-Musannef"* (1/463-465) od Ibn Ebî Šejbe, *"El-Musannef"* (3/245-248) od 'Abdu-r-Rezzãqa, *"Es-Sunenu-l-kubrã"* (3/239-240) od imãma Bejheqija, *"El-Ewsat"* (4/124-127) od imãma Ibn Munzira i druge prepune su predaja da prve generacije nakon džume-namaza nisu ništa klanjali osim džumanske sunnete dva ili četiri rekata. Što se tiče naklanjavanja podne-namaza nije preneseno ni od jednog od njih u vjerodostojnoj, niti u slaboj, pa ni u apokrifnoj verziji. Poznati ashãb 'Abdullãh b. Mes'ûd ؓ je kazao: *"Slijedite (praksu Poslanika ﷺ i ashãba) to vam je dovoljno, a klonite se novotarija, uistinu je svaka novotarija zabluda."*[452] Slično ovome navodi se od Ibn 'Abbãsa ؓ.[453] U drugoj predaji od Ibn Mes'ûda ؓ stoji: *"O ljudi, vićete kao i drugi uvoditi novotarije,*

---

450 Vidjeti: *El-i'tisam* (1/62) i (2/368) od imãma Šãtibija; *El-Bid'atu we eseruhã*, str.29, od Selima b. 'Ãida Hilãlija. Slično ovoj izreci rekao je Ibn Hazm. Vidjeti: *El-Ihkãm* (6/255).

451 Dãrimî (98), Ibn Weddãh u *El-Bid'a* (93), Ibn Bettah u *El-Ibãne* (1/97), Lãlikãî u *Šerhu usûli-l-i'tikad* (1/92), Ebû Nu'ajm u *El-Hilije* (6/73), sa ispravnim lancem prenosilaca. U ovome smislu prenosi se hadis od Poslanika ﷺ ali je njegov lanac prenosilaca faličan. Ahmed (4/105), Taberãnî u *El-kebîru* (18/99), Bezzãr (*El-kešf* 1/82). Vidjeti: *Medžme'u-z-zewãid* (1/188), *Fejdu-l-qadîr* (5/499-500), *Miškãtu-l-mesãbîh* (1/66), *Da'îfu-t-tergîb* (1/39-40), *Da'îfu-l-džãmi'a*, str.720. Nije prihvatljiva ocjena ovog hadisa dobrim kako smatraju pojedini učenjaci, jer se u njegovom lancu prenosilaca nalazi Ebû Bekr b. 'Abdullãh Šãmî Gassãnî koji je nepouzdan. Vidjeti: *Fethu-l-bãrî* (13/253) i *Taqrîbu-t-tehzîb* (2/405) od hãfiza 'Asqalãnija.

452 Dãrimî (205), Ibn Bettah u *El-Ibãne* (1/86-87), Merwezî u *Es-Sunne* (79), Taberãnî u *El-kebîru* (9/154), Lãlikãî u *Šerhu usûli-l-i'tikad* (1/84-85), Ibn Weddãh u *El-Bid'a* (19), Asbehãnî u *Et-Tergîbu* (1/294), Bejheqî u *Eš-Šu'abu* (2/407), *El-Medhalu* (1/186) i u *El-i'tikadu*, str.306, sa vjerodostojnim lancem prenosilaca. Vidjeti, također: *El-Džãmi'u li ahkãmi-l-Qur'ãn* (7/140), *Medžem'u-z-zewãid* (1/181), *Kešfu-l-hafã* (1/36) i *El-Bid'a we eseruhã*, str.41-42.

453 Dãrimî (139), Merwezî u *Es-Sunne* (84), Ibn Weddãh u *El-Bid'a* (64), Ibn Bettah u *El-Ibãne* (1/83, 91, 98), Hatîb u *El-Fiqhu we-l-mutefeqqih* (1/436), Ibn Hazm u *El-Ihkãm* (6/221), sa dobrim lancem prenosilaca. Vidjeti: *El-Bãis*, str.25, od imãma Ebû Šãme, i *El-Emru bi-l-itiba*, str.61, od imãma Sujûtija.

pa kada vidite neku novotariju vratite se praksi prve generacije." [454] Imãm Eš-Šãtibî navodi da je Huzejfe b. el-Jemãn ﷺ rekao: *"Klonite se postupaka koje nisu činili ashãbi Allahovog Poslanika ﷺ."* [455] Imãm El-Ewzãî je kazao: "Znanje je ono što se prenosi od ashãba u protivnom nije znanje."[456] Hãfiz Ibn Hadžer kaže: "Sretan je onaj koji se drži upute prvih generacija, a napusti novotarije poznijih naraštaja."[457]

Uzvišeni Allah je pojednostavio praktikovanje dini-islama. Svako ko sebi, na bilo koji način, oteža vjeru, za njega vrijede riječi Allahovog Poslanika ﷺ: ***"Vjera je jednostavna** (prirodna)**, a ko bude pretjerivao u vjeri nadvladaće ga."*** [458] U komentaru citiranog hadisa hãfiz Ibn Hažder kaže: *"Ko se preoptereti u vjeri i ostavi blagost (vjerske validne olakšice), neće ustrajati već će prekinuti i biti poražen."* [459] Ibn Munejjir je kazao: "Ovaj hadis je dokaz Vjerovjesnikovog ﷺ poslanstav. Vidjeli smo, kao i oni prije nas, a svaka osorica (grubijan i cjepidlaka) u vjeri napusti vjeru."[460] Stoga je Poslanik ﷺ govorio: ***"Najbolja vjera je najlakša,"*** [461] tj. onakva kakva je objavljena Vjerovjesniku ﷺ.

---

[454] Dãrimî (169), Merwezî u *Es-Sunne* (81), Ibn Bettah u *El-Ibãne* (1/88). Ovu predaju vjerodostojnom su ocijenili Ibn Redžeb u *Džãmi'u-l-'ulûmi*, str.268, i Ibn Hadžer u *Fethu-l-bãrî* (13/253). Vidjeti: *El-Bãis*, str.24-25, od imãma Ebû Šãme; i *El-Emru bi-l-itiba*, str.59, od imãma Sujûtija. Slično ovome bilježi Lãlikãî u *Šerhu usûli-l-i'tikad* (1/77).

[455] Vidjeti: *El-I'tisam* (3/53) od imãma Šãtibija.

[456] Vidjeti: *Sijeru e'alãmi-n-nubelã* (7/120), i *Fethu-l-bãrî* (13/356).

[457] Vidjeti: *Fethu-l-bãrî* (13/311) od hãfiza 'Asqalãnija. Prenosi se da je Sufjãn Sewrî kazao: *"Novotarija je draža šejtanu od griješenja, jer se čovjek često pokaje zbog svoje nepokornsoti, ali ne zbog novotarije koju čini (jer je smatra vjerom)."* Lãlikãî u *Šerhu usûli-l-i'tikad* (1/127-128), Džewherî u *Musnedu-l-Džãd* (1/272), Ebû Nu'ajm u *El-Hilije* (7/26), Bejheqî u *Eš-Šu'ab* (7/59), Ibn Džewzî u *Telbisu Iblîs*, str.14-15. Vidjeti: *El-Džãmi'u li ahkãmi-l-Qur'ãn* (7/141) od imãma Qurtubija, i *Medžmu'atu-l-fetãwã* (11/472) od šejhu-l-islãma Ibn Tejmijje.

[458] Buhãrî (39), Nesãî u *El-Mudžtebã* (5049) i u *El-kubrã* (6/537), Ibn Hibbãn (1/32), i Ibn 'Abdu-l-Berr u *Et-Temhîdu* (5/121).

[459] Vidjeti: *Fethu-l-bãrî* (1/127).

[460] Vidjeti: *Ibid*.

[461] Ahmed (3/379), Dijã u *El-Muhtãretu* (7/132), Taberãnî u *El-kebîru* (20/296), Ibn Ebî 'Ãsim u *El-Ahadu we-l-mesãnî* (4/349-350). Hãfiz 'Irãqî je ovaj hadis ocijenio dobrim u *Tahrîdžu ehãdîs-l-ihjã* (sa *Ihjã* 1/22), a vjerodostojnim 'Asqalãnî u *Fethu-l-bãrî* (1/126). Vidjeti: *El-Medžme'a* (9/359), *Tahrîdžu ehãdîsi-l-'ulemã*, str.353, od šejha Gamãrija, i *Kešfu-l-hafã* (1/470).

Šejh El-Qãsimî kaže: "Pogledaj kako je Uzvišeni Allah milostiv prema svojim robovima. Propisao im je samo dva rekata toga namaza (tj. džume), jer je znao da će utrošiti određeno svrijeme za slušanje hutbe, a zatim im naređuje da se raziđu po zemlji tražeći Allahove blagodati. Zatim, Pogledaj ljude kako sebi otežavaju vjeru. Tako neki osori od njih klanjaju dvadeset rekata nakon nastupa džumanskog vremena. Klanjaju četiri prije, potom džumu, potom četiri poslije džume-namaza, zatim četiri prije, pa podne, pa opet četiri poslije podne-namaza."[462]

Prema tome, klanjanje podne poslije džume-namaza je uvedena stvar koja nije bila poznata prvim stoljećima islama. Uzvišeni Allah nije obavezao svoje robove da u jednom namaskom vremenu klanjaju dva propisana namaza. Allahov Poslanik ﷺ je zabranio da se jedan namaz ponovi u istom danu, rekavši: ***"Ne klanajjte isti namaz u jednom danu dva puta."***[463] U drugoj predaji stoji **da je Allahov Poslanik ﷺ ugledao jednog čovjeka koji klanja nakon sabaha, pa ga je ukorio pitanjem:** ***"Zar klanjaš sabah dva puta?!"***[464] Vjerovjesnik ﷺ, također kaže: ***"Ne klanjajte vitr-namaz u istoj noći dva puta."***[465]

Ovi i drugi hadisi ukazuju da nije dozvoljeno klanjati dva puta isti namaz u jednom danu, jer je u tome opterećenje za klanjače i pretjerivanje u vjeri, što je identično klanjanju dva propisana namaza u jednom namaskom vremenu. Uzvišeni Allah je propisao pedeset namaza u jednom danu, potom je iz Svoje neizmjerne milosti i ljubavi prema Poslaniku ﷺ, a znajući

[462] Vidjeti: *Islãhu-l-mesãdžid*, str.50-51.

[463] Ebû Dãwud (579), Ahmed (2/19), sa ispravnim lancem prenosilaca.

[464] Ibn Mãdže (1165), Ibn Ebî Šejbe (7/310), Ahmed (5/447), Ibn Ebî 'Ãsim u *El-Ahadu we-l-mesãni* (4/176), Taberãnî (18/367), Ibn 'Abdu-l-Berr (13/38), Hãkim (1/275) koji kaže da ovaj hadis odgovara Buhãrijinim i Muslimovim kriterijima. Vjerodostojan ga smatra šejh Albãnî. Vidjeti: *Sahîhu-s-sunen* (1/341).

[465] Nesãî (1678), Tirmizî (470), Ebû Dãwud (1439), Ibn Hibbãn (6/202), Tajãlisî (1095), Ibn Ebî Šejbe (2/84). Imãm Tirmizî, Ahmed Šãkir i šejh Albãnî su ovaj hadis ocijenili vjerodostojnim. Vidjeti opaske Šãkira na *Džãmi'u-t-Tirmizî* (2/334), i *Sahîhu-l-džãmi'a* (2/1256).

za ljudsku slabost, smanjio to na samo pet namaza. Neki muslimani odlaze u jednu krajnost pa ne klanjaju propisane namaze redovno, dok drugi dodaju namaze kojim ih Uzvišeni Allah nije obavezao. Najbolji je srednji put, put između dvije krajnosti kojim su hodili Poslanik ﷺ i prve generacije.

Znači, nepravilno je klanjati podne-namaz nakon džume, ali je još nepravilnije i zabranjeno smatrati to obavezom, potom osuđivati one koji postupaju po Sunnetu Poslanika ﷺ, ograničavajući se na džumu-namaz i redovne džumanske sunnete, a Uzvišeni Allah najbolje zna.

Neki neosnovani postupci vezani za petak i džumu-namaz [466]

Na ovom mjestu spomenut ćemo samo najizrazitije nepravilnosti koje su prisutne na našim prostorima. Što se tiče općenitih propusta koji se čine u ovom danu u mnogim muslimanskim zemljama, oni su mnogobrojniji. Neke od ovih nepravilnosti nisu navedene u spomenutim izvorima, pa smo ih označili riječju autor, koja stoji u zagradi ma kraju dotičnog citata.

1. Učenje Qur'ãna, posebno sûre Jãsîn izričito uoči petka.
2. Učenje Qur'ãna mrtvima uoči petka.
3. Zabrana rezanja noktiju petkom i obaveza ukopavanja istih ako se to ipak učini. (Autor)
4. Učenje sûre El-Kãfirûn i El-Ihlãs na akšamu i sûre El-Džumu'a i El-Munãfiqûn na jaciji uoči petka.
5. Smatrati obaveznim učenje sûre Es-Sedžde i El-Insãn petkom na sabahskom farzu.
6. Učenje sûre El-Ihlãs stotinu puta petkom.

---

[466] Vidjeti: *El-Muhalla* (5/114); *El-Bãisu 'alã inkari-l-bidai we-l-hawãdis*, str.111-114 i 119-126; *El-Medžmû'a* (4/401-403, i 4/529); *El-Minhãdž* (6/134); *Rewdatu-t-tãlibîn* (2/32), *Medžmu'atu-l-fetãwã* (22/189 i 393) i (24/204-205 i 216-218); *Sunnetu-l-džumu'atil-qablijje* (77-82), *Edebu-l-hatîb*, str.110-133; *Šerhu sulasijat Ahmed* (2/679), *Fetãwa el-imãmi-š-Šãtibî*, str.127-128; *Fethu-l-bãrî* (1/14) i (11/143); *Et-Telhisu-l-habir* (2/594); *Umdetu-l-kari* (6/185); *Šerhu Suneni Ebî Dãwud* (4/445); *El-Emru bi-l-itiba*, str.247-248; *Kešfu-l-kinã* (2/74); *Hašijetu Ibni 'Abidin* (2/161); *Nejlu-l-ewtãr* (3/271); *Fethu-l-e'alãm* (2/117); *Es-Sirãdžu-l-wehhãdž* (3/158); *Tuhfetu-l-ahwezî* (3/50); *Bezlu-l-medžhud* (6/160); *Islãhu-l-mesãdžid*, str.47-76; *El-Fetãwã es-Sadijje*, str.137-140; *El-ibdãu fî medãri-l-ibtidã*, str.167-179; *Es-Sunenu we-l-mubtede'at*, str.69-78; *Temãmu-l-minne*, str.152; *Es-Silsiletu-s-sahîha* (1/41); *El-Edžwibetu-n-nãfi'a*, str.65-75; *El-Bid'u we-l-muhdesãt*, str.497-498; *Fetãwã islãmijje* (1/179 i 213-214); *Eš-Šerhu-l-mumtia* (1/298-299, 5/133, i 7/78-79); *Fetãwã eš-Šejhi-l-'Usejmîn* (1/400); *Fetãwã el-ledžneti-d-dãime* (8/217 i 242-243); *Tashîhu-d-du'ã*, str.454-459; *Tewdihu-l-ahkãm* (2/346-347); *El-Qawlu-l-mubîn*, str.213-214 i 363-389; *Tahqîqu-l-burhãn*, str.62; *Et-Tahãretu we-s-salãh*, str. 65-67; *Tenhiku-l-kelãm*, str.424; *Hejru-l-ejjãm*, str.84-93; *Mewsuatu-s-salãti-s-sahîha* (3/1140, 1151, 1208-1213); *Ahtaunã fî ramadãn*, str.82; *El-Mesdžidu si-l-islãm*, str.312-348; *Fedãilu-s-salãh*, str.19; *Mewsuatu-l-menãhi-š-šer'ijje* (1/495); *Mãjehummu-l-musallîn*, str.314 i 317-318; *Sirãdžu-l-mutteqîn*, str.45; *El-Enbãu bi ahtai-l-hutaba*, str.105; *Hiqhu hutbeti-l-džumu'a*, str.37-39 i 55-56; *Risãletu-l-mesãdžid*, str.42-44.

7. Zabrana bilo kakvog rada prije džume-namaza. (Autor)
8. Dotjerivanje za džumu-namaz brijanjem brade, oblačenjem svilene odjeće i zlatnog nakita (za muškarce).
9. Učenje sûre El-Qadr nakon abdesta za džumu i druge namaze.
10. Pušiti prije džume-namaza, pa uznemiravati prisutne neprijatnim mirisom duhana.
11. Učenje sûre El-Kehf povišenim glasom i ometanje prisutnih.
12. Bespotreban boravak i priča ispred džamije prije džume-namaza.
13. Posebne halke zikra petkom, prije ili poslije namaza.
14. Rezervacija posebnog mjesta u džamiji, najčešće u prvom safu.
15. Držati konstantna predavanja prije džume-namaza.
16. Imãmovo učenje sûre Jãsîn povišenim glasom prije namaza (Autor)
17. Muezzinovo učenje ezanske dove povišenim glasom i aminanje prisutnih na dovu. (Autor)
18. Riječi muezzina *"Allahumme salli 'alã Muhammedin..."* poslije prvog ezana, a prije četiri rekata "sunneta". (Autor)
19. Čekati završetak drugog ezana potom klanjati dva rekata kada imam počne sa hutbom.
20. Muezzinovo učenje salawãta dok se imãm penje na minber, a prije drugog ezana. (Autor)
21. Učenje posebnih dova na svakoj stepenici minbera i dizanje ruku tom prilikom.
22. Penjati se na svaku stepenicu minbera prvo desnom nogom.
23. Uspinjati se sasvim polagahno na minber.
24. Početi hutbu bismillom prije zahvale Uzvišenom Allahu.
25. Govoriti tihim glasom da džematlije skoro ne čuju imãma.
26. Sjediti na povijenim potkoljenicama dok imãm ne završi sa arapskim dijelom hutbe, potom sjesti u podesan položaj.(Autor)
27. Nakon što imãm privede hutbu kraju ili prouči ***"Inneallãhe je'muru bi-l-'adli..."*** sjesti ponovo na povijene potkoljenice.(Autor)
28. Prekinuti hutbu da bi oni koji zakasne klanjali dva rekata.

29. Učiti sûru El-Ihlãs ili nešto drugo iz Qur'ãna između dvije hutbe.
30. Dizati ruke i doviti u pauzi između dvije hutbe.
31. Aminati povišenim glasom na imamovu dovu.
32. Donositi salawãte na Poslanika ﷺ povišenim glasom kada imãm spomene Vjerovjesnika ﷺ na minberu.
33. Koristiti miswãk dok imãm drži hutbu.
34. Nazivati ili odvratiti selam riječima dok imãm drži hutbu.
35. Kazati *"jerhamukellãh"* onome ko kihne za vrijeme hutbe.
36. Prekomjerno skratiti drugu hutbu.
37. Silaziti stepenicu niže i okretati leđa džematlijama zbog dove.
38. Konstantno učenje ãjeta ***"Innellãhe we melãiketuhu..."*** na minberu.
39. Konstantno učenje ãjeta ***"Innellãhe je'muru bi-l-'adli..."*** pri kraju hutbe na minberu.
40. Poselamiti džematlije nakon prve ili druge hutbe.
41. Polagahno silaziti sa minbera učeći neosnovane dove.
42. Spomenuti apokrifan hadis: *"Allah ne gleda u kriv saf."*
43. Nijetiti riječima za džumu i druge namaze.
44. Početi sa namazom (donijeti početni tekbir) prije nego muezzin završi sa ikãmetom.
45. Klanjanje sunneta neposredno nakon džume-namaza, ne razdvajajući između njih.
46. Rukovanje nakon selama ili zikra i dova riječima *"Teqabbelallãhu minna we minkum..."*, potom staviti dlan desne ruke na grudi nakon rukovanja. (Autor)
47. Riječi muezzina *"Allahumme ente-s-Selãm..."* povišenim glasom.
48. Zajednički zikr nakon namaza, dizanje ruku pri dovi i učenje El-Fãtihe.
49. Dizanje glasa i bespotrebna priča pri izlasku iz džamije.(Autor)
50. Posebna dova nakon izlaza u dvorište džamije, koju uči imãm a ostali aminaju. (Autor)
51. Istovremeni izlazak ljudi i žena iz džamije na ista vrata. (Autor)

52. Doviti usmjeren prema mezarju nakon namaza. (Autor)

Ovim završavamo ov skromno djelo koje je tretiralo svojstva džume-namaza u Poslanikovo ﷺ vrijeme. Isprvano u njemu je od Uzvišenog Allaha.

إِنۡ أُرِيدُ إِلَّا ٱلۡإِصۡلَٰحَ مَا ٱسۡتَطَعۡتُۚ وَمَا تَوۡفِيقِيٓ إِلَّا بِٱللَّهِۚ... ﴿٨٨﴾ سورة هود **"Ja samo želim da učinim dobro koliko mogu, a uspjeh moj je od Allaha."**[467]

Ono što je pogrešno to je od mene i molim Milostivog Gospodara ﷻ da mi oprosti.

وَمَآ أُبَرِّئُ نَفۡسِيٓۚ إِنَّ ٱلنَّفۡسَ لَأَمَّارَةُۢ بِٱلسُّوٓءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّيٓۚ... ﴿٥٣﴾ **"Ja ne pravdam sebe, zaista duša navodi na zlo, osim one kojoj se Gospodar moj smiluje."**[468]

Naša posljenja dova je:

أَنِ ٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿١٠﴾ سورة يونس

"ENI-L-HAMDU LILLÃHI RABBI-L-'ÃLEMĨN."
"**Hvala Allahu, Gospodaru svih svjetova!**"[469]

تمت



467 Prijevod značenja Qur'ãna, sũra *Hũd*, 88.
468 Prijevod značenja Qur'ãna, sũra *Jũsuf*, 53.
469 Prijevod značenja Qur'ãna, sũra *Jũnus*, 10.

Bibliografija

1. *El-Qur'ãnu-l-Kerîm.*
2. *Edebu-l-hatîb*, 'Alî b. Ibrãhîm 'Attãr Dimešqî (724). Egipat (1416).
3. *Ahbãru Mekke*, Muhammed b. Ishãq Fũĩakihî (----), Bejrût (1414).
4. *Ahtauna fî ramadãn*, Muhammed b. Rašid b. 'Abdullãh gafili. Rijad (1418).
5. *'Amelu-l-jewmi we-l-lejleh*, Ahmed b. Muhammed b. Sunî (364). Bejrût (1417).
6. *'Amelu-l-jewmi we-l-lejleh*, Ahmed b. Šu'ajb Nesãî (303), Bejrût (1406).
7. *'Aridatu-l-ahwezî*, Muhammed b. 'Abdullãh b. 'Arebî (543). Bejrût (1415).
8. *Asaru-s-sahãbe*, Zekerijja b. Gulãm b. Qãdir Pakistãnî, Bejrût (1421).
9. *Awnu-l-mabud*, Muhammed Ebû Tajjib Abadi (----), Bejrût (1415).
10. *Bedau-s-senaia*, 'Alãuddîn b. Mes'ûd Kasanî (587), Bejrût (1419).
11. *Bedau-s-senaia*, 'Alãuddîn b. Mes'ûd Kasanî (587), Bejrût (1402).
12. *Bestu-l-keff*, Dželãluddîn 'Abdu-r-Rahmãn Sujûtî (911), Ammãn (1414).
13. *Bezlu-l-medžhud*, Halîl b. Ahmed Seharenfûrî (1346), Kairo (1408).
14. *Bidãjetu-l-mudžtehid*, Muhammed b. Ahmed b. Rušd Qurtubî (595), Bejrũt (1416).
15. *Bulũgu-l-merãm*, Ahmed b. 'Alî b. Hadžer 'Asqalãnî (852), Bejrût (1418).
16. *Da'îfu-l-džãmi'a*, Nãsiruddĩn Muhammed b. Nũh Albãnĩ (1420), Bejrũt (1410).
17. *Da'îfu-s-sunen Ebî Dãwud*, Nãsiruddĩn Muhammed b. Nũh Albãnî (1420), Rijãd (1419).
18. *Da'îfu-s-suneni-t-Tirmizî*, Nãsiruddîn Muhammed b. Nũh Albãnî (1420), Rijãd (1420).
19. *Da'îfu-t-tergîbi-t-terhîb*, Nãsiruddîn Muhammed b. Nũh Albãnĩ (1420), Rijãd (1421).
20. *Delãilu-n-nubuwwe*, Ahmed b. Husejn Bejheqî (458), Bejrût (1405).
21. *Du'afãu-l-Uqajlî*, Muhammed b. 'Umer Uqajlî (332), Bejrût (1404).
22. *Džãmi'u bejãni-l-'ilmi we fadlihi*, Jûsuf b. 'Abdu-l-Berr Endelusî (463), Kairo (1416).
23. *Džãmi'u-l-bejãn*, Muhammed b. Džerîr Taberî (310), Bejrût (1421).
24. *Džãmi'u-l-'ulûmi we-l-hikem*, 'Abdu-r-Rahmãn b. Redžeb Hanbelî (750), Bejrût (1408).
25. *Džãmi'u-t-Tirmizî*, Muhammed b. Sewrete Tirmizî (279), Štampa Šãkir (----).
26. *Džãmi'u-t-Tirmizî (*sa *Et-Tuhfe)*, Muhammed b. Sewre Tirmizî (279), Bejrût (1415).
27. *Dželãu-l-efham*, Šemsuddîn b. Muhammed b. Qajjim Dimešqî (751), Bejrût (----).
28. *Džilbãbu-l-mer'eti-l-muslime*, Muhammed b. Nûh Albãnî (1420), Bejrût (1418).
29. *E'alãmu-l-muweqqi'în*, Šemsuddîn b. 'Abdullãh b. Qajjim Dimešqî (751), Bejrût (1393).
30. *Ed-Dureru-l-muntesire*, Dželãluddîn 'Abdu-r-Rahmãn Sujûtî (911), Rijãd (1415).
31. *Ed-Dirãje fî tahrîdži-l-hidãje*, Ahmed b. 'Alî b. Hadžer 'Asqalãnî (852), Bejrût (----).
32. *Ed-Du'afãu we-l-metrukin*, Ahmed b. Šu'ajb Nesãî (303), Haleb (1369).
33. *Ed-Du'afãu we-l-metrukin*, 'Abdu-r-Rahmãn b. 'Alî b. Džewzî (597), Bejrût (1406).
34. *El-Edeb*, Ebû Bekr Ahmed b. Husejin Bejheqî (458), Bejrût (1406).
35. *El-Ahadu we-l-mesani*, Ahmed b. 'Amr b. Ebî 'Ãsim Šejbãnî (287), Rijãd (1411).
36. *El-'Azame*, Ebû Šejh 'Abdullãh b. Muhammed Asbehanî (396), Bejrût (1414).
37. *El-Bahru-l-muhît*, Muhammed b. Jûsuf Endelusî (749), Bejrût (1403).
38. *El-Bahru-r-rãiq*, Zejnu b. Ibrãhîm b. Muhammed (970), Bejrût (----).
39. *El-Bãis*, Ebû Šãme 'Abdu-r-Rahmãn b. Ismã'îl b. Ibrãhîm (665), Kairo (----).

40. *El-Bãisu-l-hasîs*, Ismã'îl b. Kesîr Qurešî Dimešqî (774), Bejrût (1416).
41. *El-Bejãnu we-t-tahsîl*, Ebû Welîd b. Rušd Qurtubî (520), Bejrût (1404).
42. *El-Bejãnuwe-t-tarif*, Ibrãhîm b. Muhmmed Hasinî (1120), Bejrût (1402).
43. *El-Bid'atu we eseruhã es-sejji fi-l-ummeti*, Selim b. 'Ãid Hilãlî, Bejrût (1421).
44. *El-Bid'u we-l-muhdesãt*, Ibn Bãz sa skupinom učenjaka, Rijãd (1419).
45. *El-Bid'u we-n-nehî 'anhã*, Muhammed b. Weddãh Qurtubî (---), Džedde-Kairo (1416).
46. *El-Džãmi'u fî ehãdîsi-l-ahkãm*, 'Abdu-s-Selãm b. Muhammed Alluš, Bejrût (1420).
47. *El-Džãmi'u li ahkãmi-l-Qur'ãn*, Muhammed b. Ahmed Qurtubî (671), Bejrût (1385).
48. *El-Džerhu we-t-t'adîlu*, 'Abdu-r-Rahmãn b. Ebî Hãtim Rãzî (327), Bejrût (1271).
49. *El-Džumu'a*, Ahmed b. 'Alî b. Se'îd Merwezî (292), Ammãn (1407).
50. *El-Džumu'a*, Ahmed b. Šu'ajb Nesãî (303), Egipat (----).
51. *El-Edebu-l-mufred*, Muhammed b. Ismã'îl Buhãrî (256), Rijãd (1418).
52. *El-Edžwibetu-n-nãfi'a*, Muhammed b. Nûh Albãnî (1420), Bejrût (1400).
53. *El-Ehãdîsu-l-muhtãreh*, Muhammed b. 'Abdu-l-Wãhid Maqdisî (643), Mekka (1410).
54. *El-Emru bi-l-itiba*, Dželãluddîn 'Abdu-r-Rahmãn Sujûtî (911), Kairo (1422).
55. *El-Enbãu bi ahtãi-l-hutãbã*, Sand b. Meluh Eanzi, Bejrût (1422).
56. *El-Esrãru-l-merfû'a*, Muhammed 'Alî Qãrî (1014), Dimešq (1406).
57. *El-Ešbãhu we-n-nezãir*, 'Abdu-r-Rahmãn b. Ebî Bekr Sujûtî (911), Bejrût (1403).
58. *El-Ewsat*, Muhammed b. Ibrãhîm b. Munzir Nejsabûrî (318), Rijãd (1414).
59. *El-Ezkãr*, Ebû Zekerijjã Jahjã b. Šeref Dimešqî Newewî (676), Bejrût (1417).
60. *El-Fiqhu we-l-mutefeqqih*, Ahmed b. 'Alî Hatîb Bagdãdî (462), Rijãd (1421).
61. *El-Fiten*, Ebû 'Amr 'Usmãn b. Se'îd Qurtubî Dãnî (444), Bejrût (1418).
62. *El-Furua*, Muhammed b. Muflih Maqdisî (762), Bjerût (1418).
63. *El-Hawi-l-kebîr*, 'Alî Muhammed Mawerdî (----), Bejrût (1414).
64. *El-Hulãsatu-l-fiqhijje*, Ahmed b. Sãlim Mulhim, Ammãn (1422).
65. *El-I'tibãr*, Muhammed b. Mûsã Hazimî Hemdãnî (584), Bejrût (1416).
66. *El-I'tisam*, Ibrãhîm b. Mûsã Gamãtî Šãtibî (790), Behrejni (1420).
67. *El-I'tikadu we-l-hidãje*, Ahmed b. Husejn Bejheqî (458), Bejrût (1420).
68. *El-Ibãne*, Ibn Bettah 'Abdullãh b. Muhammed Akberî (387), Bejrût (1422).
69. *El-Ibdãu fî medãri-l-ibtidã*, 'Alî Mahfûz, Bejrût (----).
70. *El-Idžmã*, Muhammed b. Ibrãhîm b. Munzir Nejsabûrî (318), Amman (1420).
71. *El-Ifsah*, Ahmed b. Muhammed Hejtemî (973), Amman (1406).
72. *El-Ihkãm*, 'Alî b. Ahmed b. Hazm Endelusî (456), Kairo (1404).
73. *El-Ihtijãr li talili-l-muhtãr*, 'Abdullãh b. Mahmûd Musilî (683), Bejrût (----).
74. *El-'Ilel*, 'Abdu-r-Rahmãn b. Ebî Hãtim Rãzî (327), Bejrût (1405).
75. *El-'Ilelu-l-mutnãhije*, 'Abdu-r-Rahmãn b. 'Alî b. Džewzî (597), Bejrût (1403).
76. *El-Insaf*, 'Alãuddîn b. 'Alî Merdawî (885), Bejrût (----).
77. *El-Isãbe*, Ahmed b. 'Alî b. Hadžer 'Asqalãnî (852), Bejrût (14112).
78. *El-Istizkãr*, Jûsuf b. 'Abdu-l-Berr Endelusî (463), Haleb (1414).
79. *El-Kãmilu fi-d-du'afã*, 'Abdullãh b. 'Alî Džurdžãnî (365), Bejrût.
80. *El-Qawlu-l-mubîn*, Mešhur b. Hasan 'Alî Selmãn, Bejrût (1416).

81. *El-Qawlu-l-mufîd*, Muhammed b. 'Alî b. Muhammed Šewkãnî (1250), Quwajt (1396).
82. *El-Kebãir*, Muhammed b. Ahmed Zehebî (748), Zerka (1408).
83. *El-Kešfu-l-hasîs*, Ibrãhîm b. Muhammed Tarãbilsî (841), Bejrût (1407).
84. *El-Kunã we-l-esmã*, Muhammed b. Ahmed Dulãbî (310), Bejrût (1403).
85. *El-Lãilu-l-mensûre*, Muhammed b. 'Abdullãh Zerkešî (794), Bejrût (1417).
86. *El-Lemãtu fi-l-džumu'a*, Dželãluddîn b. 'Abdu-r-Rahmãn Sujûtî (911), Amman (1407).
87. *El-Mebsut*, Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed Serhasî (----), Bejrût (1406).
88. *El-Medhal*, Ahmed b. Husejn Bejheqî (458), Quwejt (1404).
89. *El-Medhal*, Muhammed b. 'Abdullãh Hãkim Nejsabûrî (405), Bejrût (1404).
90. *El-Mežmû'a šerhu-l-muhezzeb*, Jahjã b. Šeref Newewî (676), Bejrût (1417).
91. *El-Medžruhin*, Muhammed b. Hibbãn Bustî Temimî (354), Haleb (----).
92. *El-Merãsil*, Sulejmãn b. Ešãs Sidžistãnî (275), Bejrût (1418).
93. *El-Mesdžidu fi-l-islãm*, Hajruddîn Wãnelî, Bejrût (1419).
94. *El-Metalibu-l-'alije*, Ahmed b. 'Alî b. Hadžer 'Asqalãnî (852), Mekka (1418).
95. *El-Minnetu-l-kubrã*, Muhammed Dijãu-r-Rahmãn E'azamî, Rijãd (1422).
96. *El-Minhãdž*, Jahjã b. Šeref Dimešqî Newewî (676), Bejrût (1415).
97. *El-Mu'džemu-l-ewsat*, Ebû Qãsim Taberãnî (360), Kairo (1415).
98. *El-Mu'džemu-l-kebîr*, Ebû Qãsim Taberãnî (360), Bagdãd (1404).
99. *El-Mu'džemu-s-sagîr*, Ebû Qãsim Taberãnî (360), Bejrût (----).
100. *El-Mubdia*, Ibrãhim b. Muhammed b. Muflih (884), Bejrût (1400).
101. *El-Mudevenetu-l-kubrã*, Mãlik b. Enes Medinî (179). Bejrût (----).
102. *El-Mufhim*, Ebû 'Abbãs Ahmed b. 'Umer Qurtubî (656) Dimešq-Bejrût (1420).
103. *El-Muharreru-l-wedžiz*, 'Abdu-l-Haqq b. 'Atijje Endelusî (----), Qatar (1411).
104. *El-Mugnî*, 'Abdullãh b. Muhammed b. Qudãme Maqdisî (620), Bejrût (1405).
105. *El-Mugnî fi-d-du'afã*, Muhammed b. Ahmed Zehebî (748), Bejrût (1418).
106. *El-Muhaddisu-l-fãsil*, Hasan b. 'Abdu-r-Rahmãn Ramehurmuzî (360), Bejrût (1404).
107. *El-Muhalla*, 'Alî b. Ahmed b. Hazm Endelusî (456), Bejrût (----).
108. *El-Muharreru-l-wedžiz*, 'Abdu-l-Haqq b. 'Atijje Endelusî (----), Qatar (----).
109. *El-Munteqã šerhu-l-muwetta*, Sulejmãn b. Halef Bãdžî (494), Bejrût (1420).
110. *El-Munteqã*, 'Abdullãh b. 'Alî b. Džãrud Nejsabûrî (307), Bejrût (1408).
111. *El-Mustahredž*, Ahmed b. 'Abdullãh Asbehanî (430), Bejrût (1416).
112. *El-Mustedrek*, Muhammed b. 'Abdullãh Hãkim Nejsabûrî (405), Bejrût (----).
113. *El-Muwafekat*, Ibrãhîm b. Mûsã Gamãtî Šãtibî (790), Saudijska Arabija (1417).
114. *El-Musnedu-l-mustahredž*, Ahmed b. 'Abdullãh Asbehanî (430), Bejrût (1416).
115. *El-Umm*, Ebû 'Abdullãh Muhammed b. Idrîs b. 'Abbãs Šãfi'î (204), Bejrût (1393).
116. *El-Wedžiz fî fiqhi-s-Sunneti we-l-Kitãb*, 'Abdu-l-'Azîz b. Bedewî Halefî, Dimjãt (1416).
117. *El-Wesit*, Muhammed b. Muhammed Gazãlî (505), Kairo (1417).
118. *Er-Risãle*, Ebû 'Abdullãh Muhammed b. Idrîs b. 'Abbãs Šãfi'î (204), Bejrût (----).
119. *Er-Risãletu-l-wãfije*, Ebû 'Amr 'Usmãn b. Se'îd Qurtubî Dãnî (444), Quwajt (1421).
120. *Es-Salãtu we hukmu tãrikihã*, Šemsuddîn b. Qajjim Džewzijje (751), Kairo (----).
121. *Es-Semeretu-l-mustetab*, Muhammed b. Nûh Albãnî (1420), Quwejt (1422).
122. *Es-Silsiletu-d-da'îfe*, Nãsiruddîn Muhammed b. Nûh Albãnî (1420), Rijãd (1392).

123. *Es-Silsiletu-s-sahîha*, Nãsiruddîn Muhammed b. Nûh Albãnî (1420), Rijãd (1404).
124. *Es-Sirãdžu-l-wehhãdž*, Siddîq b. Hasan Hãn Kanudžî (1307), Qatar (----).
125. *Es-Siqat*, Muhammed b. Hibbãn Bustî (354), Bejrût (1395).
126. *Esne-l-metãlib*, Muhammed b. Derwiš Bejrûtî (1276), Bejrût (1412).
127. *Es-Sunne*, 'Abdullãh b. Ahmed b. Hanbel Šejbãnî (290), Demmãm (1416).
128. *Es-Sunne*, Ahmed b. 'Amr b. Ebî 'Ãsim (287), Rijãd (1419).
129. *Es-Sunne*, Muhammed b. Nasr Merwezî (294), Rijãd (1422).
130. *Es-Sunenu-l-kubrã*, Ahmed b. Husejn Bejheqî (458), Mekka (1414).
131. *Es-Sunenu-l-kubrã*, Ahmed b. Šu' ajb Nesãî (303), Bejrût (1411).
132. *Es-Sunenu-l-mehdžure*, 'Abdullãh b. Jûsuf 'Alî Muhammed, Rijãd (1417).
133. *Es-Sunenu-s-sugrã*, Ahmed b. Husejn Bejheqî (458), Bejrût (1420).
134. *Es-Sunenu we-l-mubtede'at*, Muhammed b. Ahmed Hawandî Šekirî, Egipat (----).
135. *Eš-Šerhu mumti'a*, Muhammed b. Sãlih 'Usejmîn (1421), Rijãd (1416).
136. *Et-Tabeqãtu-l-kubrã*, Muhammed b. Sa'd Basrî (230), Bejrût (----).
137. *Et-Tãdžu we-l-iklil*, Muhammed b. Jûsuf 'Abderî (897), Bejrût (1398).
138. *Et-Tahãretu we-s-salãh*, 'Abdu-l-'Azîz b. Muhammed Sedhan, Rijãd (1420).
139. *Et-Tahqîq*, 'Abdu-r-Rahmãn b. 'Alî b. Džewzî (597), Bejrût (1405).
140. *Et-Tãrîh*, Ebû Zura 'Abdu-r-Rahmãn b. 'Amr Dimešqî (281), Bejrût (1400).
141. *Et-Tãrîhu-l-kebîr*, Muhammed b. Ismã'il Buhãrî (256), Bejrût (----).
142. *Et-Tarihu-s-sagîr*, Muhammed b. Ismã'il Buhãrî (256), Bejrût (1379).
143. *Et-Tedwîn*, Muhammed b. 'Abdu-l-Kerîm Qazvinî (----), Bejrût (1407).
144. *Et-Telhisu-l-habîr*, Ahmed b. 'Alî b. Hadžer 'Asqalãnî (852), Mekka (1417).
145. *Et-Temhîd*, Jûsuf b. 'Abdu-l-Berr Endelusî (463), Alžir (1387).
146. *Et-Tergîbu we-t-terhîb*, Ismã'îl b. Muhammed Asbehanî (535), Kairo (1414).
147. *Et-Teshîlu li 'ulûmi-t-tenzîl*, Muhammed b. Ahmed Gamãtî (741), Bejrût (----).
148. *Et-Tewših*, Dželãluddîn 'Abdu-r-Rahmãn Sujûtî (911), Bejrût (1420).
149. *Ez-Zuhdu we-r-reqãiq*, 'Abdullãh b. Mubãrek (181), Bejrût (----).
150. *Fedãilu-s-salãh*, 'Alî b. Hasan b. 'Abdu-l-Hãmid, Zerka (1412).
151. *Fadlu-salãti 'ale-n-Nebijj*, Ismã'îl b. Ishãq Džehdemî Mãlikî (282), Bejrût (1397).
152. *Fejdu-l-bãrî*, Muhammed b. Enwer Kišmirî (1352), Indija (1357).
153. *Fejdu-l-qadîr*, 'Abdu-r-Reûf Menãwî (1031), Egipat (1356).
154. *Fetãwã islãmijje*, Ibn Bãz, Ibn 'Usejmîn, Ibn Džibrîn, Bejrût (1408).
155. *Fetãwã el-ledžneti-d-dãime*, Ahmed b. 'Abdu-r-Rezzãq Duwejš, Rijãd (1416).
156. *Fetãwã el-imãmi-š-Šãtibî*, Ibrãhîm b. Mûsã Gamãtî Šãtibî (790), Tunis (1406).
157. *Fetãwã es-Sadijje*, 'Abdu-r-Rahmãn b. Nãsir Sãdî (1376), Bejrût (1415).
158. *Fetãwã eš-šejhi-l-'Usejmîn*, Muhammed b. Sãlih 'Usejmîn (1421), Rijãd (1414).
159. *Fethu-l-bãrî*, Ahmed b. 'Alî b. Hadžer 'Asqalãnî (852), Bejrût (1397).
160. *Fethu-l-bãrî*, Ahmed b. 'Alî b. Hadžer 'Asqalãnî (852), Bejrût (1414).
161. *Fethu-l-bãrî*, Ahmed b. 'Alî b. Hadžer 'Asqalãnî (852), Bejrût (1422).
162. *Fethu-l-bãrî*, Zejnuddîn b. Redžeb Hanbelî (795), Medîna (1417).
163. *Fethu-l-bejãn*, Siddîq b. Hasan Hãn Kanudžî (1307), Qatar (1410).
164. *Fethu-l-e'alãm*, Siddîq b. Hasan Hãn Kanudžî (1307), Bejrût (1422).

165. *Fethu-l-qadîr*, Muhammed b. 'Alî Šewkãnî (1250), Bejrût (1421).
166. *Fiqhu hutbeti-l-džumu'a*, Muhammed Ebû Sailejk, Amman (1416).
167. *Fiqhu-s-sawmi*, Husamuddîn 'Affãne, Amman (1421).
168. *Fiqhu-s-sunne*, Sejjid Sãbiq (1422), Bejrût (1419).
169. *Gãjetu-l-merãm*, Muhammed b. Nûh Albãnî (1420), Bejrût (1414).
170. *Gawsu-l-mekdûd*, Ebû Ishãq Huwejnî Eserî, Bejrût (1414).
171. *Hajru-l-ejjãm*, Ja'qûb b. Jûsuf b. 'Abdullãh, Bejrût (1422).
172. *Hašijetu Ibni 'Abidin*, Muhammed b. Emîn b. 'Abidin (1252), Bejrût (1386).
173. *Hašijetu Sindi 'ale-n-Nesãî*, Nãsiruddîn b. 'Abdu-l-Hãdî Sindi (1138), Bejrût (1414).
174. *Hašijetu Sujûtî 'ale-n-Nesãî*, Dželãluddîn 'Abdu-r-Rahmãn Sujûtî (911), Bejrût (1414).
175. *Hedju-n-Nebijj*, Nûruddîn 'Itr, Bejrût (1420).
176. *Hilijetu-l-ewlijã*, Ahmed b. 'Abdullãh Asbehanî (430), Bejrût (----).
177. *Hulãsatu-l-bedri-l-munîr*, 'Umer b. 'Alî b. Mulekkin (804), Rijãd (1410).
178. *Hulãsatu-l-ahkãm*, Jahjã b. Šeref Newewî (676). Bejrût (1418).
179. *'Ilelu-d-Dãrequtnî*, 'Alî b. 'Umer b. Ahmed Dãrequtnî (385), Rijãd (1405).
180. *Iršãdu-s-sãrî*, Ahmed b. Muhammed Qastalãnî (923), Bejrût (1416).
181. *Irwãu-l-galîl*, Nãsiruddîn Muhammed b. Nûh Albãnî (1420), Ammãn (1405).
182. *Islãhu-l-mesãdžid*, Muhammed b. Džemãluddîn Qãsimî (----), Bejrût (1403).
183. *Ithãfu-l-hajereti-l-mehere*, Ahmed b. Ismã'îl Bûsîrî (840), Rijãd (1419).
184. *Kešfu-l-kinã*, Mensûr b. Jûnus Behwetî (1051), Bejrût (1420).
185. *Kešfu-l-estãr*, Nûruddîn b. Ebû Bekr Hejsemî (807), Bejrût (1397).
186. *Kešfu-l-hafã*, Ismã'îl b. Muhammed 'Adžlûnî (1162), Bejrût (1405).
187. *Kešfu-z-zunûn*, Mustafa b. 'Abdullãh Kunstantînî (1068), Bejrût (1413).
188. *Kewseru-l-me'ani*, Muhammed b. Hãdir Šinqîtî (1354), Bejrût (1415).
189. *Lisãnu-l-mizãn*, Ahmed b. 'Alî b. Hadžer 'Asqalãnî (852), Bejrût (1406).
190. *Mã jehummu-l-musallîn*, 'Abdu-l-'Azîz b. Nãsir Musjenid, Rijãd (1219).
191. *Me'arifetu-s-sunen*, Ahmed b. Husejn Bejheqî (458), Bejrût (1411).
192. *Me'ãlimu usûli-l-fiqh*, Muhammed b. Husejin Džizãnî, Rijãd (1419).
193. *Me'ãlimu-s-sunen*, Ahmed b. Muhammed el-Hattãbî (388), Bejrût (1416).
194. *Me'alimu-t-Tenzîl*, Husejn b. Mes'ûd Begawî (516), Bejrût (1420).
195. *Medžme'u-z-zewãid*, Nûruddîn b. Ebû Bekr Hejsemî (807), Bejrût (1402).
196. *Medžmu'atu-l-fetãwã*, Teqijjudîn b. Ahmed b. Tejmijje (728), Rijãd (1417).
197. *Medžmu'atu-l-fetãwã*, Teqijjudîn b. Ahmed b. Tejmijje (728), Rijãd (----).
198. *Menãru-s-sebîl*, Ibrãhîm b. Muhammed b. Sãlim Dewjãn (1353), Rijãd (1405).
199. *Menhedžu-n-naqdi fî 'ulûmi-l-hadîs*, Nûruddîn 'Itr, Bejrût (1418).
200. *Merãtibu-l-idžmã*, 'Alî b. Ahmed b. Hazm Endelusî (456), Bejrût (1419).
201. *Mesãilu-l-imãmi Ahmed*, 'Abdullãh b. Ahmed b. Hanbel (290), Bejrût (1408).
202. *Mes'etu-t-tekfîr*, 'Abdu-l-Medžîd b. Sãlim b. 'Abdullãh Mešãbî, Rijãd (1418).
203. *Mewãhibu-l-dželîl*, Muhammed b. 'Abdu-r-Rahmãn Magribî (954), Bejrût (1398).
204. *Mewãridu-z-zemãn*, Nûruddîn b. Ebû Bekr Hejsemî (807), Dimešq (1411).
205. *Mewsu'atu-l-menãhi-šer'ijje*, Selim b. 'Ãid Hilãlî, Kairo (1419).
206. *Mewsu'atu-s-salãti-s-sahîha*, Fewzî b. Muhammed 'Alî 'Awdeh, Rijãd (1421).

207. *Miftãhu-l-dženne*, Dželãluddîn 'Abdru-r-Rahmãn Sujûtî (911), Bejrût (1414).
208. *Mirkãtu-l-mesãbih*, 'Alî b. Muhammed b. Sultãn Qãrî (1014), Bejrût (1422).
209. *Misbãhu-z-zudžãdže*, Ahmed b. Ismã'îl Bûsîrî (840), Bejrût (1403).
210. *Miškãtu-l-mesãbîh*, Muhammed b. Abdullãh Hatîb(----) (Albãnî), Bejrût (1405).
211. *Mîzãnu-l-i'tidal*, Muhammed b. Ahmed Zehebî (748), Bejrût (115).
212. *Mu'džemu Ibni-l-E'arãbî*, Ahmed b. Muhammed b. E'arãbî (340), Rijãd (1418).
213. *Mu'džemu-l-Ismã'îlî*, Ahmed b. Ibrãhîm Ismã'îlî (371), Bejrût (----).
214. *Muhtesaru zewãidi-l-Bezzãr*, Ahmed b. Hadžer 'Asqalãnî (852), Bejrût (1412).
215. *Musannefu 'Abdi-r-Rezzãq*, 'Abdu-r-Razzãq b. Hemmãm San'ãnî (211), Bejrût (1403).
216. *Musannefu Ibni Ebî Šejbe*, 'Abdullãh b. Muhammed Kûfî (235), Bejrût (1416).
217. *Musnedu 'Abdi Ibni Humejd*, 'Abd b. Humejd b. Nasr (249), Kairo (1408).
218. *Musnedu-d-Dãrimî*, 'Abdullãh b. 'Abdu-r-Rahmãn Dãrimî (255), Bejrût (1417).
219. *Musnedu Ebî 'Awwãne*, Ja'qûb b. Ishãq Ebû 'Awwãne (316), Mekka (----).
220. *Musnedu Ebû Ja'lã*, Ahmed b. 'Alî Temîmî (307), Dimešq (1404).
221. *Musnedu Ibni-l-Džãd*, 'Alî b. Džãd Džewherî (230), Bejrût (1410).
222. *Musnedu-l-Bezzãr*, Ahmed b. 'Amr b. Bezzãr (292), Bejrût (1409).
223. *Musnedu-l-firdews*, Ebû Šedžã'a b. Šejrewejh Dejlemî (509), Bejrût (1396).
224. *Musnedu-l-Humejdî*, 'Abdullãh b. Zubejr Humejdî (219), Bejrût (1409).
225. *Musnedu-l-imãmi Ahmed*, Ahmed b. Hanbel Šejbãnî (241), Kairo (----).
226. *Musnedu-l-imãmi Ahmed*, Ahmed b. Hanbel Šejbãnî (241), (Arnaut), Bejrût (1416).
227. *Musnedu-l-imãmi Ahmed*, Ahmed b. Hanbel Šejbãnî (241), (Šãkir), Kairo (1414).
228. *Musnedu Šãfi'î*, Muhammed b. Idrîs Šãfi'î (204), Bejrût (1400).
229. *Musnedu-š-šãmijjîne*, Ebû Qãsim Taberãnî (360), Bejrût (1405).
230. *Musnedu-t-Tajãlisî*, Ebû Dãwud b. Džãrud Tajãlisî (204), Bejrût (----).
231. *Muweddihu-l-ewhãm*, Ahmed b. 'Alî Hatîb Bagdãdî (462), Bejrût (1407).
232. *Muwettau-l-imãmi Mãlik*, Mãlik b. Enes Medini (179), Bejrût (1417).
233. *Nasbu-r-rãje*, Džemãluddîn Zejle'î (762), Kairo (----).
234. *Nejlu-l-ewtãr*, Muhammed b. 'Alî Šewkãnî (1250), Bejrût (1393).
235. *Nejlu-l-ewtãr*, Muhammed b. 'Alî Šewkãnî (1250), Bejrût (1403).
236. *Netãidžu-l-efkãr*, Ahmed b. 'Alî b. Hadžer 'Asqalãnî (852), Bejrût (1421).
237. *Newãdiru-l-usûl*, Muhammed b. 'Alî Hãkim Tirmizî (----), Bejrût (1412).
238. *Rewdatu-t-tãlibîn*, Jahjã b. Šeref Newewî (676), Bejrût (1405).
239. *Risãletu-l-mesdžid*, 'Abdu-l-Medžîd b. Muhammed b. 'Abdu-l-Medžîd, Bejrût (1417).
240. *Rûhu-l-me'ãni*, Ebû Fadl Muhammed Alusi (1270), Bejrût (1417).
241. *Sahîhu Ibni Hibbãn*, Muhammed b. Hibbãn Temîmî (354), Bejrût (1414).
242. *Sahîhu Ibni Huzejme*, Muhammed b. Ishãq b. Huzejme (311), Ammãn (1412).
243. *Sahîhu Muslim (Minhãdž)*, Muslim b. Hadždžãdž Nejsabûrî (261), Bejrût (1415).
244. *Sahîhu-l-Buhãrî*, Muhammed b. Ismã'îl Buhãrî (256), Bejrût (1416).
245. *Sahîhu-l-džãmi'a*, Muhammed b. Nûh Albãnî (1420), Ammãn (1408).
246. *Sahîhu-l-edebi-l-mufred*, Muhammed b. Nûh Albãnî (1420), Rijãd (1418).
247. *Sahîhu-l-wãbili-s-sajjib*, Ebû Usãme Selim b. 'Ãid Hilãlî, Rijãd (1416).
248. *Sahîhu mewãridi-z-zemãn*, Muhammed b. Nûh Albãnî (1420), Rijãd (1422).

249. *Sahîhu-s-Suneni Ebî Dãwud*, Muhammed b. Nûh Albãnî (1420), Rijãd (1419).
250. *Sahîhu-s-Suneni Ibni Mãdže*, Muhammed b. Nûh Albãnî (1420), Rijãd (1417).
251. *Sahîhu-s-Suneni-n-Nesãî*, Muhammed b. Nûh Albãnî (1420), Rijãd (1419).
252. *Sahîhu-s-Suneni-t-Tirmizî*, Muhammed b. Nûh Albãnî (1420), Rijãd (1420).
253. *Sahîhu-t-tergîbu-t-terhîb*, Muhammed b. Nûh Albãnî (1420), Rijãd (1421).
254. *Sifetu-s-salãti-n-Nebijj*, Muhammed b. Nûh Albãnî (1420), Rijãd (1417).
255. *Sijeru e'alãmi-n-nubelã*, Muhammed b. Ahmed Zehebî (748), Bejrût (1413).
256. *Sirãdžu-l-muteqqîn*, Fewzî b. 'Abdullãh Eserî, Hamed-Bahrejn (1417).
257. *Sualãtu-l-Berzeî*, 'Ubejdullãh b. 'Abdu-l-Kerîm Rãzî (264), Mensure (1409).
258. *Subulu-s-selãm*, Muhammed b. Ismã'îl San'ãnî (1182), Bejrût (1379).
259. *Sunnetu-l-džumu'ati-l-qablijje*, Teqijjuddîn b. Ahmed b. Tejmijje (728), Bejrût (1415).
260. *Sunenu-d-Dãrequtnî*, 'Alî b. 'Umer Dãrequtnî (385), Bejrût (1417).
261. *Sunenu Ebî Dãwud*, Ebû Dãwud Es-Sidžistãnî (275), Bejrût (1420).
262. *Šerhu fethi-l-qadîr*, Muhammed b. 'Abdu-l-Wãhid Sejwãsî (681), Bejrût (----).
263. *Šerhu-l-'aqîdeti-t-Tahãwijje*, 'Alî b. 'Alî b. Ebi-l-'Iz Dimešqî (793), Bejrût (1419).
264. *Šerhu me'ani-l-asar*, Ahmed b. Muhammed Tahãwî (321), Bejrût (1399).
265. *Šerhu muškili-l-asar*, Ahmed b. Muhammed Tahãwî (321), Bejrût (1415).
266. *Šerhu Sahîhi-l-Buhãrî*, 'Alî b. Halef b. Bettal (449), Rijãd (1420).
267. *Šerhu sulãsijãt-l-imãm Ahmed*, Muhammed Sefãrinî (----), Bejrût (1410).
268. *Šerhu-s-sunne*, Husejin b. Mes'ûd Begawî (516), Bejrût (1394).
269. *Šerhu Suneni Ebî Dãwud*, Muhammed b. Mahmûd 'Ajnî (855), Rijãd (1420).
270. *Šerhu-l-muwetta*, Muhammed b. 'Abdu-l-Bãqî Zurkanî (1122), Bejrût (1417).
271. *Šerhu rijãdu-s-sãlihîn*, Muhammed b. Sãlih 'Usejmîn (1421), Iskenderija (1421).
272. *Šu'abu-l-îmãn*, Ahmed b. Husejin Bejheqî (458), Bejrût (1410).
273. *Tabeqãtu-l-muhaddisîn*, 'Abdullãh b. Muhammed Ensãrî (369), Bejrût (1412).
274. *Tadžili-l-menfe'a*, Ahmed b. 'Alî b. Hadžer 'Asqalãnî (852), Bejrût (----).
275. *Tahqîqu-l-burhãn*, Merãi b. Jûsuf Kermî Maqdisî (1033), Bejrût (1421).
276. *Tahrîdžu ehãdîsi-l-ihjã (*sa *Ihjã)*, Ebû Fadl b. Husejn 'Irãqî (806), Bejrût (1420).
277. *Tahrîdžu-l-ehãdîsi-l-lume'a*, 'Abdullãh b. Muhammed Gamãrî Hasinî, Bejrût (1406).
278. *Taqrîbu-l-qawãid*, Zejnuddîn b. Redžeb Hanbelî (795), Kairo (1419).
279. *Taqrîbu-t-tehzîb*, Ahmed b. 'Alî b. Hadžer 'Asqalãnî (852), Bejrût (1417).
280. *Tarhu-t-tesrîb*, 'Abdu-r-Rahmãn b. Husejn 'Irãqî (806), Bejrût (1421).
281. *Tãrîhu Bagdãd*, Ahmed b. 'Alî Hatîb Bagdãdî (462), Bejrût (----).
282. *Tarihu-l-hulefã*, Dželãluddîn 'Abdu-r-Rahmãn Sujûtî (911), Bejrût (----).
283. *Tazimu qadri-s-salãh*, Muhammed b. Nasr Merwezî (294), Medina (1406).
284. *Tashîhu-d-du'ã*, Ebû Zejd Bekr b. 'Abdullãh, Rijãd (1419).
285. *Tefsîru Ebî Sa'ûd*, Muhammed b. Muhammed 'Amãdî (982), Bejrût (1419).
286. *Tefsîru-l-Kerîmi-r-Rahmãn*, 'Abdu-r-Rahmãn b. Nãsir Sadi (1376), Bejrût (1418).
287. *Tefsîru-l-Qur'ãn*, Mensûr b. Muhammed Sem'ãnî (489), Rijãd (1418).
288. *Tefsîr-l-Qur'ãni-l-'Azîm*, Ismã'îl b. Kesîr Dimešqî (774), Bejrût (1407).
289. *Tefsîru-l-menãr*, Muhammed b. Rešîd Ridã (----), Kairo (1327).
290. *Tehzîbu-l-kemãl*, Džemãluddîn Jûsuf Ebû Hadždžãdž Mizzî (742), Bejrût (1400).

291. *Telbisu Iblîs*, Džemãluddîn 'Abdu-r-Rahmãn b. Džewzî (597), Bejrût (1414).
292. *Temãmu-l-minne*, Nãsiruddîn Muhammed b. Nûh Albãnî (1420), Aden (1408).
293. *Tenbihu-l-gãfilîn*, Ahmed b. Ibrãhîm b. Nehhãs Dimešqî (----), Bejrût (1423).
294. *Tenkihu-l-kelãm*, Zekerijjã b. Gulãm b. Qãdir Pakistãnî, Bejrût (1420).
295. *Tenwîru-l-hawãlik*, Dželãluddîn 'Abdu-r-Rahmãn Sujûtî (911), Bejrût (----).
296. *Tewdihu-l-ahkãm*, 'Abdullãh b. 'Abdu-r-Rahmãn Bessam, Mekka (1414).
297. *Tezkiretu-l-huffãz*, Muhammed b. Tãhir Kajserãnî (507), Rijãd (1415).
298. *Tuhfetu-l-ahwezî*, Muhammed b. 'Abdu-r-Rahmãn Mubãrekfûrî (1353), Bejrût (1415).
299. *Tuhfetu-t-tahsil*, Ahmed b. 'Abdu-r-Rahmãn b. Ibrãhîm (862), Rijãd (1419).
300. *Udžãletu-r-rãgibi-l-mutemenni*, Ebû Usãme Selim b. 'Ãid Hilãlî, Bejrût (1422).
301. *Umdetu-l-qãrî*, Bedruddîn b. Mahmûd 'Ajnî (855), Bejrût (----).
302. *Zãdu-l-me'ãd*, Šemsuddîn b. Muhammed b. Qajjim Dimešqî (751), Bejrût (1415).
303. *Zemmu-l-kelãmi we ehlihi*, 'Abdullãh b. Muhammed Herewî (481), Medina (1418).
304. *Zikru ahbãri Asbehãn*, Ahmed b. 'Abdullãh Asbehãnî (430), Lejdun (1314).

Sadržaj